1970 / LAPKRITIS - NOVEMBER / Nr.10(24)

...RO ŽODŽIO MĖNRAŠTIS

akiračiai

...UDIRKOS NELAIMĖ

AMERIKOS SĄŽINĖS REIKALAS IR LIETUVIŠKOS PROBLEMOS

...o teisė Amerikoje yra garantuota ...ės moralinių, tautinių ir tarptau...radicijų ir įstatymų. Laisvės statu...as — priimti visus prispaustuosius ...kriaustuosius — tiksliai nusako ...os vertybės ir užsiangažavimą. Jos ...incijos „due process of law" (5 ir ...ndmentai) bei bendrai įstatymais ...ančio krašto imperatyvai taip pat ...a, kad jokio žmogaus likimas Ame... jurisdikcijoje nebus sauvališkai ...iamas be įstatymų bešališko tai... teismuose. Galų gale, Jungtinių tau...ėgėlių padėties konvencija (1951), ... protokolą yra pasirašiusi ir Ame... 3 paragrafe nurodo ir įpareigoja: ... susitarianti valstybė negali išmes...rąžinti pabėgėlių bet kokiu būdu į ...teritoriją, kur jo gyvybė ar laisvė ...avojuje dėl jo rasės, religijos, tau...iklausomumo tam tikrai visuomeni...upei ar dėl politinės pažiūros". Šį ...tarptautinį įsipareigojimą toliau pa...a ir Jungtinių tautų visuotinė žmo...eisių deklaracija ir Jungtinių tautų ...cija dėl egzilo teisės.

... Amerikos įsipareigojimų tikrove ne...abejoti. Po II-jo Pasaulinio karo ...ka priėmė apie vieną milijoną po... pabėgėlių ir tikriausiai tūkstančius ...tiškai paprasčiausių egzilo teisių. ...o akivaizdoje S. Kudirkos, lietuvio ...iko sovietiniame laive „Sovetskaja ...", paprašiusio politinio prieglobsčio ...koje, priverstinas grąžinimas yra nepaprastai skaudus įvykis visai Amerikai ir tikriausiai fatališkas Simui Kudirkai kaip žmogui. Nenuostabu, kad kilo audra visoje Amerikoje, nes tas įvykis pažeidė giliausius Amerikos įsitikinimus ir įsipareigojimus. Dėl to ir lietuvio vardas nuskambėjo Amerikoje kaip niekad anksčiau. Beveik vienbalsiai reikalauta ištirti, kaip tai galėjo įvykti, ir kaltininkus nubausti. Pats prezidentas Nixonas įsikišo su įsakymu įvykį ištirti ir griežtai užtikrino, kad Amerika savo laisvės ir prieglobsčio tradicijų nežada atsisakyti.

BIUROKRATIJOS AUKA

Turimi duomenys ir įvykio liudininkai rodo, kad pagrindinė šios nelaimės priežastis buvo ta biurokratinė santvarka, be kurios negali apsieiti jokia didžioji valstybė, ir joje pasitaiką biurokratiniai tipai, kuriems silkės gali atrodyti svarbiau už žmogaus teises. Autentiškus įvykio liudijimus tikimės pateikti kituose *Akiračių* numeriuose. Šį kartą užteks pagrindinių faktų, kurie yra labai paprasti. 1970 m. lapkričio 23 d., vykstant deryboms tarp JAV ir Sovietų sąjungos žvejybos atstovų dėl bendrų žvejybos problemų sovietiniame laive „Sovetskaja Litva", kuris buvo Amerikos teritoriniuose vandenyse ties Martha's Vineyard, Mass., sovietinio laivo radistas lietuvis Simas (Jono s.) Kudirka, maždaug 30 m., vedęs ir gyvenąs Klaipėdoje, peršoko į šalia stovintį JAV Pajūrio apsaugos laivą „Vigilant" ir paprašė politinio prieglobsčio. Po ilgų pasikalbėjimų „Vigilant" kapitonas Eustis buvo įsakytas savo viršininkų adm. Ellis ir kap. Brown Simą Kudirką grąžinti sovietams. Šis nutarimas buvo padarytas be atitinkamų ryšių su Valstybės departamentu ir motyvuotas silkių derybų delikatnumu ir svarba. Šis nutarimas nesiderino ne tik su procedūrinėmis teisėmis, bet ir su tarptautine tradicija ir teise. Išdavoje — Simas Kudirka buvo brutaliai sovietų jūrininkų sumuštas, amerikiečių pareigūnams stebint JAV laive, ir prievarta susigrąžintas sovietų laivan. Tokie yra nuogi ir brutališki įvykio faktai.

Kad Kudirkos atidavimas sovietams buvo neabejotinas nusikaltimas Amerikos ir tarptautiniams įstatymams, rodo kad ir pajūrio apsaugos investigacijos siūlymas iškelti karo teismo bylą kaltiems Pajūrio apsaugos karininkams. Transportacijos departamento sekretoriaus Volpe leidimu, vietoj teismo, adm. Ellis ir kapt. Brown atsistatydino, o kom. Eustis perkeltas kiton vieton su papeikimo laišku. Gi Valstybės departamentas išleido „laikinas" taisykles visiems departamentams, kad ateityje išvengus biurokratinių žmogaus teisių pažeidimų.

Ar tokia „bausmė" ir tokie patvarkymai yra tinkami ar ne, nėra taip esmiška. Simo Kudirkos klausimas, atrodo, yra baigtas, bent JAV administracijos požiūriu, nebent mes galėtume tik stiprinti

(nukelta į 13 p.)

KUDIRKA IR BRAZINSKAI

APIE LAISVĖS KOVĄ, ŽMOGAUS TEISES IR HEROIZMĄ

Simo Kudirkos, lietuvio jūrininko sovietiniame laive „Sovetskaja Litva", troškusio laisvės Amerikoje, priverstinis grąžinimas sovietams kelių nesvarbių JAV-ių Pajūrio apsaugos karininkų nutarimu yra aiškus nusikaltimas šio krašto moraliniams ir teisiniams įsipareigojimams. Kudirkos išdavimas buvo žiaurus žmogaus teisių paneigimas. Šis įvykis supurtė Amerikos sąžinę ir, reikia tikėtis, nebus pakartotas ateityje, — bent toks yra naujas JAV vyriausybės pasiryžimas. O neteisėto ir žiauraus veiksmo kaltininkai tapo vienaip ar kitaip nubausti.

Simas Kudirka — tai naujausias, itin ryškus sovietinės santvarkos nežmoniškumo ir priespaudos liudininkas. Jo ryžtas laisvai gyventi, rizikuojant net gyvybe, byloja apie nepaprastą sovietinės santvarkos nepakenčiamumą. Mums, kurie ją išgyvenome, visa tai suprantama, ir lieka tik pareiga padaryti viską, kad kiti tai suprastų. Ar mes tai patenkinamai atlikome, tuo įprasmindami Simo Kudirkos auką, kyla abejonių. Išeivijai reikėtų atvirai save paanalizuoti, ir lai čia reiškiamos abejonės būna paskatas atviram žvilgsniui į savo politinės misijos lygį.

Simo Kudirkos nelaimė buvo iškelta viešumon didele dalimi išeivijos, ypač šaunios akademinės jaunuomenės pastangomis. Tačiau, nors ir galime didžiuotis savo vaidmeniu išryškinant vieną žmogaus teisių paneigimo Amerikoje atvejį, turėtume atvirai prisipažinti, kad nepajėgėme Simo Kudirkos veiksmo efektyviai sujungti su Lietuvos likimu, lietuvių tautos laisvės troškimais. Tiek mūsų politinė organizacija, tiek ir politinė mintis šį kartą šlubavo ir reiktų ko greičiausiai ištirti priežastis ir padaryti atitinkamas pataisas.

Žmogaus teisės visiems ir visur! Simo Kudirkos įvykis, ir neseniai prieš tai Brazinskų veiksmas, kelia mums ir kitų esminių klausimų, kurių negalima nutylėti. Pirmoje vietoje, Simo Kudirkos žmogaus teisių paneigimas ir išeivijos reakcija į tai iškelia lietuviams gana skaudžią antrąją tikrovės pusę. Deja, reikia pasakyti, kad už žmogaus teises ne visiems ir ne visur pasisakome. Lietuvių reakcija į negrų teises Amerikoje, į žydų persekiojimą Sovietų Sąjungoje liudija dvigubo standarto buvimą žmogaus teisių atveju. Lietuviai nebuvo sujaudinti nei Biafros tragedijos, nei baskų nuteisimo, nei, galų gale, kvebekiečių aspiracijų. O vistik, jei norime, kad lietuvių teisės būti visuotinai gerbiamos, turėtume ir mes kovoti dėl žmogaus teisių visiems ir visur. Tik iš tokios pozicijos turėsime moralinę teisę reikalauti, kad pagrindinės žmogaus teisės į laisvą ir savistovų gyvenimą būtų užtikrintos ir lietuvių tautai. Tik tokiu pagrindu tegalime tikėtis platesnės paramos ir simpatijos lietuvių tautai.

Ne heroizmas, bet žmogaus teisės! Antroje vietoje reikia pastebėti, kad nei Simas Kudirka, nei ypač Brazinskai, nėra herojai tradicine prasme. Simo Kudirkos atvejis yra gana aiškus — Žmogus siekė laisvės ir ta teisė jam buvo neteisėtai paneigta. Jis nerizikavo kitų gyvybe savo tikslo siekdamas. Jis žmogiškai ir labai intensyviai troško gyventi laisvai, net palikdamas savo žmoną ir artimuosius galimoms represijoms. Negalime tame žygyje įžiūrėti heroiškumo, nes, vargu, ar tai yra kova dėl laisvės plačiąja prasme. Juk iš tikrųjų pasitraukiama iš kovos lauko, kuris yra visa Lietuva! Bet pabėgimas yra žmogiškai ir egzistenciniai suprantamas, ir teisė gyventi laisvėje neturėjo jam būti paneigta, kaip ji nebuvo paneigta tūkstančiams lietuvių po II-jo Pasaulinio karo.

..Brazinskų atvejis yra daug komplikuotesnis. Be kylančių abejonių dėl jų veiksmo motyvų, kyla ir klausimas, ar pateisinamas veiksmas, kuris įkaitu laiko keliasdešimt nekaltų žmonių gyvybių. Atseit, siekiant sau žmogaus teisių, ar yra pateisinamas galimas kitiems tų pačių teisių paneigimas? Kaip istorija yra daug kartų parodžiusi, priemonių naudojimas iškelia nemažą moralinę problemą. Pasaulis yra pastatytas prieš dilemą: ar teisė į laisvę yra aukštesnė už teisę į laisvą oro navigaciją (ir tuo pačiu teisę nekaltiems keleiviams būti apsaugotiems nuo pavojaus jų gyvybei)? Brazinskų veiksmas šį klausimą pastato labai aštriai ir, jei mes vertiname kiekvieno žmogaus gyvybę, šios dilemos negalime nematyti. Nėra abejonės, kad oro piratizmas bus padarytas tarptautiniu nusikaltimu, nežiūrint į veiksmo motyvus. Tad neturėtume taikyti dvigubų standartų ir Brazinskų veiksmui. Viena, tačiau, yra aišku, kad jiems turi būti užtikrintos žmogaus teisės būti teisiamiems tokio teismo, kuris nėra vienašališkas. Ir todėl visų pareiga kovoti prieš jų atidavimą Sovietų Sąjungos teismui, kur jų žmogaus teisės nebus gerbiamos ir kur negalima tikėtis teisingumo. Bet tuo pačiu mes negalime laikyti Brazinskų herojais, nei lyginti jų žygį su Dariaus ir Girėno, kaip vienas katalikiškas dienraštis darė, nes jie, kaip ir Simas Kudirka, traukėsi iš kovos lauko, jei iš viso tas pasitraukimas buvo politiniai motyvuotas. O drąsos negalime sutapatinti su heroizmu. Heroizmas yra ten, kur galima pasirinkti „būti ar nebūti", ir pasirenkama pastaroji galimybė.

turinyje

...S IR ANAPUS PREKYSTALIO
...iame ištraukas iš sovietinės spaudos ... AKIRAČIUOSE dar neliestą sritį ...tinę, detalinę prekybą Lietuvoje.

...IMO IR MĖŽIMO ATLAIDAI
... melžimo konkursus, lėšas aukštajam ...lui, ginčus dėl liaudies dainų ir šokių ...ieninius interpretavimus ir kitas Lie... gyvenimo detales.

...ALTIJYS SEPTINTAME DEŠIMTMETY
...as estų mokslininkas suveda balansą ... gyvenimo raidą Estijoje, Latvijoje ir ...uvoje šio šimtmečio septintame dešimt...je.

...AIKIUSI KETURIS ŠIMTMEČIUS
...iaus universiteto bibliotekos 400 metų ...aktuvių proga, buvusi jos mokslinė ve... duoda apžvalginį straipsnį.

... IŠGELBĖJO VEIKSNIUS?
...jas JAV LB Vicepirmininkas manda... primena „politiniams veiksniams", ... LB yra vienintelė turinti „užnugarį" ...mingai politinei veiklai.

...TAI VASARIO 16 GIMNAZIJOJE
...sikalbėjimas su dviem Amerikos lietu...is jaunuoliais,

...ILTYS, RECENZIJOS

...IŠKAI

IŠEIVIJOS SPAUDOJE

ŽURNALISTIKA, AR ŠIZOFRENIJA

Man rodos, kad AKIRAČIAI pateisins savo vaidmenį išeivijos spaudos istorijoje jau vien tuo trumpu skyreliu „Drausmės sargyboje“, kurioje taip akyliai budi susirūpinęs buldogėlis. Reikėtų ir daugiau atviro žodžio, nes be jo ilgainiui išeivija uždus. Įsivyravo tokia nuodijimo ir teršimo atmosfera, tokia tiesioginė ir įžūli, kokios aš dar neatsimenu užsienyje po šio karo.

Štai, pavyzdžiui, keli keisti sutapimai iš mano padangės.

Tą pačią savaitę, kai amerikiečių ir mūsų spauda pradeda rašyti apie Simo Kudirkos tragišką šuolį į laisvę, Los Angeles lietuvių studentija ir akademikai, kitų lietuviškų salų pavyzdžiu, sušaukia susirinkimą aptarti protesto būdui ir tikslui. Prof. dr. Algirdas Avižienis yra vienas iš to susirinkimo iniciatorių ir ten pasako kalbą, kuri jaunimą daugiau patraukia ir uždega, kaip... (neužgaukim senosios kartos).

Tą pačią savaitę žinomas magazinas *Time* mokslo skyriuje pateikia ilgesnį rašinį apie lietuvio profesoriaus A. Avižienio naujai sukonstruotą kompiuterį, iškeldamas ypatingus jauno mokslininko pasižymėjimus.

1970 m. gruodžio 7 d., šeštadienį, Los Angeles miesto centre įvyksta gausi protesto demonstracija dėl S. Kudirkos išdavimo sovietams ir reikalavimo apginti Amerikoje egzilio teisės galiojimą. Kalbėtojų mitingui, kur ugningą žodį tarė ir aktorė Rūta Lee-Kilmonytė ir kur rengimo darbuose dalyvavo žymi dalis Los Angeles akademinio jaunimo ir vad. „daunorininkų“, prof. dr. Algirdas Avižienis vadovavo programai ir pasakė kalbą, kurios mintys buvo kartojamos vakarinėje televizijos programoje.

Tą patį šeštadienį, kurį prof. Avižienis praleido protesto demonstracijoje, mus pasiekė gruodžio 2 d. *Dirva*, kurioje p. Emilija Čekienė paskelbė straipsnį su klausimu: „Kur dingo vidurinioji karta?“ ...Nors nesuprasdama, ką cituoja, bet cituodama AKIRAČIUS, ji prieina išvados, kad išeivijos vidurinioji karta jau nuo Montrealio parodos susidėjo su mūsų pavergtos tėvynės politrukais, išmetė nepriklausomos Lietuvos vėliavą ir atrado Lietuvą su sostine Maskva (!)...

Galėtum pagalvoti, kad tai kliedėjimas. Bet tarp p. Čekienės argumentų pateikiamas kaip tik prof. dr. A. Avižienio, tipiško viduriniosios kartos atstovo, pavyzdys. Esą jis, kalbėdamas per Los Angeles radiją, grįžęs iš apsilankymo okupuotoje Lietuvoje, gyrė kaip įmanydamas tenykštį gyvenimą... Ponia Čekienė tos kalbos tikriausiai negirdėjo; aš ją girdėjau, ji tebėra užrašyta liet. radijos programų juostelėje, visuomet galima patikrinti. Prof. Avižienio kelionės įspūdžiai buvo visai be priekaišto, ramūs, objektyvūs, dalykiški, mandagūs, įdomūs, nebuvo ten jokio „kaip įmanydamas“ tenykščio gyvenimo gyrimo.

Kodėl atsiranda reikalas taip rašyti apie vieną iš pavyzdingiausių ir plačiai pasižymėjusių lietuvių mokslininkų ir viduriniosios kartos lietuvį patriotą ir veikėją? Ar dėl to, kad panašią nesąmonę kažkoks patrakėlis jau anksčiau buvo paleidęs kituose mūsų spaudos šunlapiuose? O ir *Dirvos* Grauda jau ne kartą yra linksniavęs prof. dr. Avižienio pavardę, su pasigardžiavimu kartodamas vieną bolševikinės spaudos prikergtą jam išsireiškimą. Kai vienas iš mano draugų parašė *Dirvai* viešą laišką, protestuodamas dėl lietuvio mokslininko (tarp kitko, ir vieno iš pagrindinių Amerikos liet. mokslininkų šaukto suvažiavimo rengėjų) šmeižimo ir okupanto spaudos prasimanymų kartojimo, to laiško *Dirva* nedėjo.

Koks tvaikas yra apėmęs kai kurią mūsų spaudą, norėčiau pridėti dar mažą pavyzdėlį iš pro domo sua. Vis tuo pat laikotarpiu (1970 m. lapkričio 25 d. numeryje), taip sakant, tuo tarpu tik juokaudamas, *Dirvos* „Pogrindžio štabas“ įdėjo gana savotišką ir įmantriai surašytą „nuomonę“ apie mane (kur visi žodžiai pradedami su raide r). Pasirodė, kad štabui nepakenčiama, jog mano kai kurios knygos reklamuojamos ir būna palankiai recenzuojamos *Drauge*...

Ir čia *Dirvos* „Pogrindžio štabas“ atidengia savo teisingą nuomonę apie mane. Esą, aš reklamuoju raudonos revoliucijos ritmo ryklius, remiu bolševikų rubliais remiamus renginius ir aplamai reikalauju remti rausvuosius rikiuotojus. Maža to, aš jau reabilitavau raudono režimo reples ir, riaumodamas bei raugėdamas, raginte raginau ragauti raudonąjį ragaišį. Pabaigoje *Dirvos* buldogėliai stebisi, kaip rimti (*Draugo*) redaktoriai rado reikalą reprezentuoti Rozalimo rėksnio raštus rafinuoto rašytojo rūbuose. Ir sako, kad turi būti riba: „rėksmingam Rozalimo riaušininkui reikia rykščių“... Na, neblogiausiai pasisakyta.

Kam reikia rykščių ir kuris kuriam jų turėtų įkirsti, tegu dar palieka neatsakytas klausimas. Ar aš, bendradarbiavęs *Dirvoje* apie dvidešimtį metų, ar tie, kurie čia atsirado prieš dvidešimtį savaičių? Bet visas tas tonas, nauja redakcinė ir leidybinė linija, argumentacija, čia pateikti kai kurie to neregėto įžūlumo teigimai, absurdiški ir biaurūs prasimanymai, visiškai aiškūs mūsų laikraštijos puvimo simptomai man keltų kitą taip pat dar neatsakytą klausimą. Ar tai tik normali šizofrenija, kurią, kaip tipingą lietuviško pokario išeivijos beprotybę, reikėtų nebent užjausti? Ar gal tai yra nenormali šizofrenija, sąmoningas chuliganizmas, kuriam pats gyvenimas atskaitys savo rykštes, nustumdamas liūdnon pragarmėn ir tokius redaktorius, ir tokius jų humoristus, ir tokias jų atstovaujamos ideologijos sroves.

Bronys Raila

Los Angeles

IŠEIVIJOS SPAUDOS APŽVALGA

IŠĖIVIJOS GYVYBĖ IR BARIKADOS

Į laisvę 1970 spalio (49) numery St. Barzdukas rašo: „Be tautos užnugario tautinė išeivijos gyvybė yra negalima, ir čia vieną kartą praregėti turim visi. Dėl to mums būtina atsiriboti nuo kraštutinio dešiniojo patriotinio mūsų ekstremizmo, siekiančio svetur sukurti „atskirą“, antrąją, lietuvių tautą, nieko bendro neturinčią su okupuotąja tauta, lygiai kaip ir mes kovojančia dėl tautinės savo gyvybės. Gerai žinau, koks šis klausimas sudėtingas ir be gal jautrus, tačiau jam spręsti mažiausiai tinka visiškai neatsakinga kai kurių mūsų laikraščių polemika, jausminė retorika ir tuščių tuščiausi mitinginiai šūkavimai. Reikia gerai apsvarstyto ir toli į priekį žvelgiančio plano. Štai kodėl PLB valdyba siekia ligšiolinių veiksnių siūlymų bei sugestijų peržiūrėjimo bei persvarstymo. Į gyvenimą ateina naujoji karta, neapsunkinta praeities ipotekų, tad ji nori iš nevaisingos defenzyvos pereiti į daugiau mūsų tautinei ateičiai žadančią ofenzyvą“.

VLIKo Eltos informacijos biuleteniai ne tik informuoja, bet bando ir formuoti opiniją, komentuoja, reiškia savo nuomonę. Bet ar redaktoriai tam kvalifikuoti? Skaitėme laikraščiuose tokį Eltos informacinį ir kartu kritikos straipsnį: „Sovietų mokyklų reforma — rusinimo priemonė“ (*Draugas*, 1970.XI.21 - XI.23).

Eltos biuletenis praneša, kad išleistas naujas „Vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos statutas“ ir kad tas statutas būsiąs rusinimo priemonė. Viskas dėstoma tokia gramozdiška ir darkyta kalba, kad vietomis neįmanoma susigaudyti, ką biuletenio redaktoriai norėjo iš tikrųjų pasakyti. Žvilgterėkime kad ir į tokį sakinį: „Greičiausia, Lietuvos įstaigos tegalės įvesti tik nežymius „pritaikymus“, — gi, iš esmės, Statutas vidurinėse mokyklose visiškai visoje Sovietijoje vykdymą atitiks“. Ką reiškia: Statutas vykdymą atitiks? Gal būt, norėta pasakyti, kad statutas ir Lietuvoje bus vykdomas taip, kaip visoje Sovietijoje? Gal ir norėta, bet nepasakyta. Be to, ir žodžių tvarka antroje sakinio dalyje nei šiokia, nei tokia, ir trys skirtukai nereikalingi, ir vietoj „gi“ reikėtų sakyti „o“ ar „bet“. Arba ir toks posakis: „Šis nuostatų skyriaus teiginys... kels dėmesį (!) ne tiek jo oficialiai paskelbta samprata, bet ypatingai galimais padariniais (!)“. Nejaugi nepajėgiama kaip nors taisyklingiau, suprantamiau pasakyti?

Bet eikime nuo filologijos prie logikos. Biuleteny aiškinama, kad nuostato teiginys „mokiniai turi teisę mokytis gimtąja kalba“ galįs turėti „ypatingų padarinių“. Kokių: gerų ar blogų? Visame straipsny dėstoma, kad tos pasekmės būsiančios blogos. Bet kur girdėta pasaulyje, kad dėstymas gimtąja kalba mokyklose turėtų blogų pasekmių? Nejaugi biuletenio redaktoriai siūlytų dėstyti Lietuvoje ne gimtąja kalba?

Toliau Eltos biuletenis prisimena, kad „Chruščiovo laikais buvo siekiama rusų kalbą paversti pagrindine bei vienintele dėstomąja kalba“ (kur apie tai buvo pasakyta ar parašyta? — Akir.), ir toliau dėsto šitaip: „Dabar paskelbtasis Statutas, su jo teiginiais apie ‚tėvų ar globėjų teisę pasirinkti vaikams mokyklą‘, visiškai atvirai ir su aiškiais tikslais, pakartojo anksčiau tik „pasiūlymu“ laikytą naują maskvinę kryptį mokyklose“. Ir vėl atrasta nauja Amerika! Laisvajame pasaulyje iki šiol visi labai vertinome ir branginame „tėvų ar globėjų teisę pasirinkti vaikams mokyklą“. Bet pasirodo, kad tas principas, Eltos nuomone, niekam tik Matyt, Eltos redaktoriai galvoja, ka paskelbus šį „teiginį“, daugumas, jei ne visi, lietuvių leis savo vaikus nebe į lietuviškas, o į rusiškas mokyklas. Koks lietuvių patriotinio bei tautinio susipratimo nuvertinimas!

Mūsų nuomone, nei „teisė mokytis gimtąja kalba“, nei „teisė pasirinkti vaikams mokyklą“ dar nėra rusinimo priemonė. Atvirkščiai, reikia tik džiaugtis, kad tie da-

akiračiai

The Lithuanian Monthly — Published monthly, except August and December, by Viewpoint Press, Inc., 6821 South Maplewood Avenue, Chicago, Ill. 60629. Subscription rates: $6.00 annualy in the US, $6.00 in foreign countries; $0.75 per copy. — Second class postage paid at Chicago, Ill. ● Šio numerio redakcija: D. Bielskus, K. Drunga, G. Procuta, L. Mockūnas, dr. T. Remeikis, Z. Rekašius; spaudos grafika A. Kurausko; administratorius K. Avižienis. ● Redakcija atsako už nepasirašytus straipsnius. Straipsniai, su kurių turiniu redakcija nesutinka, spausdinami tik pasirašyti. Slapyvardžiais pasirašyti straipsniai nepageidaujami. Skaitytojų laiškai turi būti pasirašyti ir laiškų skyriuje jie spausdinami, jei jų turinys liečia AKIRAČIUOSE svarstytus dalykus. Laiškai kitomis temomis gali būti spausdinami kaip straipsniai. ● Metinė 10 numerių prenumerata JAV-se — $6.00; kituose kraštuose — $6.00; atskiro nr. kaina — $0.75. Prenumeratas ir aukas čekiais ar piniginėmis perlaidomis prašome išrašyti AKIRAČIŲ vardu ir pasiųsti aukščiau nurodytu adresu.

Drausmės sargyboje

TAUTINĖ DRAUSMĖ

TAUTININKIŠKAI KORP! REIKALINGAS VALYMAS

Apsilankyti mažesniuose Lietuvos miestuose ar kaime užsienio lietuviams retai teleidžiama. Šių metų gegužio mėn. Marijampolėje ir apylinkėse lankėsi žinomas tautininkų studentų korporacijos Neo-Lithuania veikėjas. Jo įspūdžiai, papasakoti *Gimtojo Krašto* bendradarbiui, išspausdinti birželio 4 d. numeryje. Jų dalį greta pateikiame.

Prieš trejus metus neolituanus, kurie pritarė krepšininkų išvykai (nors patys ir negalvojo važiuoti), korporacijos drausmės sargybiniai (tautinėje korporacijoje vadinami gražiu, lietuvišku *arbiter elegantiarum* vardu) bandė pašalinti iš korporacijos.

Šį mėnesį *Dirva* pranešė, kad neolituanų atstovas griežtai pasipriešino siūlymams į Jaunimo kongresą kviesti ir jaunimą iš Lietuvos.

Užtai labai nustebome, *Dirvoje* sužinoję, kad porą mėnesių po to, kai išeivijai skirtame tarybiniame laikraštyje buvo išspausdinti jo kelionės įspūdžiai, jų autorius paskirtas korp! Neo-Lithuania stovyklos viršininku...

Tikimės, kad šia proga *Dirvos* redakcija ir jos liūdnas jumoristas draugas Griauda ir vėl nepamirš tautinės drausmės, politrukų ir... maskviračių. O gal ir neolituanus prisimins. Tai bent būtų stebuklas!

Šiomis dienomis dr. Jonas Maurukas lankėsi tėvų žemėje ir, „Gimtojo krašto“ bendradarbio paprašytas, mielai sutiko pasidalyti viešnagės įspūdžiais.

Kapsuko negalėjau atpažinti. Karas buvo sunaikinęs Marijampolės centrą, ir likusieji seni pastatai kitaip atrodo tarp naujųjų. Įspūdis — naujo, moderniško miesto.

Netoli Kapsuko, Molokų kaime, mačiau kolūkį. Pirmininko pavaduotojas kultūros reikalams Albinas Grimalauskas, vietinis malonus suvalkietis, mielai sutiko aprodyti ūkį. Dviejų aukštų mūriniame pastate yra didžiulė salė su scena valdinimams, tautinių šokių, kaimo kapelos, dainininkų pasirodymams, medicinos tarnybos kambariai.

Paprašiau aprodyti tvartus. Fermoje buvo 200 karvių, kitos išvarytos į ganyklą. Melžiama per centralizuotą vakuumo sistemą, kaip patys šelmininkai vadina — mechanizuotai. Pienas eina į specialų kambarį, kur atšaldomas ir perpumpuojamas į pieno vežimo mašinas. Pieno fermose neperdirba, o veža į didelės pieninės. Pieno kambary švara ir suvalkietiška tvarka.

Aprodė ir mašinų taisymo dirbtuves. Gyvenvietės — keliose vietose, ko aš nesitikėjau. Kolūkiečių namai gražiai atrodo.

Žodžiu, įspūdžių daug. Visko neįmanoma išpasakoti. Norint susidaryti pilną vaizdą, reikia kiekvienam pačiam aplankyti, pasižiūrėti.

lykai leidžiami. Mūsų ir Lietuvos žmonių nuomone, rusinimo priemonė yra per anksstyvas rusų kalbos brukimas lietuviškose mokyklose — nuo 2-ojo skyriaus, kai nepriklausomoje Lietuvoje pirmoji svetimoji kalba buvo pradedama dėstyti nuo penktojo skyriaus (nuo pirmos gimnazijos klasės).

Eltos biuletenis baigiamas tokiu raginimu: „Į naujosios reformos tikslus bei siekiamus padarinius privalo kreipti dėmesį visi lietuviai laisvajame pasauly ir, atitinkamomis progomis, į tai reaguoti, nevengiant apie tas brutalias rusinimo priemones informuoti ir gyvenamų kraštų vyriausybes, spaudą, visuomenę". Taigi reaguokime ir informuokime, kad Lietuvoje leidžiama dėstyti gimtąja kalba ir pasirinkti mokyklą, kokią nori...

Čikagoje lapkričio 14 d. įvykusiame Alto suvažiavime įdomiausias momentas buvo pranešimas apie iždo padėtį. *Draugas* (1970.XI.17) apie tai šitaip painformavo: „Dr. K. Šidlauskas pranešė, kad apyskaitiniais metais (1969.VI.1 - 1970.V. 31) pajamų turėta 37,543 dol. Perimtas likutis iš praeitų metų — 34,410 dol. Išlaidų turėta 42,885 dol. 1970 m. birželio 1 d. iždė buvo 30,233 dol. Aukų tame laikotarpyje gauta 31,219 dol. Stambesnės išlaidos: Vlikui 10,000 dol., Altos vald. narių kelionėms 2,809 dol., genocido parodai 2,665 dol."

Tai ir visa finansinė apyskaita. Kaip matome, iš 42,885 dol. išlaidų kovai už Lietuvos laisvę (Vlikui) skirta mažiau nei ketvirtadalis tos sumos ir mažiau nei pačiai Alto administracijai (10,776). Kas būtų, jei kurios kitos organizacijos (Vliko, Bendruomenės, LF) ketvirtadalį ar daugiau išlaidų sudarytų administracinės išlaidos? Antra, toji apyskaita rodo, kad Altas Vlikui skiria likučius. Tuo jis parodo, kad Altas yra „svarbiausias" laisvinimo veiksnys, o Vlikas, nors ir vyriausias, yra antraeilis ir, kaipo tokiam, užtenka ir likučių.

Pasaulio Lietuvy (1970, Nr. 12) redaktorius St. B(arzdukas), pasidžiaugęs Bendruomenių nuveiktais darbais, prisimena ir darbo trukdytojus: „Bet mums taip pat netrūksta nė įvairiausių užtvarų statytojų. Šias užtvaras čia pavadinam prancūzišku barikadų žodžiu, nes jos iš tikrųjų labai primena gatvių kovas. Kai kas barikada tebeskiria mūsų politiką nuo kultūros: veiksniams Lietuvos laisvinimas, o bendruomenė „tik lietuvybei išlaikyti". JAV kai kas labai piktinosi „vaikų" išrinkimu į LB Tarybą, bet šios „klaidos" nepakartojo Australijos Sydney miesto susiorganizavęs senimas, pastatydamas barikadą tarp savęs ir jaunimo. Lietuvos Nepriklausomybės šventės minėjimą Prancūzijoj boikotavo opozicija, nes ji nepatenkinta LB organų rinkimais. Australijos LB Krašto Valdybai įteiktas penkių asmenų pasirašytas ultimatumas pašalinti *Mūsų Pastogės* redaktorių, o pats laikraštis išmestas iš „Minties" spaustuvės. Toj pačioj Australijoj pasirodė patriotiniu vardu pavadintas leidinys *Lietuvos keliu*, bet jo paskirtis kita — diskriminuoti Australijos LB vadovybę bei kitus veikėjus, kaltinant juos kolaboravimu bei tautos išdavimu. Brazilijos LB rengė Brazilijos lietuvių dieną, o Liet. S-ga tuo pačiu metu susirengė savo pietus. JAV LB V-ba laikrašty atvejų atvejais buvo puolama, kad neklauso garbės teismo, o vėliau — kad to garbės teismo paklausė.

Barikadų eilę galėtume žymiai papildyti. Bet mums rūpi ne tai. Esmingesnis būtų kitas klausimas: ką jos mūsų gyvenimui duoda? Juk jos nieko bendro neturi su kritika. Jos už bet kokios visuomeninės etikos ribų. Tai tik asmeniškumų siautėjimas, dangstomas partiniais, patriotiniais, tradiciniais ir kitokiais kilniais tikslais."

PROF. J. KAZLAUSKAS

LIKO NEIŠGYVENTA PUSĖ GYVENIMO

Per keletą paskutiniųjų metų buvo ryškiai pastebimas Lietuvos kalbininkų išaugimas. Vienas jauniausių ir talentingiausiai pasireiškusių buvo Jonas Kazlauskas.

Jonas Kazlauskas buvo gimęs 1930 m. Matiešionyse, Prienų rajone. Baigęs Prienų vidurinę mokyklą, turėjo sunkumų įstoti į universitetą, nes vidurinės mokyklos komjaunimas nedavė šiam gabiam mokiniui reikalingų rekomendacijų. (Vidurinę mokyklą baigė drauge su rašytoju Justinu Marcinkevičium, su kuriuo artimai draugavo studijų metais, o taip pat ir baigęs universitetą). 1954 m. baigęs Vilniaus universitetą, dirbo jame nuo 1957 m. dėstytoju, vėliau docentu ir, pagaliau, lietuvių kalbos katedros profesorium. 1958 m. jis gavo filologijos mokslų kandidato laipsnį, o 1968 m., parašęs „Lietuvių kalbos istorinę gramatiką", — filologijos mokslų daktaro laipsnį. Tai pirmas platus tokio pobūdžio darbas lietuvių kalba, apimantis lietuvių kalbos kirčiavimą, daiktavardį ir veiksmažodį. Šių klausimų nagrinėjimui J. Kazlauskas panaudojo vidinės rekonstrukcijos metodą, tuo išsiskirdamas savo naujoviškumu iš kitų šiais klausimais rašiusiųjų tarpo. Jo disertacijos ir straipsniai rodo rimto ir talentingo mokslininko interesus, todėl 1962 - 1964 m. administracinė veikla Istorijos - filologijos fak. prodekano, o 1968 m. Filologijos fak. dekano pareigose, atrodo, turėjo tik trukdyti pajėgų ir nesiblaškantį savo pasirinktame kelyje mokslininką. Daug iniciatyvos ir rūpesčio parodęs mokslinio žurnalo Baltistika įsteigimui (1966 m.), J. Kazlauskas buvo jo atsakingu redaktorium.

1963 m. jis įstojo į komunistų partiją. Kalbantis su juo atrodė, kad jis naiviai tiki oficialiai skelbiamomis sovietinėmis idėjomis, oficialiąsias sovietų politkos aiškinmo versijas priimdamas kaip faktus. Jis taip pat tikėjo tarptautinio mokslinio bendradarbiavimo galimybėmis iš sovietų pusės ir mielai sutikdavo atvykusius iš JAV savo srities kolegas, tuo išsiskirdamas iš daugelio kitų, vengiančių tokių susitikimų. 1970 m. jis buvo pakviestas į JAV-es skaityti paskaitų Pennstate universitete. 1970 m. kovo 29 d. gautas iš Maskvos, pasirašytas TSRS Aukštojo ir spec. vidurinio mokslo ministerijos ryšių su užsieniu valdybos viršininko L. Bažanovo, raštas, kuriame rašoma, kad prof. J. Kazlauskas dėl didelio akademinio apkrovimo Vilniaus universitete atvykti į JAV skaityti paskaitų artimiausiu laiku negalės. Pats J. Kazlauskas apie tokį maskviškio Bažanovo atsakymą sužinojo iš neoficialių šaltinių daugiau kaip po poros mėnesių ir buvo labai nustebintas. Lapkričio mėn. 21 d. Literatūroje ir mene paskelbta, kad J. Kazlauskas dingo spalio 8 d. apie 13 val. išėjęs iš Lietuvos Mokslų akademijos bibliotekos, esančios Vilniuje. Tiesa gruodžio 4 d. skelbia medicininės komisijos ekspertizės aktą, kuriame nurodoma, kad J. Kazlauskas mirė, prigerdamas vandenyje. Jo kūnas rastas Nėryje, kaip skelbiama, lapkričio 17 d.

Lapkričio 20 d. J. Kazlauskas palaidotas Vilniuje, Antakalnio kapinėse.

Oficialiai skelbiama J. Kazlausko mirties priežastis skamba neįtikinančiai. Tikras tik nekrologe esminis šiurpus teiginys „nebėra žmogaus". Kyla neatsakytas klausimas: „Kodėl?" Kiekvienam, kam teko bent kartą sutikti šį jauną mokslininką, krito į akis netik jo mokslinis subrendimas ir tas didysis paprastumas, kuris būdingas gilaus turinio, rimtos veiklos žmonėms, bet ir atviras šviesus žvilgsnis, paprasta šypsena ir sveikatingumas, kada dar nepastebimas nuovargis, išsiblaškymas ar nervingumas.

Liko nebaigtas jo stambus veikalas „Baltų filologijos įvadas". Svarbiausia — liko neišgyventa pusė gyvenimo. Talentingo jauno mokslininko tragiškas žuvimas yra didelis nuostolis ne tik baltistikai, bet ir mūsų tautai, kurios sparnai aplaužomi kiekvieną kartą, kai tik jie skleidžiami talentingam, nors ir grynai moksliniam, skrydžiui.

(Platesnis pasisakymas ir žinios tilps kitame AKIRAČIŲ numeryje)

BUITINĖ PREKYBA LIETUVOJE

ŠIAPUS IR ANAPUS PREKYSTALIO

Praeityje esame persispausdinę iš okupuotos Lietuvos spaudos eilę straipsnių ar ištraukų, kalbančių apie kasdieninę buitį bei jos problemas ar gvildenančių ateities perspektyvas. Bandėme atrinkti persispausdinamus dalykus taip, kad palaipsniui AKIRAČIŲ skaitytojai galėtų susidaryti apytikrį vaizdą apie gyvenimo Lietuvoje visumą, kiek ji atsispindi pasisakymuose tų, kurie ten užpildo spaudos puslapius. Žinome visi, kad dažniausiai tai rodo tik dalį paveikslo, bet manome, jog išmintingam lietuviui joks kiekvienas šaltinis yra reikalingas savos tėvynės gyvenimui ir jo kaitai *galimai pilniau* suprasti.

Šiandien pateikiame ištraukas iš *Švyturio*, 1970, nr. 13, kuriame kalbama apie AKIRAČIUOSE dar neliestą sritį — buitinę, detalinę prekybą.

KODĖL JŪS PO DARBO STOVITE EILĖJE PRIE KEFYRO? KODĖL NEGALITE IŠSIŲSTI LAIŠKO, PRIEŠ EIDAMAS Į DARBĄ? KODĖL DĖL DEGTUKŲ DĖŽUTĖS VĖLAI VAKARE TURITE VERŽTIS NET Į RESTORANĄ? KODĖL DĖL PUPELIŲ KAVOS IŠ ANTAKALNIO REIKIA VAŽIUOTI NET Į MIESTO CENTRĄ? KODĖL, KAI JŪSŲ VONIĄ APTRAUKIA RŪDYS, PARDAVĖJA TYLI?.. KODĖL TIEK DAUG TŲ „KODĖL?"...

Šių ir tūkstančių kitų daiktų mums netrūksta, bet vis dėlto žmogus dažnai dėl jų nemaža vargsta.

Į reidą po Vilniaus parduotuves pakvietėme miesto prekybos vadovus — miesto Prekybinių organizacijų valdybos viršininką Petrą KUKENĮ, „Pramprekybos" direktorių Igną RUDŽIONĮ, „Maistprekybos" direktorių Joną ZINKEVIČIŲ.

Sunkiai įsiropštėme į troleibusą. Mat, dar nebuvo 9 valandų. Intensyviausias prekybos metas. Ne bet kuria, o būtiniausia preke — bilietais. Baksėdami alkūnėmis, kumščiuodami vienas kitam į nugaras, žmonės maldavo, prašė, reikalavo paprasčiausios teisės — už nuosavas 4 kapeikas nuvažiuoti laiku į darbą. Šis metodas vadinamas savitarna.

Visi mes pikti. Siuntinėk tas kapeikas iš rankų į rankas, iš vieno troleibuso galo į kitą. Kažkam pritrūko grąžos, kažkam per daug. Velniai rautų tokią savitarną, tokią prekybą!

AR VISADA?

Į Prekybinių organizacijų valdybą pavėlavome gerą ketvirtį valandos. Čia jau laukė prekybos vadovai ir jų lengvosios mašinos.

Pirmiausia nutarėme aplankyti vyriškų drabužių parduotuvę prie „Pergalės" kino teatro. Jos vadovas — Albinas Martinėnas, nusipelnęs prekybos darbuotojas, veteranas.

Ši parduotuvė skiriasi nuo daugelio kitų. Pamenu, prieš savaitę čionai pirkau kostiumą. Nepažinojau nei direktoriaus, nei pardavėjų. Atėjau vienas, vaikščiojau, žiūrėjau vienas. Niekas manęs nieko neklausė, neklausinėjau ir aš. Ruošiausi jau išeiti ir staiga... „Gal jums ką galima pasiūlyti", — kreipėsi į mane pardavėja. Grįžau, jos padedamas, išsirinkau vasarinę eilutę, čia pat ją darbuotojai pataisė, išlygino, dailiai suvyniojo ir palinkėjo: „Nešiokite sveikas".

Ignas Rudžionis šypsosi. Šypsosi ir jo bendrakeleiviai. O pirkėjai? Pirkėjų čia beveik nėra. Gal asortimentas menkas?

— Ne, ši parduotuvė — viena turtingiausių Vilniuje, — paaiškina „Pramprekybos" vadovas. — Tačiau mūsų pirkėjai, deja, dar neįpratę prie geros prekybos. Atsieit, maža žmonių, tai ir gerų prekių nėra...

Praleidau čia gerą pusvalandį. Niekur nėra eilių: kiekvienas pats prieina prie prekės, taip sakant, pačiupinėja savo pirštais. Drabužiai iškabinti plačiai, laisvai, parduotuvėje jokios spūsties. Ramu, tylu. Sandėliai tokie pat tvarkingi. Niekas nieko netempia pro „užpakalines" duris. Pats parduotuvės direktorius, solidžios išvaizdos vyras, geras prekių žinovas, vaikštinėja po salę ir patarinėja klientams: „Šitas jums nelabai tinka, gal pažiūrėkite aną..."

— Prieš karą Kaune, Laisvės alėjoje, dvidešimt metų išstovėjau eiliniu pardavėju, — vėliau, jau savo kabinete, prisimena A. Martinėnas. — Būdavo, mūsų parduotuvėje pritruks kažkokio menkniekio, nepatiks kas klientui, — bėgu į kitą gatvės pusę, į kitą parduotuvę, atnešu, bet pirkėjas turi išeiti patenkintas pirkęs ar nepirkęs, turi žinoti, — pardavėjai padarė viską, ką galėjo.

Deja, šitaip galvojančių prekybos dar-

(nukelta į 4 p.)

ŠIAPUS IR ANAPUS PREKYSTALIO

(atkelta iš 3 p.)

buotojų nedaug temačiau. Albinas Martinėnas prekyboje dirba jau penkiasdešimt metų. Buvo respublikos prekybos ministro pavaduotojas, dabar jis — personalinis pensininkas ir vadovauja šiai parduotuvei, į kurią iš tikrųjų malonu užeiti.

PSICHOLOGINĖ AGITACIJA . . .

Atvažiavome į „Astrą“, gerą pramoninių prekių parduotuvę Žirmūnuose. Man reikėjo batų. Akis patraukė pirma pasitaikiusi pora lentynoje, tinkanti mano kojai. Sustojome visi. Vedėja sako: „Ne kažin kokie šitie batai“.

Vis dėlto reikia apsiauti. Matuojuosi vieną. Kitą — fotokorespondentas. Vidudienis. Pirkėjų nedaug. Po kelių minučių aplink susispietė dešimt-penkiolika, dar po kelių — ar dvidešimt žmonių. Kol aš batus matavausi, šio modelio avalynės jau nebeliko. „Spiaudysis parsinešę, — galvoju. — Ką reiškia psichologinė agitacija!“

— Jei planas „dega“, — galima paprašyti kelis žmones, net tos pačios parduotuvės darbuotojus, kad tariamai susidomėtų kokia nors preke, ir bemat ji išnyks, — juokauja mano kolega fotokorespondentas. — Žmonės tuojau daro išvadą: jei ši prekė čia taip intensyviai graibstoma, — kitose parduotuvėse jos, matyt, jau nėra.

Juokai juokais. Pavyzdžiui, vonią aptraukė rūdys, — keliauk per visas ūkinių prekių parduotuves, kol surasi kuo išvalyti. Arba prireikė kavos pupelių. Apskritai, rodos, jų netrūksta, bet kažkodėl daugelyje parduotuvių — ne visada gausi. Man atrodo, tiesiog prastai organizuojama informacija, jau nekalbant apie reklamą.

— Kodėl, pavyzdžiui, farmacininkai (juk jie irgi prekiauja) seniai turi savo informacinę tarnybą, o jūs — ne, — kreipiuosi į prekybos vadovus.

— Vaistinės turi vieną bazę, o mes keliolika, šimtus tiekėjų. Ir prekių pavadinimų kelis šimtus kartų daugiau, nei vaistinėse vaistų, — aiškina P. Kukenys. —Vis dėlto bandome kai ką daryti. Paskambinkite telefonu 2-04-67, ir būsite painformuoti apie ūkines prekes: kokioje parduotuvėje, kokią prekę galite nusipirkti.

— Nežinojau. Tur būt, nelabai reklamuojama ši informacija.

— Gal būt. Ateityje tikimės informaciją telefonu teikti ir apie kitas prekes.

— Tačiau pupelių kavos, jeigu jos dabar yra pakankamai, gal galima būtų nusipirkti kiekvienoje didesnėje maisto prekių parduotuvėje; be jokio skambinimo. Beje, apie maisto prekes kol kas niekas neinformuoja.

— Čia jau kas kita. Visur būna apsileidėlių, — ir prekyboje. Tik mūsų sistemoje visi juos greičiau pastebi, tačiau ne visi reaguoja. Tokiais atvejais pirkėjai galėtų padėti mums įvesti tvarką, kur jos trūksta nesivaržydami įrašyti savo pastabas į pasiūlymų ir pageidavimų knygas.

— „Maistprekyba“ jau kuria specialią dispėčerinę tarnybą, turi budinčią mašiną, kuri, reikalui esant, gali operatyviai pervežti prekes iš vienos parduotuvės į kitą, — priduria J. Zinkevičius. — Taigi, praktiškai galime prekes, kurių pakankamos atsargos yra vienose parduotuvėse, bet kuriuo metu gabenti į jų stokojančias parduotuves. Deja, kartais prekybininkai nerodo iniciatyvos. Gal dar neįprato? .. Mat, tokia galimybė atsirado neseniai. Tikimės, kad netrukus prekyba bus lankstesnė.

PREKYBA — IR MOKSLAS, IR MENAS

Tur būt, jokios sferos žmonės nesusilaukia tiek daug priekaištų, kaip prekybininkai. Kodėl? Mat dažniausiai su jais susiduriame.

— Mūsų mokslinė darbo organizavimo laboratorija nagrinėja prekybininkų ir pirkėjų kontaktus įvairiais aspektais, — pasakoja P. Kukenys. — Tiesa, kol kas, deja, dar nenustatėme kiek kartų per savaitę ar per dieną vidutiniškai kiekvienas vilnietis užsuka į parduotuvę. Tačiau daugelio parduotuvių lankytojų skaičius jau žinomas.

Kam sugaištame daugiau laiko, — mažesniems ar didesniems pirkiniams? Bandžiau apskaičiuoti: įsigyti pirkiniams, vartojamiems metus ar ilgiau, žmogus (net labai rinkdamasis) sugaišta laiko keliasdešimt kartų mažiau, negu kasdieninio poreikio prekėms.

Prekybos vadovai pateikia keletą skaičių: 10 tūkstančių gyventojų aptarnauti reikia mažiausiai 77 darbo vietų prekyboje — parduotuvėse. Tuo tarpu Vilniuje minėtą skaičių gyventojų faktiškai teaptarnauja 59 prekystalio darbuotojai. Iš jų 30 prekiauja pramoninėmis, o 29 — maisto prekėmis.

—Vis dar tebetrūksta darbo vietų prekybōje, nors paskutiniuoju laiku pastatėme nemaža naujų parduotuvių, — paaiškina P. Kukenys. — Tiesa, dabar prekybos tinklas plečiamas sparčiau, negu daugėja gyventojų. Tačiau ankstesniųjų metų atsilikimą nelengva įveikti.

Paprastai didelė kamšatis susidaro maisto prekių parduotuvėse vadinamosiomis piko valandomis (prieš darbo dienos pradžią, o ypač — po darbo).

Matyt, didesnį dėmesį reikėtų atkreipti į smulkiąją prekybą: pradedant troleibuso bilietu, degtukais ir baigiant duona, cukrumi, sviestu... Gaila, bet dar niekas nepaskaičiavo, kiek, pavyzdžiui, kefyro pirkimas atima visiems vilniečiams laiko Kiek sugaištama laiko, sugadinama nervų parduotuvėse? Kiek dėl to nukenčia žmonių darbingumas ir poilsis? Apskritai, prekybos problemos kažkodėl nesusilaukia rimtesnio mokslininkų dėmesio.

— Kad visiškai nesusilaukia dėmesio, negalime sutikti. Ir praktikai, ir mokslininkai stengiasi spręsti šias problemas, — prieštarauja prekybos vadovai. — Pavyzdžiui, maisto parduotuvėse organizavome darbą pagal vadinamąjį slankiojantį grafiką. Inttensyviausios prekybos valandomis dirba daugiau žmonių. Vasarą prekiaujame tiesiog gatvėse. Tačiau kol kas apskritai trūksta pardavėjų, parduotuvių, be to, jos išdėstytos mieste netolygiai, dėlto ir susidaro eilutės. Specialistai, mokslo darbuotojai ruošia Vilniaus prekybos geografijos schemą. Ji ateityje padės tolygiau išdėstyti prekybos tinklą mieste.

KAI PASENSTA DAR NEGIMĘ

Savitarna. Ši prekybos forma mūsuose laikoma tobuliausia. Aplankėmė „Žirmūnų“ maisto prekių parduotuvę. Asortimentas — tūkstantinis. Be maisto, čia parduodama net 250 dažniausio poreikio pramoninių prekių. Tai labai patogu. Dėl smulkmenų — adatos, muilo, skalbimo miltelių, dantų šepetuko — nereikia bėgti į kitą parduotuvę. Duok dieve, kad visuose Vilniaus rajonuose būtų tokios parduotuvės! Maisto prekių savitarnos parduotuvėse vienam pirkiniui įsigyti pirkėjas sugaišta dvigubai, o šioje — dar mažiau laiko, negu kitose.

— Pirkėjas čia ir aktyvesnis, — pasakoja mums šios parduotuvės direktorius M. Kaplanas. — Jis eina, kur nori, renkasi, ko jam reikia, visur jį lydi reklama, iš tolo jam viskas aišku: ir prekė, ir jos kaina; čia jį veikia jau kitas psichologinis agitatorius — ne spūstis, bet kultūra; jis renkasi ir įsigyja šiai, o gal ir kitai dienai reikalingą daiktą.

Parduotuvė iš tiesų, didelė, erdvi. Kai ji buvo statoma, kai kam atrodė net per didelė...

— Mums, pavyzdžiui, kai kas priekaištavo: statote didžiulį baldų paviljoną, — ar turėsite tiek baldų? Dabar ankšta pasidarė ir ten, — pasakoja I. Rudžionis. — Nutarėme statyti univermagą, iš tiesų didelį. Dar ne greitai jį atidarysime, bet jis jau paseno, dar nepastatytas pasidarė per mažas.

Planuojame parduoti daug daugiau prekių, smarkiai didiname apyvartos planus, — dėsto savo mintis P. Kukenys. — Be to, smarkiai gausėja miesto gyventojų. Visi sako: gyvenamųjų namų statyba atsilieka. O prekyba? Man asmeniškai atrodo, kad apskritai neteisingai sprendžiamos kai kurios urbanizacijos problemos. Imkime, pavyzdžiui, Žirmūnus. Ilgą laiką ten buvo tik viena maisto parduotuvė, kuri aptarnavo geroką dešimtį tūkstančių žmonių. Tiesa, žirmūniškiai dabar negali skųstis, o Lazdynai? Iki šių metų pabaigos Lazdynuose gyvens mažiausiai 25 tūkstančiai vilniečių, kuriuos geriausiu atveju teaptarnaus 100 prekystalio darbuotojų. Įsivaizduokite: 250 tūkstančiai vilniečių, kuriuos geriausiu atveju teaptarnaus 100 prekystalio darbuotojų. Įsivaizduokite: 250 pirkėjų ir vienas pardavėjas! Taigi, prekybos vietų ten bus dvigubai mažiau, negu reikalauja kukliausia oficiali aptarnavimo norma.

— Žinoma, visi pasakys, blogai tvarkotės, — sako P. Kukenys. — Gal ir taip? Tačiau, man atrodo, šia prasme turėtų kisti mūsų statybos praktika.

Dabar daroma taip: naujame rajone kuo greičiau statomi gyvenamieji namai, o visa kita — vėliau. Tiesa, gyvenamuosius namus lengviau sekasi montuoti, negu, pavyzdžiui, statyti mokyklas, lopšelius, darželius, parduotuves, bet ir šiuos statybininkams „nemalonius“ objektus vis tiek reikia pastatyti. Gal nereikėtų sunkesnio darbo atidėlioti pabaigai, ir statyti viską lygiagrečiai.

PAGALVOKIME VISI

Ir kiekvienas skaitytojas kasdien mato, ir mes tąsyk matėme ne vieną tokį vaizdą: paklausi pardavėją — ji tyli, antrą, trečią kartą klausi — iš viso nusisuka. Burbtelės, — malonę, atseit, padarė. Jei klientas drovus, tai išeis, nieko nepešęs, nuskaustas, įsižeidęs.

— Prekybą suprantame taipo ir koneveikiama pardavėja turi šypsotis, — lyg pritardami mano mintims patvirtina prekybos vadovai.

Džiugu: prekybos vadovai reiklūs. Bet ar šis reiklumas įgyvendinamas?

Vilniaus prekyboje dirba 3750 pardavėjų; 98 procentas jų sudaro moterys, jaunos moterys — dauguma neturi nė trisdešimties. Koks jų išsilavinimas?

Pusė tūkstančio — su specialiu viduriniu išsilavinimu, beveik tūkstantis — baigusių prekybos mokyklas. Pardavėjų tarpe pusantro tūkstančio žmonių — su bendru viduriniu išsilavinimu ir beveik du tūkstančiai — neturi bendro vidurinio išsilavinimo.

Apvažiavę Vilniaus parduotuves, mes ne vieną kartą įsitikinome, kad, neturinti brandos atestato, baigusi vienmetę mokyklą, pardavėja per mėnesį uždirba vos keliais rubliais mažiau už vidurinį mokyklos kursą išklausiusią ir trimetį prekybos technikumą baigusią jos kolegę. Mat, čia atsižvelgiama ne į išsimokslinimą, bet į suteiktą kategoriją. Taigi, kalbant apie atlyginimą, keturiolika mokymosi metų beveik prilygsta aštuoneriems metams.

Tokia lygybė, manau, yra neteisybė. Todėl visiškai suprantama, kad prie prekystalio mes susitinkame su labai skirtingais žmonėmis, kuriuos žūt būt siekia sulyginti pats prekybos ekvivalentas — rublis — ir, deja, ne prekybos kultūros kilimo naudai. Žinoma, galima čia būtų apkaltinti technikumą, prekybos mokyklą, kad, girdi, silpnai dėstoma etika ir estetika, paprasčiausios mandagumo taisyklės, bet... Pirmiausia reikia sudaryti normalias sąlygas šiapus ir anapus prekystalio. Tik tada sena tema „šypsena už prekystalio“ neatrodys naivi.

...Jau vėlokas laikas. Parduotuvės uždaromos. Mes žingsniuojame namo. Pasiges kas nors cigarečių, degtukų, voko?... Dirstelėjame į laikrodžius. Po 23 valandos. Ir budinčioje negausi. Einame ir svarstome. Įsivaizduojame bent dešimt miesto kioskų, kuriuose prekiaujama tomis smulkmenomis: ir degtukais, ir cigaretėmis, ir net vaistais nuo dantų skausmo.

— Seniai apie tai galvojame, Lenkijoje ir kitose kaimyninėse šalyse yra tokių kioskų, — sako P. Kukenys. — Užsispyriau. Pradžiai atsiras bent keli tokie kioskai Vilniuje. Ir jeigu prekiaus ne visą naktį, tai bent dar valandą kitą po vidurnakčio.

Mes, visi šio reido dalyviai, pabandėme apytikriai paskaičiuoti, kiek tą dieną vilnietis bereikalo prarado laiko paprasčiausiems savo buitiniams reikalams. Kiekvienas suaugęs žmogus vidutiniškai po pusvalandį, o gal ir visą valandą.

Štai kokie mes: džiaugiamės savo darbo pasiekimais, o buityje ne visada jais mokame pasinaudoti.

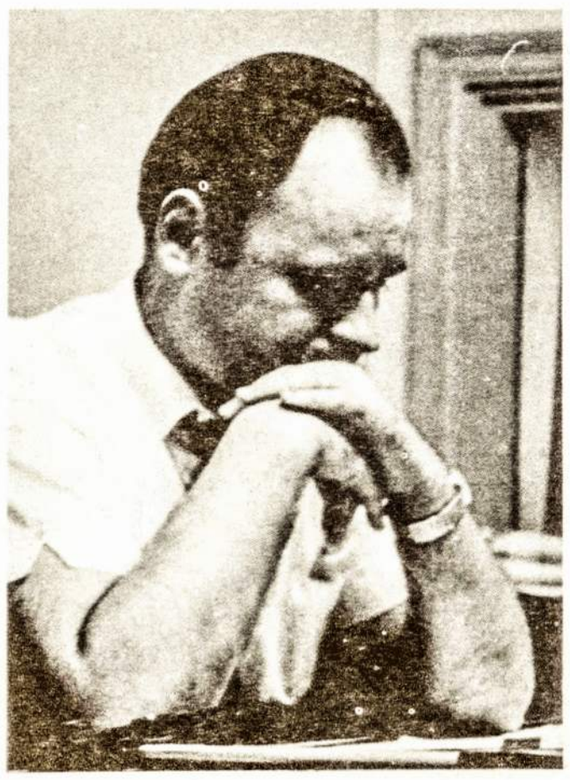

ALGIMANTAS MACKUS

POETAS GRĮŽO TĖVYNĖN

Spalio 14 d. Rašytojų klubo trečiadienis buvo skirtas Algimanto Mackaus kūrybai. Vakaras prasidėjo *Gimtojo krašto* vyriausiojo redaktoriaus poeto Vacio Reimerio žodžiu. Gausiai susirinkusiems klubo svečiams kalbėtojas pabrėžė, kad šalia jau paskelbtų respublikos periodikoje ir „Poezijos pavasaryje“ Algimanto Mackaus eilėraščių šis vakaras yra dar vienas svarbus žingsnis, siekiant plačiau supažindinti mūsų literatūrinę visuomenę su talentingo, be laiko emigracijoje žuvusio lietuvių poeto kūryba. V. Reimeris taip pat pristatė viešnią iš JAV — aktorę Dalią Juknevičiūtę, paruošusią kartu su LTSR Akademinio dramos teatro aktoriumi Laimonu Noreika plačią Algimanto Mackaus poezijos programą.

Po to Kultūrinių ryšių su užsienio lietuviais komiteto pirmininko pavaduotojas Vytautas Kazakevičius apžvelgė Algimanto Mackaus gyvenimo ir kūrybos kelią.

Meninę dalį pradėjo D. Juknevičiūtė posmais iš A. Mackaus rinkinio „Jo yra žemė“. Pluoštą to paties rinkinio eilėraščių paskaitė ir L. Noreika. Ypatingas dėmesys atsispindėjo klausytojų veiduose, kai iš magnetofono juostos pasigirdo paties Algimanto Mackaus balsas. Tai buvo poeto „Išpažintis“. Paskui vėl prabilo skaitovai. Skambėjo eilėraščiai iš rinkinių „Neornamentuotos kalbos generacija ir augintiniai, „Chapel B“. Ypatingai įsiminė „Baladė apie gerąjį Džoną“ ir „Jurekas“.

Beveik dvi valandos, praleistos Algimanto Mackaus poezijos pasaulyje, paliko neišdildomą įspūdį. Poetas grįžo tėvynėn.

J. L

(Iš Pergalės, 1970, nr. 71)

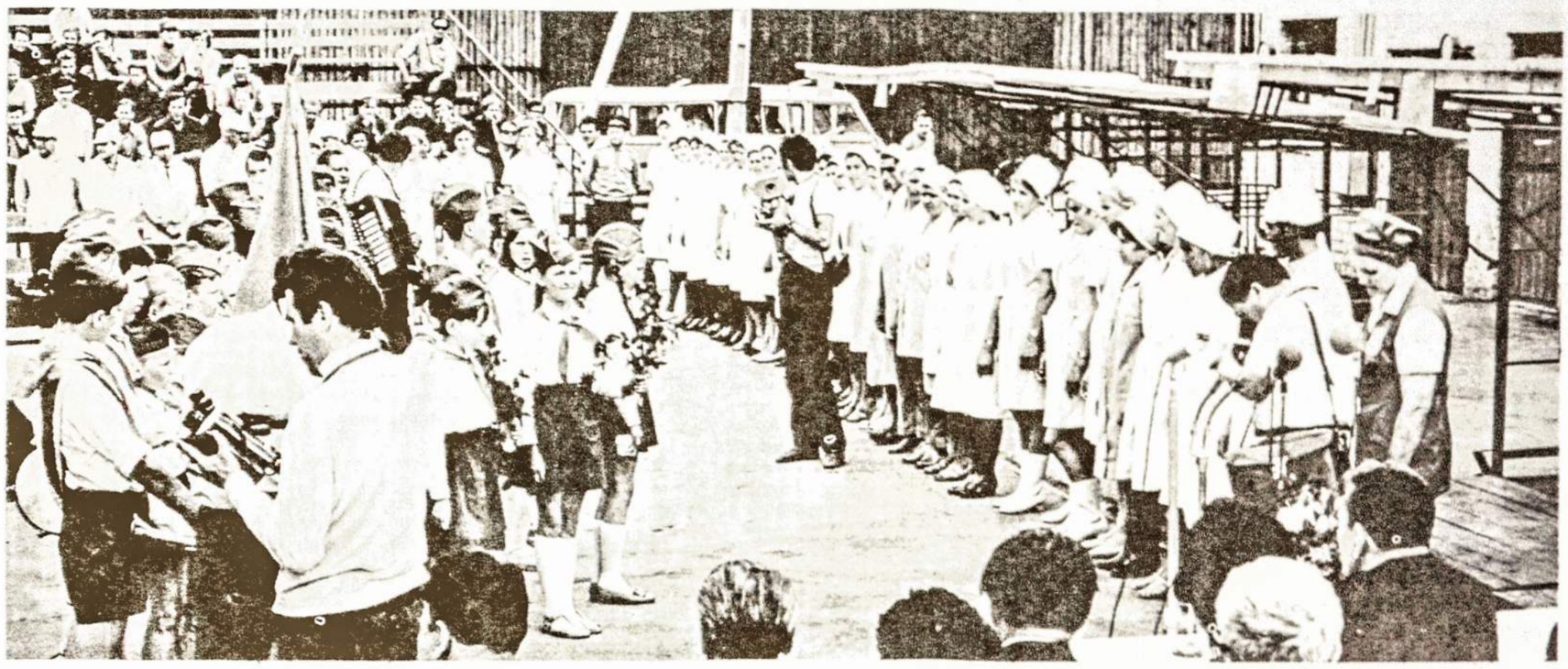

TARYBINĖS ŽURNALISTIKOS ŠVIESOJE

MELŽIMO IR MĖŽIMO ATLAIDAI

„...Maždaug tuo laiku Amerikoje su dideliu pasisekimu koncertavo žinomas Tarybų dainininkas Vaclovas Daunoras. Jį šiltai sutiko amerikiečiai, įvairių įsitikinimų lietuviai emigrantai. Tuo tarpu daugelis „vaduotojų" laikraščių liko ištikimi savajai „tautinės vienybės politikai", kuri, anot vieno žurnalo, „neleidžia laikraščiams talpinti recenzijų nei apmokėto skelbimo apie lietuvio iš Lietuvos koncertą". ...Užtat kai kurie laikraščiai nepagailėjo nei vietos nei žurnalistinio entuziazmo, kad plačiai papasakotų apie Amerikoje viešėjusį italų džazo grupės pianistą... Romaną Musolinį.

Uoliai į darbą kibo reporteriai J. Gliauda ir A. Gustaitis, kuriems teko tokia „garbė" kalbėtis su Romanu Musoliniu... Reporteriai nešykštėjo dailių žodžių, kad iš sūnaus lūpų perduotų jo tėtušio, fašistinio diktatoriaus, domėjimąsi Lietuva, apie tokius jo pažįstamus, kaip Voldemaras, ir pan...

A. Gustaitis dar papildo, kad Musolinis pareiškęs „gerų žodžių" Lietuvos adresu. Bet kadangi, kaip žinoma, Benitas jau seniai už savo „gerus darbus" ir „gerus žodžius" pabaigė dienas kartuvėse, tai reporteriai nutarę jaunimui dargi apie B. Musolinio gyvenimą plačiau papasakoti...

Baigdamas reportažą J. Gliauda rašė... — Europietiškumas suartino mus..." (*Literatūra ir menas*, 1970.IX.12).

Atrodo šį kartą draugams politliteratams ir politmenininkams neblogai pavyko sulipdyti išeivijos gyvenimo kvailų kontrastų montažą. Tik — už lalką — „vaduotojiškų" laikraščių reporteriams „išvaduoti" politžurnalistai pamiršo padėkoti...

Kadangi ateizmas Lietuvoje dabar reiškia valdžios politiką, o visa spauda yra tik valdžios, atlaidams ir kitoms religinio gyvenimo apraiškoms spaudoje ten vietos nėra. Užtai daug dėmesio, šalia didiesiems proletariato vadams skirtų — eucharistinių metų, tenka ir mažesniems dialektinio materializmo atlaidams, tiek visasąjunginiams, tiek ir respublikiniams.

Pora tokių atlaidų šiais metais įvyko Raudondvaryje. Birželyje ten suvažiavo geriausios respublikos karvių melžėjos, o liepos mėnesį ten pat įvyko socialistinių karvių visasąjunginio melžimo konkursas.

Ramaus lietuviško kaimo gyvenime tai buvo nekasdieniška šventė. *Švyturio* 15 numeryje matome išsirikiavusias visas „sąjungos" geriausias melžėjas (trys lietuvaitės — Marija Šaulienė, Marytė Rimkutė ir Stasė Oržekauskienė nuotraukoje galimos atpažinti iš baltų pusilgių batų), spaudos reporterius, mikrofonus, nuobodžiaujančius „spaliukus", netgi kaimo muzikantą ir milicininką...

Gerai, kad geros ir darbščios melžėjos susilaukia spaudos dėmesio ir įvertinimo. Mums tačiau truputį sunku suprasti, kodėl tik melžimo „kultas" taip propaguojamas. Buvo, tiesa, dar šiais metais ir mūrininkų, melioratorių, artojų varžybos — joms tačiau dėmesys daug mažesnis. O gi visi darbai vienodai garbingi. Todėl, prisiskaitę iki soties melžėjų pasižadėjimų partijos 24-to suvažiavimo garbei primelžti tiek tai kilogramų daugiau pieno, norėtume išgirsti ir kitų žemės ūkio darbininkų pasižadėjimus. Pavyzdžiui, susirinktų kurio nors kolūkio mėšlo vežėjai ir nutartų (vienbalsiai, kaip gi kitaip) iš kiekvienos karvės primėžti po kelis kilogramus daugiau mėšlo... Kokiai nors reikšmingai sukakčiai paminėti...

Juokinga? Galbūt. Tik nei melžimas, nei mėžimas, o tarybinė žurnalistika, melžimo kulto atlaidų pakaitalo beieškanti.

Mažeikių miestas iki karo augo ir plėtėsi į šiaurę ir rytus nuo Šiaulių — Liepojos geležinkelio. Tik nedidelė miesto dalis buvo antroje geležinkelio pusėje. Pokario metais miestas pradėjo plėstis į pietvakarius, artyn Ventos upės. 1939 metais mieste gyveno 5600 gyventojų, gi šiais metais jau 13,400. Miestas smarkiau ugdyti nebuvo planuojama, todėl nutarimas iš Jurbarko į Mažeikius perkelti planuojamą didžiulę naftos valyklą miesto planuotojus užklupo netikėtai. Šį mėnesį mieste baigtas statyti pėsčiųjų tiltas per geležinkelį. Tačiau jau dabar planuojama naująją miesto dalį sujungti su senąja gatve, einančia po geležinkeliu, nes ryšium su naftos perdirbimo įmone miestas jau sekančių penkerių metų laikotarpyje dvigubai padidės. Gi tolimesnėje ateityje Mažeikiuose numatoma 50-70 tūkstančių gyventojų.

Vilniaus senamiestyje restauruojamas kvartalas tarp Gorkio, Antokolskio, Stiklių ir Muziejaus gatvių. Pirmas namas jau baigtas restauruoti. Viename iš šio kvartalo namų 1525 metais buvo įkurta G. Skorinos, berods pirmojo gudų knygų leidėjo, spaustuvė.

Gydytojas Algimantas Kudaba 1970.XI.18 *Tiesoje* rašo, kad pernai Lietuvoje užregistruota netoli 3000 stambesnių susisiekimo nelaimių, iš kurių daugiau kaip 600 buvo dėl neblaivių vairuotojų. Dėl girtų vairuotojų žuvo 135 ir sunkiai sužeista 661 žmogus. Iš 63 su traktoriumi apsivertusių traktorininkų 45 buvo girti. Dėl girtų pėsčiųjų kaltės įvyko 239 avarijos, žuvo 57 ir sužeista 190 žmonių. Dėl girtų dviratininkų kaltės įvyko 56 nelaimingi atsitikimai, žuvo 17, sužeista 49 žmonės.

Kadangi maždaug penktadalis visų nelaimių įvyko dėl girtumo, bendras automobilių nelaimėse žuvusių žmonių skaičius Lietuvoje būtų maždaug 675, o sužeistų 3300. Palyginimui, *Akiračių* vasario mėn. numeryje pabandėme apskaičiuoti visos Lietuvos automobilių nelaimes pagal Klaipėdos miesto duomenis. Pagal anuos apskaičiavimus per metus Lietuvoje žūtų 312 ir būtų sužeista 2120 žmonių. Kurie iš šių skaičių arčiau tiesos — sunku pasakyti. Patikimesni atrodo dabartiniai (šio numerio) skaičiai, nes paremti platesnės apimties statistika.

Per pastaruosius 10 metų visų Lietuvos aukštųjų mokyklų materialinei bazei plėsti išleista 28 mil. rublių, t. y. apie 2,800,000 rublių per metus. Maždaug tiek pat kainavo 1965 metais Šiauliuose pastatyta nedidelė mašinų remonto gamykla.

Viso per pastaruosius 10 metų aukštosioms mokykloms pastatyta 9 mokymo korpusai, 21 bendrabutis, 13 gyvenamųjų namų dėstytojams. Laboratorijoms išleista 4 mil. rublių, t. y. 400,000 rublių per metus. Palyginimui — vieno automobilio kaina apie 4,000 rublių.

Vilniaus priemiestyje, Antakalnyje, statomas studentų miestelis. Šiais metais ten įsikūrė 800 Vilniaus inžinerinės statybos instituto studentų. Ateityje ten gyvens ir mokysis apie 10,000 universiteto ir statybos instituto studentų. Statant dabartiniais tempais, studentų miestelis Antakalnyje bus statomas dar bent dešimt metų.

Klaipėda — miestas be inteligentų. Lietuvos spaudoje dažnokai užsimenama apie aukštosios mokyklos reikalingumą Klaipėdoje. Šiuo metu Klaipėdoje, trečiame dydžiu Lietuvos mieste, gyvena 140,000 gyventojų. Apie naujos aukštosios mokyklos planus *Tiesoje*, lapkričio 17 d., plačiau užsiminė aukštojo ir spec. vidurinio mokslo ministras Henrikas Zabulis. Anot jo, ten galvojama steigti Menų arba Kultūros institutą. Sekančiais metais ten bus įkurtas Šiaulių pedagoginio instituto skyrius, kuris ruoš muzikos mokytojus ir kultūros darbuotojus. Gerokai vėliau, įgavus patirties, jis bus perorganizuotas į savarankišką aukštąją mokyklą.

H. Zabulis užsiminė ir apie užsienio lietuvių kvietimą mokytis Lietuvos aukštosiose mokyklose (žiūr. *Akiračių* rugsėjo mėn. numerį). Anot jo, pareiškimus Vilniaus universitetas jau gavo iš J. Amerikos valstybių, Vakarų Vokietijos, Argentinos ir Lenkijos lietuvių. Užsienio lietuviai nori studijuoti lietuvių kalbą ir literatūrą, teisę, mediciną, žurnalistiką.

Norinčiųjų studijuoti sekančiais mokslo metais Vilniaus universitete pareiškimus universitetas turi gauti nevėliau 1971 metų vasario mėnesio.

Tiesoje išspausdintas Naguso Arutuniano straipsnis, kuriame jo autorius teigia, kad šiuo metu Arménijos respublikos aukštosiose mokyklose studijuoja apie 500 armėnų kilmės užsieniečių.

Doc. J. Anyčas ilgame straipsnyje *Tiesoje*, spalio 30 d., bando paneigti „klerikalų bei nacionalistų rašiniuose, periodinėje spaudoje, Vatikano radijo laidose nuolat kartojamą teiginį, jog Tarybų Lietuvoje vienuolijos buvo paskelbtos draudžiamomis organizacijomis..." Anot jo, vienuolynai savaime išnyko, atėmus jų turtą ir uždarius vienuolynų mokyklas.

J. Anyčo argumentai gana įtikinantys. Vienuolynai, atėmus patalpas ir mokyklas, išnyko savaime. Kaip ir žmonės kad išnyktų savaime, atėmus iš jų duoną ir vandenį...

Įdomu, kad, J. Anyčio duomenimis, vien Vytėnų vienuolyne po karo buvo trys kunigai vienuoliai, devyni broliai ir 108 kandidatai į vienuolius, lankę vienuolyno mokyklą. Mokyklos tikslas buvo ruošti kadrus saleziečių kongregacijos reikalams. Taigi, anot J. Anyčio, jos tikslai prieštaravo tarybinei konstitucijai, ir mokykla buvo uždaryta.

Gaila, kad nei J. Anyčas, nei *Tiesa*, nebeprisimena tos tarybinės konstitucijos pavadinimo. Ar tik ne „tėvelio didžiaūsio" konstitucija ji tada vadinosi...?

Liaudies dainų ir šokių šiandieniniame interpretavime išsiskyrė du požiūriai. Dauguma liaudies dainų ir ypač šokių grupių tiek Lietuvoje, tiek ir išeivijoje laikėsi liaudies meno stilizavimo, perdirbimo krypties. Nusistovėjo savotiškos iš scenos į gyvenimą perkeltos „lietuviškumo" ir „liaudiškumo" pažiūros. Išeivijoje Grandinėlės tautinių šokių grupės išvyka į Pietų Ameriką ir Lietuvos ansamblio šokių vadovo J. Lingio viešnagė JAV davė progos šiuo reikalu kai kuriuose laikraščiuose, ypač *Naujienose*, pasikolioti, pašmeižti, apkaltinti rusiškumu, ir panašiai. Deja, diskusijos šiuo klausimu čia ir liko skandalingai žemame lygyje. Nauda iš jų gal tik tokia, kad labai akivaizdžiai parodė mūsų spaudos nuosmūkį.

Lietuvoje šiuo klausimu nuomonės taip pat išsiskyrė. Šalia keleto rimtų straipsnių (*Kultūros baruose* ir kitur) pasirodė ir konkrečių pastangų liaudies meną grąžinti prie tautosakos ištakų. Įdomu, kad šiuo keliu visų pirma pasuko jaunimo ansambliai prie Vilniaus universiteto ir kitų aukštųjų mokyklų. A. Gudelis (lapkričio 12 d. *Gimtajame Krašte*) aprašo vieną iš tokių kolektyvų, vadovaujamą Povilo Mataičio. P. Mataitis dirba Vagos leidykloje ir tik laisvalaikį praleidžia su etnografiniu ansambliu. Ansamblį sudaro septynios jaunos merginos (šešios jaunimo teatro aktorės ir viena universiteto studentė). Jam talkininkauja, skudučiais ir kanklėmis, konservatorijos instrumentų katedros orkestro grupė.

1968 metų balandžio mėnesį konservatorijoje įvyko pirmas etnografinio ansamblio koncertas. Jo programoje sutartinės — daugiabalsės liaudies dainos, seniausios iš visų lietuvių liaudies dainų. Didžiausias ansamblio bandymas — koncertas Valkininkuose, susilaukęs didelio pasisekimo senų kaimo žmonių tarpe.

Liaudies tradicijas ansamblis stengiasi išlaikyti beveik mikroskopiniu tikslumu. Net rūbams ieškoma milo, skarų, audinių su visom liaudies meno detalėmis.

„Liaudiškas" menas — stilizuotas, pritaikytas scenai, o kartais ir pramogai, ilgą laiką buvo vienintelė socialistinio realizmo prievaizdoms priimtina tautinės kultūros pasireiškimo forma. Nors ir tai — žodis ‚tautinė' kultūra partijai dar nepriimtinas. Reikia (!) sakyti „nacionalinė". Užtai, nepeikiant ir nesmerkiant stilizuoto ir perdirbto „liaudiško" meno, turinčio savo prasmę, jaunimo dėmesys grynajai liaudies kūrybai Lietuvoje tuo labiau įdomus.

(z. v.r.)

Ryga 1971 m. išvakarėse Lenino priežiūroje...

PABALTIJYS SEPTINTAME DEŠIMTMETY

BALANSĄ SUVEDUS

Septintajame dešimtmetyje Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje neįvyko nieko drastiško. Pasikeitimai buvo tiek palaipsniški, kad lengvai galėtų, sceną stebint kasdien, susidaryti įspūdis, jog visuotinių, stambių pasikeitimų lyg ir nebūta. Reikšmingi pasikeitimai 7-je dekadoje galėtų būti geriau suprasti, tik pažvelgus į 1950-tųjų ir 1960-tųjų metų vaizdą ir palyginus jį su 1970-tųjų metų scena. Bandysiu naudotis šiuo metodu, tik trumpai tesustodamas prie 1950-tųjų ir 1960-tųjų metų situacijų, o plačiau nagrinėdamas praėjusį dešimtmetį.

Pagrindines išvadas galėčiau padaryti tokias:

Rusų įvažiavimas nuo 1960 m. sumažėjo, nors ir nesustojo. Partijos politika, oficialioji linija ir skirtingų nuomonių užslopinimas mažai tepasikeitė. Santykiai su išoriniu pasauliu žymiai padidėjo, o Pabaltijo respublikų rolė kaip vakarietiškų idėjų perdavimo punktas liko nepasikeitusi. Pabaltijo kultūrinė-socialinė bendruomenė pradėjo darytis realybe, palyginus su anksčiau buvusiomis Trimis visiškai atskiromis visuomenėmis. Tyli revoliucija kolektyviniuose ūkiuose pakėlė ūkininkų pajamas ir pagimdė ne valstybei priklausantį pramonės ir prekybos sektorių. Estija išryškėjo lyg pusiau oficiali Sov. Sąjungos ūkinė-socialinė laboratorija. Universitetus baigiančiųjų asmenų „superprodukcija“ pasirodė tampanti rimta socialine problema. Mintyjimas, panašus į Roger Garandy ar „New Left“ idėjas, išryškėjo Pabaltijo marksistų tarpe 7-jo dešimtmečio pabaigoje.

Šioje vietoje prisiminkime, *kokia padėtis Pabaltijo respublikose buvo 1950 metais*. Ji buvo desperatiška. Apie 10% visų gyventojų karo metu buvo iššudyti, deportuoti ar priversti išbėgti. Dar 10% buvo deportuoti po karo. Žemės nusavinimas vyko greit ir beatodairiškai, paralyžuojant visą ūkininkiją. Žymios kultūrinio gyvenimo asmenybės buvo apšauktos ir priverstos tylėti. Kultūrinis gyvenimas pasidarė aplamai toks, kad nauja sovietinių Pabaltijo intelektualų karta, 20 metų vėliau, pavadino jį „istoriškai tuščiu lapu“, t. y. visiškai prarastu periodu. Psichologiškai tai buvo viešo teroro laikmetis, kupinas nepasitikėjimo ir išdavimo. Partizanų veikla pridėjo terorą prie teroro be jokios vilties priversti rusų okupacines pajėgas pasitraukti. *Pabaltijo tautų sunaikinimas atrodė įvyksiantis neužilgo.* Dabartis buvo bloga, o ateitis atrodė dar blogiau — žiūrint iš 1950-tųjų metų taško.

1960 m. padėtis atrodė jau kitaip. Nei nebandant ją vadinti gera, ji visgi pasidarė nepaprastai geresnė už 1950-tųjų metų situaciją. Pamišusiam despotui sovietinės galios piramidės viršūnėje mirus, atviras teroras buvo pakeistas racionalesnėmis priespaudos priemonėmis. Masinės deportacijos sustojo, ir dauguma išlikusiųjų išvežtųjų grįžo. Išdavoje — rusų proporcija bendrame Pabaltijo gyventojų skaičiuje kiek žymiau nepadidėjo, skaitant nuo 1950-jų iki 1960-jų metų. Estijoje ji net sumažėjo. Vietinė autonomija buvo padidinta maždaug 1956 m., o eilė anksčiau „išvalytų“ vietinių komunistų grįžo į įtakingas vietas. Bet apie 1960 m. prasidėjo nauja rusų Estijon įvažiavimo banga. Pagrindiniai partijos ir vyriausybės postai Estijoje liko „maskviečių“ rankose (terminas „maskviečiai“ čia naudojamas nurodyti asmenims, kurie, nors ir būdami pabaltietiškos kilmės, yra užaugę Rusijoje). Lietuvoje, kur vietiniai komunistai išsilaikė viršūnėse, valymai palietė intelektualus. Latvijoje tuo tarpu su 1956 metais susietos viltys visiškai sužlugo. Ypatingai didelės latvių komunistų pastangos išlaikyti savo kraštą latvišku baigėsi itin plačiais „valymais“. Vietiniai komunistai buvo pašalinti iš visų svarbesniųjų vietų. Kultūrinis gyvenimas tapo persunktas „nepasitikėjimo atmosfera“, privedusia prie „stagnacijos, kaikuriais atžvilgiais net blogesnės už asmens kulto periode buvusią“ — taip rašo Sov. Latvijos mėnesinis žurnalas *Karogs*, 1970 m. sausio numeryje.

O dabar prieiname 1970 metus. Pirmiausia pažvelkime į demografinę padėtį. Rusų įvažiavimas pasiekė naujas viršūnes 7-to dešimtmečio pradžioje. Jis sumažėjo vėliau, svarbiausia, dėl sumažėjusio Rusijoje gimimų skaičiaus. Nežiūrint to, estų skaičius Estijoje nukrito nuo 74% 1959 metais iki 68% dabar. Latvių skaičius Latvijoje, atrodo, nusmuko nuo 62 % 1959 metais iki maždaug 56% dabar. Lietuva gi vis dar lieka 75 %-čiais lietuviška. Gimimų skaičius Pabaltijyje, buvęs žemu jau šeštame dešimtmetyje, *sumažėjo dar labiau* septintame dešimtmetyje, tuo būdu sukurdamas tam tikrą tuštumą, skatinančią įvažiavimą. Latvijos natūralus gyventojų prieauglis buvo žemiausias visų sovietinių respublikų tarpe (3.4% 1967 m.), o gimimų procentas — žemiausias visoje Europoje (14% 1965-68 metais). Reikalas turėti daugiau vaikų buvo keltas leidiniuose kaip *Edasi* (Estija) ir *Padomju Latvijas Kommunists* (Latvija). Pastarajame P. Zvidrinš pasiūlė mokėti daugiavaikėms motinoms subsidijas, nes jų auginimas yra pilnutinis ir visuomeniškai reikšmingas darbas. Nors butų trūkumas sudaro rimtas kliūtis didesnėms šeimoms atsirasti, mažai kas tebuvo nuveikta naujų namų statyboje. Ryšiumi su sumažėjusiu gimimų skaičiumi tiek Pabaltijyje, tiek Rusijoje, *nerusiškos kilmės žmonių* įvažiavimas tapo priimtinas sovietams. Jau virš metų apie 300 suomių statybos darbininkų randasi Taline. Tai dar mažas skaičius, bet jis rodo į tam tikrus pasikeitimus sovietų nusistatymuose. Nebūčiau nustebintas, jei kelių ateinančių metų būvyje atsirastų bulgarų darbininkų Rygoje.

Svarstant komunistų partijos reikalus 7-me dešimtmetyje, pasikeitimų nedaug tesimato. Pabaltijo partijų sąstatas gal yra kiek pasikeitęs tautinių grupių labui, bet ši tendencija nėra stipri akivaizdoje nuolatinės Rusijos partiečių imigracijos. Partijos ir vyriausybės viršūnėse pasikeitimų įvyko mažai. Pelšės (iš Latvijos komunistų partijos — red.) pakėlimas į Maskvos politbiurą atrodė naudingas Latvijai, nes tuo būdu iš vietinės scenos buvo prašalintas beatodairiškas stalinistas. Palyginus su 1960 m., šiuo metu priespauda Latvijoje atrodo sumažėjusi, bet ji lieka vis dar sunkesnė negu Lietuvoje ar Estijoje. Septinto dešimtmečio pabaigoje Lietuvoje surealistiniai rašytojai, pvz. Mikelinskas, buvo aštriai puolami, o Estijoje liberališki laikraščių redaktoriai buvo pašalinti iš pareigų, bet tuo tarpu Latvijoje 7 jauni rašytojai ir literatūros kritikai, kaip pvz. Viktors Karminš ir Knuts Skujenieks, buvo nuteisti iki 10 m. kalėjimo. Žinomas buvęs socialdemokratų vadovas Fricis Menders buvo suimtas, nežiūrint jo 85 m. amžiaus, ir apkaltintas tokiais, net ir pagal sovietinius standartus, niekeliais, jog sovietai gėdinosi net sprendimą viešai paskelbti. Kultūrinės atmosferos skirtumus nesunkiai pastebėjo Estijos rašytojai, pasirodę su savo kūryba Rygoje. Kai jie buvo paprašyti išimti iš savo programos eilę dalykų, jie pastebėjo, jog tie dalykai yra visiškai priimtini Estijoje. Atsakymas: „Mes tai žinome, bet čia nėra Estija“.

„Maskviečiai“, atrodo, pilnai kontroliuoja Latviją. Lietuvoje, tuo tarpu, vietinė scena ir toliau lieka dominuojama „namie augintų“ komunistų, kurie daug geriau supranta ir įvertina tautinės kalbos ir kultūros vertę. Juos kartą net Chruščiovas pajuokė dėl perdidelių išlaidų, skiriamų tautinės istorijos paminklams restauruoti. Estijoje reikšmingesnės vietinių komunistų pastangos įsigyti daugiau galios pasireiškė 1966 m. — ir nepavyko. Bet vietoj lauktinų valymų susiklostė tykus kompromisas: „maskvietis“ pirmasis sekretorius Kaebin toleruoja kultūrinį tautiškumą, o „namie auginti“ komunistai nesiekia jo išstumti. Praktiškai, kadangi Maskva pasitiki Kaebinu, jis gali būti net naudingu atatrankos tarp Maskvos ir nacionalistų išlygintoju.

Tarp vietoje išaugusiųjų Pabaltijo komunistų *tautinės nuotaikos rodė tendenciją augti*, ypač kultūriniuose reikaluose. Didžiavimasis tautine praeitimi tapo reiškiamas vis viešiau. Pasireiškė didesnės vietinės autonomijos reikalavimai, pvz. Estijos delegacijos pasisakymuose Sov. Sąjungos Aukščiausiame Soviete 1969 m. gruodyje. Išeivių pasiūlymai paversti Pabaltijo respublikas Liaudies respublikomis už Sov. Sąjungos ribų buvo diskutuojamos partiniame Estijos rašytojų susirinkime. Tokiam atsiskyrimui nuo Sov. Sąjungos palankios nuomonės, nors ir pagrindinio kalbėtojo pavadintos klaidingomis, buvo išreikštos ir toleruojamos. Vienok, daugelis komunistų vis dar bijo galim; antikomunistinio nacionalizmo prasiveržimų. Tokios perspektyvos verčia juos vis dar laikytis prie Maksvos, nors tuo pačiu metu jie ir labai nepatenkinti Maskvos kišimusi į vietinius reikalus.

Politinis protestas prieš „establishment“ liko ir septintajame dešimtmetyje griežtai draudžiamas. Laivyno karininkų suėmimai Taline 1969 m. paliudijo buvimą ir nekomunistinės diskusijos, dalyvaujant rusams ir pabaltiečiams. Daug skelbtas 1968 m. „Estijos mokslininkų“ memorandumas kalbėjo ta pačia kalba. Viešas politinis protestas būdavo kartais iškilmingas, kaip kad tas, kurį išreiškė lenkų-latvių kolektyvinio ūkio pirmininkas Jakimovičius, ištremtas vėliau už reikalavimą socializmo su žmonišku veidu. Kartais gi protestas tapdavo tragišku, kaip kad žydų kilmės Latvijos studento Ilja Ripps atvejuje, kuris padegė save, protestuodamas prieš oficiališką antisemitizmą ir įpuolį į Čekoslovakiją. Trečiu atveju, protestas būdavo nostalgiškas, pastoviai puošiant gėlėmis kapą J. Kuperjanovo, vieno iš vadovų Estijos kovoje prieš raudonuosius 1919 m. O dar kartais protestas reikšdavosi jaunatviškai, išdaigingai, kaip kad 1969 m. viešame parade Estijos studentų nešamas plakatas su užrašu: „Jankiai, eikite už Peipsi!“ (Peipsi yra ežeras, skiriantis Estiją nuo Rusijos). Taline gi rusai būna viešai ir nuolat keikiami tramvajuose ir skatinami vykti namo.

Vienok, nežiūrint paskirų spontaniškų pasireiškimų, gyventojai, atrodo, vengia netik kalbėti politinėmis temomis, bet netgi vengia galvoti apie politiką. Giliai įsišaknijęs nepasitenkinimas esama politine padėtimi eina rankon su galvojimu, jog niekas greitai nesikeis. Vengimas tapti komunistų partijos nariu, atrodo, pradėjo mažėti nuo 1960 metų. Bet, visgi, pasitaiko atvejų, kai mokslininkas ar technokratas atsisako stoti partijon, rizikuodamas

Žemiau pateikiame kiek sutrumpintą dr. Rein Taagepera straipsnio vertimą iš š. m. rugpiūčio mėn. *Estonian Events* numerio. Šis straipsnis sudarė R. Taagepera pranešimą š. m. liepos 1 d. Association for the Advancement of Baltic Studies surengtame simpoziume Toronte.

Rein Taagepera, jaunas estų mokslininkas, yra fizikos daktaras, o šiuo metu siekia doktorato politiniuose moksluose. Drauge dėsto politinius mokslus University of California (Irvine). Yra parašęs eilę straipsnių apie Pabaltiją pasaulio mokslinėje periodikoje. Įsteigė, o šiuo metu redaguoja ir leidžia dvimėnesinį biuletenį *Estonian Events*, susilaukusį dėmesio ir įvertinimo mokslininkų tarpe.

netekti tarnybinio pakėlimo ar kelionės užsienin.

Nuo 1960 m. *pabaltiečių ryšiai su Vakarais pagerėjo* visose plotmėse. Išeivių apsilankymai tėvynėje ir giminių vizitai iš tėvynės prasidėjo palengva 1958 m. ir išvirto į savaime suprantamą reikalą 1965 m. Vienų metų būvyje (1967) 0.7 % estų, kaip statistika rodo, vyko į užsienius, o iš jų apie 0,2 % vizitavo Vakarų Europą ar Ameriką. Tokių išvykų dažnumas kelia pavydą rusų tarpe pabaltiečių atžvilgiu. Mokslininkai, sutikę stoti partijon, nesunkiai gali dalyvauti konferencijose ar net kokį pusmetį dirbti užsieniuose. Užsienio turistai pradėjo lankyti Pabaltijo kraštus gana gausiai, o tarptautinės mokslinės konferencijos pradėtos čia organizuoti. Pasikeitimas studentais vasaros metu su Vengrija ir Čekoslovakija prasidėjo maždaug 1965 m. Vakarų ir Rytų Europos literatūra, pradėta versti plačiu mastu, ypač į lietuvių ir estų kalbas, stipriai įtaigojo kultūrinį vyksmą Pabaltijo kraštuose. Tuo pačiu, specifinės Pabaltijo kultūrų buvimas turėjo kristi Vakarams į akis. Keletas Pabaltijo artistų pasirodė Vakarų Europoje. Moderni Estijos muzika buvo prezentuota taip toli kaip Memphis, Tennessee.

Paskirų respublikų vyriausybių ryšiai su išore irgi paūgėjo, pvz. Suomijos prezidento Kekkonen apsilankymas Estijoje ar Čekoslovakijos Smrkovski — Latvijoje (1968 m. birželyje) buvo itin įdomūs. Atskiri prekybiniai susitarimai buvo sudaryti su Rytų Vokietija, Lenkija ir Suomija, bent kiek tai liečia Estiją. Latvija ir Estija į Rytų Europos „Intervision" televizijos sistemą kaip svarbūs nariai įsijungė tuo pačiu metu, kaip Ukraina ir Sov. Sąjungos centralinė televizija. (Lietuva įsijungė vėliau). Nežiūrint to, nėra jokios abejonės, jog ryšiai su užsieniais ir toliau griežtai ribojami, apsunkinami. Tačiau dėl ryšio stokos kilęs socialiniai-kultūrinio bado jausmas (vyravęs šeštame dešimtmetyje) šiuo metu yra susilpnėjęs. Pastaroji aplinkybė įgalino Pabaltijo Tautas išlaikyti ir netgi plėsti savo, kaip tilto iš Vakarų į Rytus, rolę. Tai prof. Vardys neseniai diskutavo vienoje savo specialioje studijoje. Be Rusijos, Pabaltijo įtaka pasiekia ir kitas mažesnes Sov. Sąjungos Tautybes, kaip pvz. suomių kilties grupes, turinčias ryšių su Estija.

Pačiais svarbiausiais visuomeninio gyvenimo vystymosi dešimtmetyje reiškiniais tektų laikyti *nepolitinius* (nors ir tikrai galinčius su laiku turėti politinių implikacijų). Pirmiausia, — pradėjo išryškėti Pabaltijo bendros, kultūriniai-socialinės *bendruomenės* atsiradimas. Tai yra visiškai naujoviškas reiškinys, nes anksčiau trys Pabaltijo tautos buvo trys atskiros bendruomenės, teturinčios maža tarpusavio ryšio. Bendro likimo siejamas bendruomenės jausmas atsirado tik po sovietinės okupacijos, bet jis atsirado tuo metu, kai tiesioginiai ryšiai tarp nerusiškųjų Sov. Sąjungos respublikų buvo varžomi. Tik 6-jame dešimtmetyje atsirado sąlygos „keturkampiams" Gudijos-Pabaltijo santykiams. Gi grynai pabaltietiški bendravimai išsivystė tik, atsiradus administraciniai-ūkiniam Pabaltijo vienetui (sovnarhoz) 1957-1964 periode. Nuo tada ir prasidėjo Pabaltijo literatūros, muzikos, istorijos ir madų konferencijos. Prof. Vardys laiko bendros Pabaltijo kultūrinės visuomenės atsiradimą „viena iš svarbiausių sovietinės aneksijos socialinių išdavų".

Naujasis Pabaltijo regionalizmas galėtų pritraukti vietinius rusus arčiau prie lietuvių, latvių ir estų. Šie rusai, kaip ir pabaltiečiai, yra suinteresuoti išlaikyti savo geresnį gyvenimo lygį ir išvengti Pabaltijo nusmukdymo į bendrinę Sov. Sąjungos padėtį. Yra Pabaltijo rusų, kurie buvo pastebėti kelionių Rusijoje metu prisistatę save estais, nežiūrint silpno estų kalbos mokėjimo. Jų vaikai prisiima vietinę kalbą gana plačiu mastu. Trikalbės Pabaltijos kultūros išsivystymas galėtų šią asimiliaciją tik pagreitinti. Svarbų žingsnį bendrinės Pabaltijo kultūros linkme žengia šį rudenį Lietuva, įsivesdama į vidurines mokyklas latvių ir estų literatūros pamokas.

Žvelgiant atgal, bene · reikšmingiausiu pasikeitimu 7-me dešimtmetyje tektų skaityti tą, kuris įvyko beveik nepastebėtas o tai yra — *tyki revoliucija kolektyviniuose ūkiuose*, galinti palikti itin reikšmingų socialinių bei politinių išdavų. Ši revoliucija yra vykdoma milijonų ūkininkų darbu, bet jos prasikišančioji viršūnė atrodo esanti Pabaltijo respublikose. Jos esmę sudaro pastangos daryti kolektyvinius ūkius efektingais ir ūkininkams naudingais. Anksčiau tokio pavyzdžio Sov. Sąjungoje nebuvo. Suformuoti prieš ūkininkų daugumos valią, smaugiami valdžios reguliaminų ir apiplėšiami žema kaina apmokamomis priverstinomis pyliavomis, *kolchozai* buvo valstybės įrankis ūkininkams kontroliuoti ir išnaudoti. Nuo 1953 m. prasidėjo varžančių reguliaminų mažinimas. Pabaltijo ūkininkai pasinaudojo tuo daugiausia: gal dėl savo prieškarinės patirties savanoriškos ūkininkiškos talkos srityje ir dėl savo vakarietiškai — europietiško atvirumo inovacijai aplamai.

1960 m. Pabaltijo kolektyviniai ūkiai buvo jau įsigiję nuosavas ūkio mašinas ir pašalinę daugumą nepajėgių kol. ūkių pirmininkų. Padidėjęs pajėgumas kūrė gamybinį perteklių, kuris buvo parduodamas miestuose arba sukonservuojamas ūkiuose. Konservavimas tiesė kelią į kitokias gamybas, kurios pradžioje buvo neteisėtos, bet vėliau legalizuotos 1967 m. Buvo pradėta gaminti suvenyrus, baldus, krakmolą bei maltozę, malti miltus ir statyti lentpiūves. Kai kurie ūkiai šiandien yra virš 50% užsiėmę pramonine gamyba. Keletas ūkių kartais sutelkia savo išteklius didesnėms įmonėms pastatyti, kaip kad pvz. 24-ių ūkių konservų fabrikas Latvijoje, Liepojos rajone. Neseniai kolūkiai pradėjo miestuose statyti savo prekybinius tinklus. Šios gamybinės ir prekybinės veiklos (o taip pat sumažėjusios valstybės kontrolės) išdavoje *Pabaltijo kolūkių nariai, palyginus su miestų gyventojais, tapo reliatyviai pasiturinčiais.* Įprastinės gyventojų judėjimo tendencijos pakito šiauriniame Pabaltijyje: žmonės pradeda vėl pamažu grįžti į kaimus. Jų tarpe yra darbininkų-specialistų, galinčių pasirūpinti ūkio mašinomis bei pramonės įrengimais.

Nuostabus dalykas yra, kad šis lūžis, bent šiuo metu, kaimo gyvenimo standartuose atrodo esąs *vien pabaltietišku reiškiniu.* Jis eina nuo Estijos iki Lietuvos, bet jis dar nepastebimas Ukrainoje ar net vakarinėje Ukrainoje.

Pabaltijo ūkininkų gerbūvis susilaukia labai įvairios reakcijos iš sovietinių autoritetų, ir dėl suprantamos priežasties. Reikia neužmiršti, jog visa sovietinė pramonė bei amatai, o taip pat ir dalis žemdirbystės, priklauso valstybei. Sovietų „establišmentas" norėtų, kad visa taip ir liktų, nežiūrint, ką Marksas būtų pasakęs apie palaipsnį valstybės išnykimą. Kolektyviniai ūkiai gi buvo vieninteliu sovietinės ekonomikos sektoriumi, bent formaliai nepriklausančiu valstybei. O dabar Pabaltijo ūkininkai dar suteikė „kolektyvinio valdymo" sąvokai šiokios tokios prasmės. Dar daugiau, — jie *sukūrė kolektyvines, ne valstybei priklausančios pramonės ir detalinės prekybos branduolį.* Ir virš visko, — eilės kolektyvinių ūkių tarybų rinkimai tapo tikrais rinkimais, nors ir partijai pasilaikant ir kartais panaudojant veto galią. Šie rinkimai reiškia pradinę demokratiją, turinčią gilių politinių implikacijų. Tokios pačios tendencijos reiškiasi visoje Sov. Sąjungos ūkininkijoje, ir Pabaltijo pavyzdys gali jas tik pagreitinti, jei valdinės reakcionieriškos priemonės nesudarys tam kliūčių. Galvoju, jog kolektyvinių ūkių gerbūvis ir pramonėjimas yra pats svarbiausias socialiniai-politinis įvykis Pabaltijyje 7-me dešimtmetyje, tiek pabaltietišku, tiek ir pasauliniu požiūriu.

Septintoji dekada vėl iškėlė senąją, 1930 m. problemą — *aukšto išsilavinimo žmonių superprodukciją*, bent kai kuriose Pabaltijo valstybėse. Problemos neliko karo metu, kai, žymiai daliai inteligentijos pasitraukus į egzilę, liko daug tuščių vietų. Iš tiesų, išeiviams yra net sunku įsivaizduoti, kaip apleisti jautėsi studentai ir jaunieji mokslininkai be savo mokytojų ir vyresniųjų kolegų. Jie stengėsi iš paskutiniųjų užpildyti spragas, kad išvengtų dar didesnės, negu jau vykstanti, rusų specialistų infiltracijos. Karo metu įvykęs „neprisimokymas" ir pokariniai valymai bei deportacijos dar labiau sumažino išsimokslinusiųjų kadrus. Gi tuo pačiu metu, pramonės plėtimasis didino technologų, o netiesiogiškai ir kitaip išsimokslinusių žmonių pareikalavimą. Iki 1960 m. emigracijos ir deportacijų paliktos spragos buvo užpildytos. Šalia to, skubios industrijalizacijos periodas pasibaigė Latvijoje ir Estijoje. Eilėje sričių, kaip pvz. civilininėje aviacijoje ar kariuomenėje, daug kas yra užkirsta pabaltiečiams dėl rusų jiems turimo nepasitikėjimo. Daugelyje kitų sričių karjerinės galimybės ypatingai specializuotuose darbuose randasi kitose respublikose, ir todėl dažnas pabaltietis dėl kalbinių bei kultūrinių priežasčių jomis vengia naudotis. Tuo pačiu metu gi nevienas aukštas specializacijos reikalaujantis darbas atitenka rusams vien dėl to, kad trūksta vietinių pajėgų kuriai ypatingai specialybei užpildyti. Prie viso to gi dar tenka pridėti tradicinį pabaltiečių veržimąsi į aukštuosius mokslus, kas sutampa ir su kitose pasaulio dalyse pasireiškiančiomis tendencijomis, — ir mes turime sąlygas žymiai aukštuosius mokslus baigusiųjų perprodukcijai tradicinėse srityse.

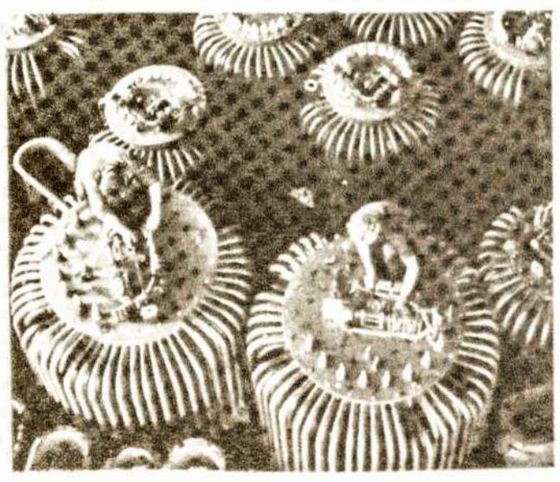

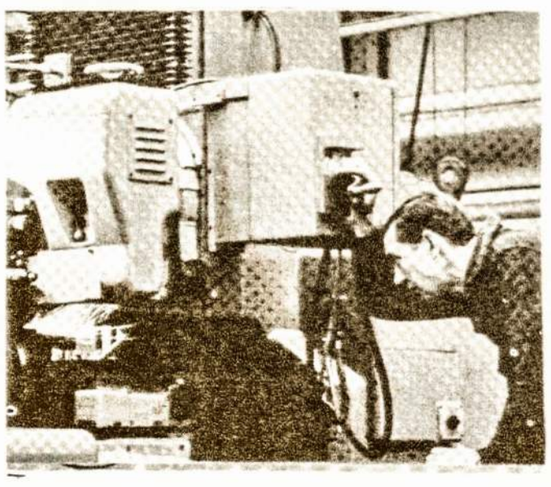

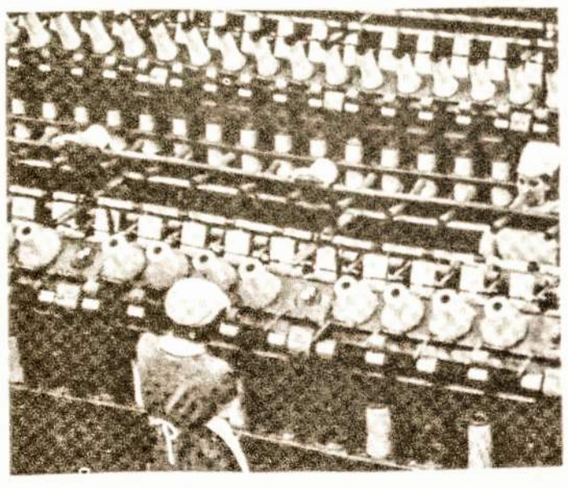

Pabaltijys, tapęs labiausiai industrializuotu rajonu Sovietų Sąjungoje, duoda neproporcingai didelį įnašą į visą Sovietų Sąjungos ekonomiją.

Išdavoje, — *aukštąjį mokslą baigusiųjų pradinės algos pradeda darytis žemesnės* negu pramonės ar žemės ūkio specialistų darbininkų. Nors tai yra jau „sena kepurė" Šiaurės Amerikoje, Rytų europiečiams tai yra nauja ir juos šokiruoja. Atrodo, jog Pabaltijo visuomenei tenka uždavinys išvystyti naują „išsimokslinimo mišinį", labiau atitinkantį dabartinei technologinei plotmei. O tuo tarpu prie valdžios vairo esantieji susiduria su problema sukontroliuoti nepakankamai įdarbintą ir palaipsniui vis labiau nepatenkintą išsimokslinusiųjų klasę.

Šios problemos iškilo, nežiūrint svarbios rolės, pavestos Pabaltijo respublikoms, o ypač Estijai, kaip *Sov. Sąjungos socioekoniminei laboratorijai.* Anot Prancūzijos specialaus komunistų žurnalo *Democratie Nouvelle* leidinio Estija buvo parinkta tokiam eksperimentui dėl savo išsivysčiusios medžiaginės, socialinės ir humanistinės kultūros, kuri daro ją reprezentatyvia miniatiūra" ar „sumažintu modeliu" Sov. Sąjungos ateities ekonomikai. Lyginant su Latvija, Estija gal buvo parinkta dėl savo mažesnio dydžio ir gal dėl išsilaikiusių vakarietiškų bruožų, kuriuos sovietai ypatingai intensyviai nuslopino Latvijoje prieš dešimt metų.

Gamtos resursų išnaudojimas ir užteršimas tapo 7-jame dešimtmetyje viešu reikalu. Priešingai oficialiajai linijai, Estijos kultūrinių savaitraštis *Sirp ja vasar savo pirmajame puslapyje pareiškė, kad* padidėjęs alyvos turinčio skalūno iškasimas, lyginant su nepriklausomybės metais, nereiškia socialistinės sistemos pranašumo. Tai esą labiau trumpareigškos supereksplotacijos" būsimųjų kartų žalai pavyzdys: „Nepaprastai sunku yra suprasti keistas išimtinos savininkystės formas: mes didžiuojamės, kai rezervai yra mažinami. Kai kai kurios gamtinės atsargos, kaip tai alyvinis skalūnas, eksploatuojamas didesnėje negu bet kada apimtyje ar kai dideli žemės plotai aptvenkiami vandens rezervuarais — mūsų džiaugsmas neranda ribų". Tokius pat jausmus turi lietuviai, nepritarią didžiulės naftos rafinerijos statybai Nemuno žemupyje, o taip pat ir latviai, susidūrę su stipriu Kisezers ežero užteršimu alyva.

Pačioje 7-jo dešimtmečio pabaigoje Pabaltijo respublikose tapo pastebimas naujas, grynai politinio pobūdžio reiškinys. Kai kurių marksistų teoretikų ir poetų mintyjimo keliai pradėjo priminti Roger Garandy, filosofą, kuris buvo išmestas iš Prancūzijos komunistų partijos 1970 m. pradžioje. *Einant net toliau už Garandy, pasirodė susidomėjimo „New Left" atžvilgiu.* Che Guevara kultas, prasidėjęs vakariniame pusrutulyje, išplito Vakarų Europos ir po to Rytų Europon — 1969 m., o Estijoje buvo įžiūrimas 1970-jų sausyje. Ši data rodo, jog „New Left" reiškinys Pabaltijo respublikose yra jau labiau 8-to negu 7-to dešimtmečio reikalas. Tačiau akivaizdoje dinamiškos revoliucijos tiek prieš kapitalistinį, tiek prieš komunistinį „establišmentą" potencialios svarbos, jos šaknys 7-jame dešimtmetyje vertos paminėjimo.

Dr. Rein Taagepera

VILNIAUS UNIVERSITETO BIBLIOTEKA

ATLAIKIUSI KETURIŲ ŠIMTMEČIŲ ISTORINĘ NAŠTĄ

BIBLIOTEKA ISTORIJOS POSŪKIUOSE

Šįmet Vilniaus universiteto bibliotekai sueina 400 metų. Senosios bibliotekos įsteigimas yra susijęs su jėzuitų atvykimu į Lietuvą 1570 m., kada jie Vilniuje įkūrė kolegiją ir drauge su ja — biblioteką. Bibliotekos branduolį sudarė vyskupo Jurgio Albinaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Žygimanto Augusto knygų kolekcijos. Vėliau biblioteką gerokai papildė gausios didikų dovanos ir Radvilos spaustuvės, perduotos jėzuitams, leidiniai. 1579 m. kolegija perorganizuojama į aukštąją mokyklą — akademiją, davusią pradžią šiandieniniam Vilniaus universitetui. Šimtmečių bėgyje ne kartą keitėsi šios aukštosios mokyklos vardas bei pobūdis, tačiau per visus istorijos vingius ją lydėjo ta pati, įsteigta 1570 m., biblioteka. Bibliotekos knygų fonduose, kaip veidrodyje, atsispindėjo aukštosios mokyklos apimtis, tikslai, jos didesnis ar mažesnis universalumas.

1773 m. uždarius jėzuitų ordiną ir Vilniaus akademiją perėmus Edukacinei komisijai, bibliotekos fonduose rasta 11,000 tomų. Be abejo, knygų skaičius būtų buvęs žymiai didesnis, tačiau biblioteką — per visą jos istoriją — niokojo gaisrai, karai ir su jais susiję knygų evakuavimai ir grobstymai. Edukacinės komisijos laikotarpiu akademija pavadinama Vyriausiąja Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės mokykla, vėliau — Vyriausiąja Vilniaus mokykla; 1803 m. ji pavadinama Imperatoriškuoju Vilniaus universitetu, kurio bibliotekoje buvo 12,000 knygų. Po sukilimo 1832 m. uždarius Vilniaus universitetą, to paties likimo susilaukė ir biblioteka, kurioje jau buvo susikaupę daugiau kaip 50,000 tomų. Medicinos fakultetas buvo perorganizuotas į Imperatoriškąją medicinos chirurgijos Vilniaus akademiją ir Moralinių ir politinių mokslų fakultetai (prijungiant Vyriausiąją kunigų seminariją) — į Dvasinę Vilniaus akademiją. Trečdalis bibliotekos fondų buvo išgabenta į Kijevo ir Charkovo universitetus, dalis išdalinta kitoms įstaigoms, likusios paskirstytos dviems minėtoms naujai pertvarkytoms akademijoms. 1842 m. buvo uždaryta Medicinos akademija, jos knygų dalis išvežta į Kijevą, dalis išblaškyta po įvairius universitetus. Dvasinė akademija iškelta į Petrapilį, drauge su jos biblioteka. Tik likučiai senosios turtingos bibliotekos fondų liko Vilniaus astronomijos observatorijoje ir gimnazijoje.

Ilgą laiką Vilnius neturėjo žymesnės bibliotekos. Senienų muziejaus, veikusio prie Archeologinės komisijos, biblioteka (ji vadinosi „Skaitymo kabinetu“) tapo lenkiška ir, kaip neatitinkanti krašte skleidžiamai rusiškai politikai, buvo uždaryta, jos fondus perduodant rusiškai Viešajai bibliotekai, įkurtai 1865 m. Vis dėlto, į šią biblioteką patekdavo lietuviškų knygų — su konfiskuotomis mokyklų, vienuolynų, dvarų bibliotekomis, o nuo 1903 m. biblioteka pradėjo gauti lietuviškų leidinių iš JAV. Taip 1877 m. jų bibliotekoje buvo apie 360, o iki pirmojo pasaulinio karo, spėjama, jų buvo apie pusantro tūkstančio. Lietuviškos knygos buvo išskirtos į atskirą „Lietuvių žemaičių skyrių“. Prasidėjus pirmajam pasauliniam karui vertingiausi bibliotekos fondai buvo evakuoti į Rusiją. Biblioteka nustojo egzistavusi, nors nemaža fondų dalis liko Vilniuje, tose pačiose universiteto patalpose.

1918 m. Lietuvos Valstybės taryba išleido įsakymą atkurti 1832 m. uždarytam Vilniaus universitetui, tačiau tolimesni nepalankūs istoriniai įvykiai, užsibaigę lenkų okupacija, sužlugdė planus.

Lenkų okupacijos laikotarpiu bibliotekos pavadinimas buvo ne kartą keistas, tačiau nuo 1927 m. nusistovėjo pavadinimas — Universiteto viešoji biblioteka. 1939 m. biblioteka turėjo 657.000 tomų. 1926 m. biblioteka gavo buvusio senojo universiteto profesoriaus Joachimo Lelevelio palikimą — 4 su puse tūkstančio knygų kolekciją, kuria biblioteka ir šiandien didžiuojasi, ypač XV-XVII amž. atlasais. Lietuviškų knygų Vilniaus lenkinimo laikotarpiu biblioteka turėjo labai mažai.

1939-ji m. nespėjo bibliotekai suteikti ką nors esminio. 1940 m. vasarą uždarius Kauno universitetą ir jo vietoje įsteigus keletą institutų, kai kurie fakultetai buvo perkelti į Vilnių ir drauge su jais atitinkamų sričių literatūra, — 100.000 tomų. Daug marksistinės literatūros atgabenta iš Maskvos bibliotekų. Per metus sovietinės literatūros sukaupta 60,000 tomų. Užėmus Lietuvą vokiečiams, buvo sunaikinta bibliotekoje rasta sovietinė literatūra. Atėjo į biblioteką šimtai naujų, nemaža dalis — fašistinės ideologijos leidinių. 1943 m. vokiečiams uždarius universitetą biblioteka nenustojo egzistavusi, nors jos pulsas, žinoma, buvo vos jaučiamas. Karo metu biblioteką kliudė bomba, bet gaisrą pavyko užgesinti ir fondai nenukentėjo.

Šiandien biblioteka turi 2.6 milijonus tomų (su mainų fondu ir dubletais). Bibliotekoje dirba apie 150 žmonių, dauguma jų po karo baigę Vilniaus universitetą. Didelę bibliotekos fondų dalį sudaro leidiniai rusų kalba. Nemaža ir prieškarinių užsienio leidinių. Dabartiniai užsienio leidiniai yra gaunami, daugiausia, mainų keliu. Komplektuojamos visos Lietuvoje išleistos lietuviškos knygos.

RETI KULTŪRINIAI FONDAi

Ypač brangus bibliotekos senųjų lietuviškų knygų fondas. Čia saugoma pradedant prūsų 1545 m. katekizmu, toliau — pirmoji lietuviška knyga — M. Mažvydo „Katekizmas“, B. Vilento 1579 m. „Euchiridion“ ir „Evangelijos“, J. Bretkūno 1591 m. „Postilla“, M. Daukšos 1595 m. „Katekizmas“ ir „Postilla“, S. Vaišnoro 1600 m. „Margarita Theologika“, J. Morkūno 1600 m. „Postilla“, K. Širvydo žodynų („Dictionarum trium lingvarum“) 5 laidos, pradedant trečiąja, D. Kleino 1653 m. „Grammatica Litvanica“, Pov. Ruigio, G. Ostermejerio, K. Milkaus žodynai ir t. t. Iš vėlesnių leidinių — A. Strazdo, K. Donelaičio, L. Rėzos, S. Daukanto, S. Stanevičiaus, D. Poškos, M. Valančiaus, L. Jucevičiaus ir kt. leidiniai.

M. Mažvydo „Katekizmas“ buvo rastas Odesoje. Tai ne tas egzempliorius, kuris prieš karą buvo saugojamas Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje. Daukšos 1595 m. „Katekizmas“ buvo rastas Lenino bibliotekoje Maskvoje ir pasirodė, kad tai minėtos Vilniaus Viešosios bibliotekos nuosavybė (išvežtas 1915 m.).

Kitas bibliotekos pasididžiavimas yra inkunabulų rinkinys 310 knygų (Inkunabulai — pirmosios spausdintos knygos, iki 1501 m.). Toks didelis inkunabulų skaičius vienoje bibliotekoje Rytų Europoje retai kur sutinkamas.

XVI šimt. knygų biblioteka turi daugiau, kaip 5000. Šiam rinkiniui priklausytų ir garsioji Žygimanto Augusto knygų kolekcija, iš kurios biblioteka turi tik 8 knygas. 20 knygų buvo rasta Mokslų akademijos bibliotekoje Leningrade ir jau nuo 1956 m. keltas klausimas apie jų grąžinimą, bet palankaus atsakymo negauta. Neteko girdėti, kad bibliotekos jubiliejaus proga brangūs senieji leidiniai būtų grąžinti, nors šito buvo tikėtasi.

XVII šimt. knygų biblioteka turi apie 19,000 ir vos ne trigubai — XVIII šimtmečio leidinių.

Į senųjų šimtmečių kolekcijas įeina ir Senojo universiteto — Akademijos bibliotekos fondai. Jie buvo rasti Leningrade, Kijeve ir Charkove ir grąžinti Vilniaus universitetui, — apie 15,000 tomų. Čia pasitaikė brangus ir įdomus radinys. 1503 m. leidinyje „Traktatus sacerdotalis“ („Traktatas kunigams“) rastas ranka užrašytas lietuviškas tekstas — poteriai. Po tyrinėjimų prieita išvados, kad jis įrašytas XVI amž. pirmame ketvirtyje. Tekstą rado Ona Matusevičiūtė 1962 m. Tokiu būdu, biblioteka saugo seniausią iki šiol žinomą rankraštinį lietuvišką tekstą.

Viena brangesnių kolekcijų yra kartografijos rinkinys su garsiųjų XVI-XVII amž. kartografų leidiniais, pradedant 1490 m. Ptolomėjaus atlasu.

Atskiras kolekcijas sudaro Lelevelio biblioteka (ypač įdomi istorikui), Vilniaus Medicinos draugijos (XIX - XX amž. pr.) biblioteka, knygos senąja slavų ir rusų kalbomis, meno albumų rinkinys. Kuriasi ir nauji tarptautinių organizacijų fondai. 1964 m. biblioteka tapo JUNESCO, 1965- Jungtinių Tautų, 1967 — Tarptautinės sveikatos apsaugos organizacijos depozitaru ir gauna nemažą dalį šių organizacijų leidinių.

RANKRAŠTYNO APIMTIS

Biblioteka turi turtingą rankraštyną su 86,000 saugojimo vienetų — rankraštinių knygų ir archyvinės medžiagos. Lietuvių rašytojų archyvo branduolį sudaro iš Kauno atvežti rankraščiai. Jame yra ir mūsų literatūrinės kalbos kūrėjų - normuotojų, kaip Martyno Jankaus, Jablonskio ir kt., taip pat rašytojų — Daukanto, Žemaitės, Baranausko, Strazdo ir t. t. rankraščių. Tai vienas labiausiai brangintamų fondų.

Saugomas pergamentų rinkinėlis — apie 70 vienetų (pradedant XIII šimtm.). Tai maži likučiai to, ką turėjo senoji biblioteka, nes pirmojo pasaulinio karo metu žymi jų dalis buvo išvežta į Rusiją.

Toliau — XVI - XIX amž. mokslo ir literatūros veikėjų rankraščiai, Senojo universiteto (dar vad. Čartoriskio) archyvas, XV - XIX amž. inventoriai ir kt. turtiniai dokumentai, Karpių dvarų XVI - XIX amž. archyvas, Vilniaus Medicinos draugijos archyvas ir kt.

Vilniaus universiteto bibliotekos rankraštynas yra neišsenkančios gelmės mokslininkams. Jis gausiai lankomas. Iš užsieniečių paminėtini lenkų istorikai.

Į NAUJUS RŪMUS PERSIKELIANT

Biblioteka tebėra centriniuose universiteto rūmuose. Viduramžių pastatas, beveik metro storumo sienomis, nišomis, skliautais, tarsi, apgaubia atėjusį istorine dvasia Bet šie kupini istorinės romantikos rūmai absoliučiai nepritaikyti bibliotekai ir dirbama čia gana primityviose sąlygose. Dėl nepritaikytų fondų suagojimui sąlygų — perkrautų patalpų, pasenusių elektros tinklų įrengimų ir kitų atgyventų dalykų biblioteka pokaryje turėjo du gaisrus: 1964 ir 1968 m. Todėl džiaugsminga yra žinia, kad bibliotekos 400 met jubiliejui, pagaliau, pastatytas pritaikytas bibliotekai pastatas Balio Sruogos gatvėje, netoli Jono bažnyčios varpinės.

Biblioteka turi 15,000 skaitytojų kuriems pernai per metus išdavė 1,800,000 tomų. Literatūrą skaitytojai renkasi iš katalogų ir ją užsakinėja — čia netaikoma atvirų fondų sistema. Be to, naudotis kai kuriais fondais, kaip rankraštynu, specfondu, reikalinga atskiras leidimas. Biblioteką kasdien aplanko kelios ekskursijos, kurios domisi senųjų fondų ekspozicija, gražiosiomis senomis salėmis ir istoriniais kampeliais.

Šimtmečių laikrodis atskaitė keturis dūžius. O senoji biblioteka — deginta, grobstyta, karų siaubta — stovi santūri ir užsispyrusi, žadėdama atlaikyti dar daugelio šimtmečių vėjus.

S. Vaškelienė

Santrauka paskaitos skaitytos Čikagoje, gruodžio mėn. 13 d., Santaros-Šviesos surengtame 400 metų Vilniaus universiteto bibliotekos sukakties minėjime.

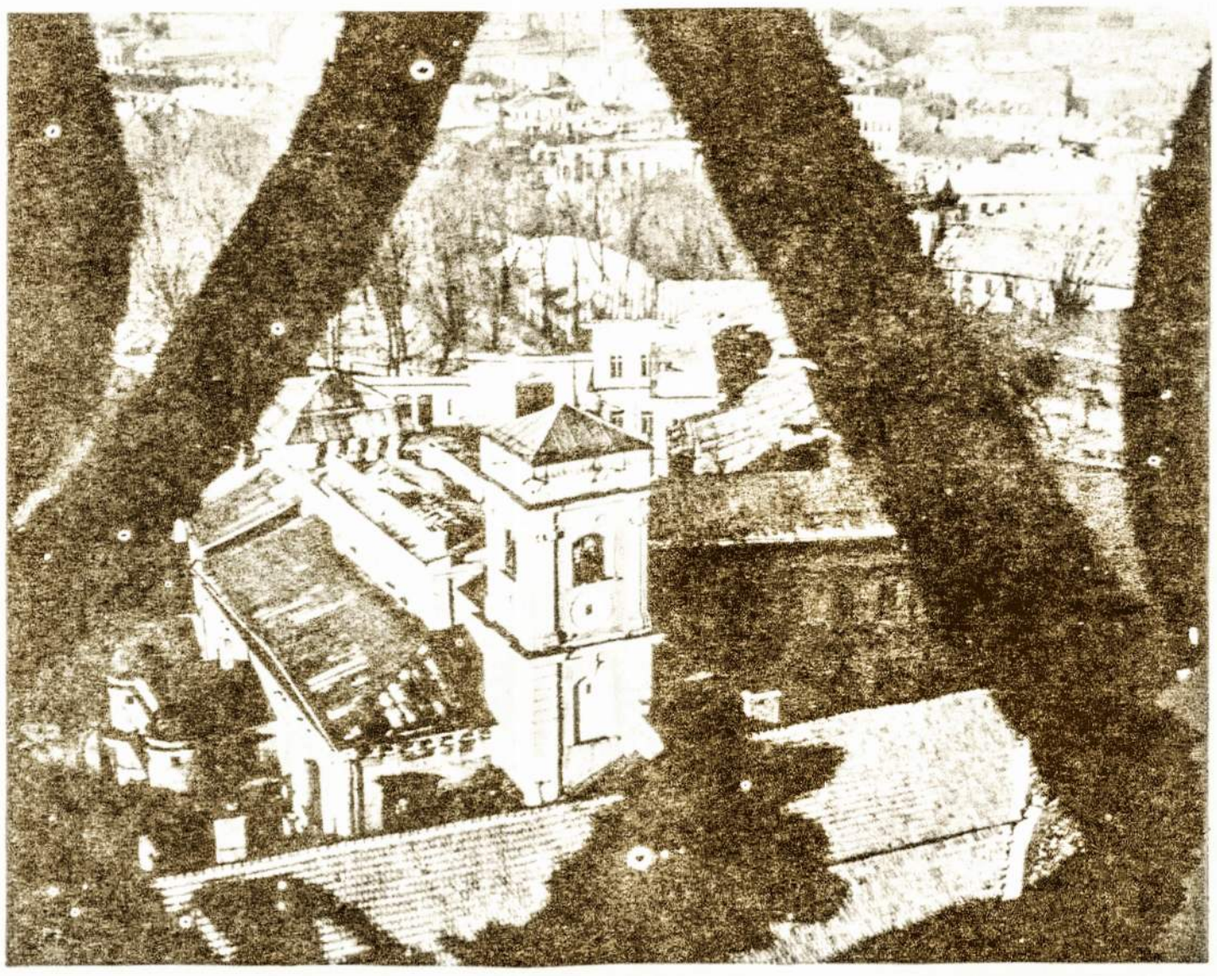

Retesnis bibliotekos vaizdas, tikriausiai iš varpinės. Kairėje viršuj jubiliejuj skirtas ex libris, *kuris taip pat panaudotas ant sukaktuvėms skirtos Sovietų Sąjungos pašto ženklų serijos.*

LIAUDIES BUITIES MUZIEJUS RUMŠIŠKĖSE

ŠIAUDAI BRANGESNI UŽ DUONĄ

Prie Nemuno, netoli Kauno, — Rumšiškėse vyksta Lietuvoje pirmo stambaus po atviru dangumi Liaudies buities muziejaus kūrimas, statyba. Jo tikslas — atspindėti visų buvusių kaimo sluoksnių buitį — „bežemių, mažažemių, vidutiniokų, stambiųjų valstiečių. Bus ir dvaro ansamblis...“ Faktiškai tai sveikintinos pastangos surinkti ir išsaugoti bent muziejuje tai, kas „tebėra išlikę iš XX a. pradžios, XIX ir net XVIII amžiaus“ lietuvių tautos kaimo civilizaijos, buitinės kultūros pavyzdžių.

Kiek patrumpinę, persispausdiname iš *Literatūros ir meno* (nr. 36, 1970. I.5) A. Počiulpaitės pasikalbėjimą su muziejaus direktoriaus pavaduotoju Zenonu Žumbakiu.

Kas padaryta šių metų ekspedicijose, ar didelis eksponatų derlius suplaukė į muziejaus „aruodus?“

...Galutiniai ekspedicijų rezultatai dar nesuvesti, kai kurie darbuotojai dar renka eksponatus. Mūsų darbuotojai pasiskirstę į dvi grupes — vieni atrinkinėja pastatus, superka juos, rūpinasi pervežimu į muziejaus teritoriją. Kiti ieško smulkesnių daiktų — namų apyvokos reikmenų, ratelių, darbo įrankių, baldų ir kt. Šiemet jau atsigabenome daržinę ir kluoną iš Pasvalio rajono Užusienio kaimo, svirną iš Kretingos rajono Maloniškių kaimo, ledaunę, kuri įeis į dvaro fragmentą, iš Skuodo rajono Mosėdžio miestelio, gražų kluoną—iš Plungės rajono Stumbrių kaimo ir daug kitų pastatų. Ilgai ieškojome tipiško dzūkiško tvarto. Užtikome jį kaip tik šią vasarą Lazdijų rajone, Rudaminos apylinkėje. Tiesa, jo, kaip ir daugelio pastatų, pargabenti į muziejaus teritoriją negalėsime — visiškai sutrūnijęs. Teks restauruoti. Niekaip iki šiol negalime rasti švyturio, senoviško žvejų barkaso ir kai kurių kitų pastatų. Dabar dalis mūsų darbuotojų kartu su direktorium gabena pakelės smuklę iš Plungės rajono Varduvos apylinkės Užbradumės kaimo, nemaža grupė ką tik grįžo iš Kupiškio rajono, kur atrinkinėjo pastatus. Į muziejaus teritoriją jau atgabenti 33 pastatai, 17 iš jų turime pastatytų, o iš viso jų bus apie tris šimtus: 114 aukštaičių, 109 žemaičių, 44 dzūkų ir 26 suvalkiečių.

Atrodo, kad į Rumšiškes iš visos Lietuvos atkeliaus visa kas seniausia, būdingiausia liaudies buičiai, visa, kas tebėra išlikę iš XX a. pradžios, XIX ir net XVIII amžiaus?

Toli gražu! Atgabenti visko į Rumšiškes neįmanoma ir, tur būt, nėra reikalo. Daug įdomių, reikšmingų liaudies architektūros paminklų paliekame vietoje. Jie, tarsi maži muziejėliai, bus Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybos globoje. Tai bus atskiros sodybos ir net ištisi kaimai. Kas gi nežino Zervynų, Bartelių, Kalvių — jie išliks tokie, kokius matome šiandien. Štai neseniai radome įdomią sodybą Kauno rajono Vilkijos apylinkės Girininkų kaime. Ji bus perduota Muziejų ir kultūros paminklų apsaugos valdybai.

Ar galės muziejaus lankytojas susidaryti pilną mūsų liaudies buites vaizdą, „pakvėpuoti“ tuo oru, kuriuo kvėpavo jo tėvai, seneliai ir proseneliai?

Ir taip, ir ne. Aišku, mes stengiamės atkurti viską — ir išorę, ir vidų — iki mažiausių detalių: gabename eksponatus, o ko nerandame, negalime restauruoti — atkuriame. Muziejus atspindės visų buvusių kaimo sluoksnių buitį — bežemių, mažažemių, vidutiniokų, stambiųjų valstiečių. Bus ir dvaro ansamblis. Tačiau mes negalėsime parodyti buvusio žmogaus. Muziejuj neprikelsi ištisų amžių. Daiktams gyvybę suteikia žmogus. Mano supratimu, mūsų dienų žmogus tame sustojusiame laike, kurį stengiamės atkurti, pamatys ne tik tai, kuo ir kaip gyveno jo protėviai, bet ir tai, ką jau paveldėjome iš tų laikų ir ką gero, gražaus dar galime ir turime perimti. Muziejus bus ne pramogos ir, tur būt, vargu galima sakyti poilsio vieta, o rimta pažinimo buveinė, mokslo židinys. Nuo pat muziejaus įsteigimo veikia mokslinis sektorius. Bet dabar, kol muziejus dar tik kuriamas, mokslo tiriamasis darbas daugiausia skirtas praktiniams reikalams, dienos poreikiams. Mūsų moksliniai bendradarbiai spausdina straipsnius specialiuose leidiniuose.

Patys didžiausi sunkumai, tur būt, jau praeity, bet problemų tikriausiai kyla nemažai...

Problemos — irgi kasdienybė. Sakykim, šiuo metu didžiausia mūsų bėda — ...šiaudai. Restauruojamus pastatus reikia dengti. O kuo? Rugiai dabar piaunami ir kuliami kombainais. Mums reikia dalgiu kirstų, spragilais kultų. Tenka maldaute maldauti kolūkius, kad pagamintų tokių šiaudų. Pernai Trakų rajonas prižadėjo 30 t ir nepagamino. Šįmet šiais dalykais rūpinasi Žemės ūkio ministerija. Šiaudus turės duoti keletas Kauno ir Kaišiadorių rajonų ūkių. Ne už dyką, žinoma. Išsyk kauniečiai užsiprašė po 60 kapeikų už kilogramą (!), o paskui šiaip taip pavyko nuderėti iki 40 kapeikų. Duonos kepaliukas kainuoja 36 kapeikas, o šiaudų — 40. Vadinasi, mūsų muziejaus pastatai bus pačia geriausia duonele dengti. Bet dar neaišku, ar ištesės ūkiai savo pažadus, — kol kas nė šiaudelio nepristatė.

Kita bėda — neturim kur saugoti surinktų turtų. Mūsų fondų pastatas dar tik projektuojamas. Kol kas mus priglaudė Pažaislis, bet ten labai ankšta, be to, sąlygos blogos — reikia skubaus remonti.

Labai trūksta gerų meistrų. Restauracinių dirbtuvių pajėgų toli gražu nepakanka, o, be to, jų darbininkai ne visi yra reikiamos kvalifikacijos. Tokia padėtis, aišku, labai trukdo dirbti. Gal būt, čia galėtų patalkininkauti liaudies meistrai, tie, kurių medžio ir metalo darbai mus taip žavi parodose.

Kaip bebūtų keista, bet niekaip negalime įsivesti telefono. „Pravienos“ kolūkio (jo teritorijoj kuriasi muziejus) pirmininkas neleidžia tiesti kabelio, o telefoninin-kai, atrodo, nenori su juo pyktis. Neturime kol kas gero kelio. Pasitaiko, kad įklimpsta, sulūžta vežami eksponatai, besitrankant po duobes.

Kada liaudies buities muziejus atvers savo vartus lankytojams?

Pirmą ekspozicijos po atviru dangum eilę tikimės paruošti jau 1972 metais. Aišku, kuo arčiau atidarymo terminas, tuo didesnis įtempimas. Kaip įvertins žmonės mūsų ilgametį triūsą? Tiesą pasakius, svečių sulaukiame jau dabar. Žiūrėk, ima kartais garlaivis ir atveža kokį šimtą vaikų iš pionierių stovyklos. Vaikai smalsūs, landžioja, kur reikia ir kur nereikia, bet paaiškinus, kas čia daroma, domisi.

Žmogus, užėjęs į mūsų muziejų, čia sugaiš mažiausiai pusdienį. Bus nutiesti keliai, gal būt, lankytojų malonumui paleisime karietą (jų turime keletą). Pavargusių ir išalkusių lauks iš Josvainių miestelio atkeliavusi karčiama.

Tikimės, kad būsimojo muziejaus lankytojas, gal ir neradęs to, ką jo vaizduotė rukūrė, — paliks miniaturinę Lietuvą praturtėjęs, labiau pažinęs savo protėvių buitį ir tuo pačiu geriau suvokęs savo laikmetį.

1970 metai Lietuvos kultūros ir mokslo istorijoje yra pažymėti reikšminga ir garbinga sukaktimi. Vilniaus Universiteto Biblioteka įsteigta 1570 metais šį rudenį atšventė keturių šimtų metų sukaktį. Norėdami kuo prasmingiau šią sukaktį paminėti ir pagerbti Vilniaus Universiteto Biblioteką žengiančią į penktąjį savo mokslinio ir kultūrinio darbo šimtmetį, kviečiame prisidėti prie mokslinių knygų rinkinio padovanojimo sukaktuvinei bibliotekai. Knygų rinkinys bus išbalansuotas tarp pagrindinių mokslo šakų knygų išleistų anglų kalba.

Knygų, kaip ir meno objektų donacijos, mokslo ir meno įstaigoms yra visuotinai priimta ir praktikuojama kultūringa ir prasminga, pagarbos ir dėmesio išraiškos forma. Todėl nuoširdžiai kviečiame ir raginame užsienio lietuvius, ypač mokslo, meno ir kultūros žmones kuo skaitlingiau ir kuo daugiau paremti šį sumanymą. Nors iniciatoriai priims ir atskirų asmenų atsiųstas mokslines, taip pat ir menines knygas, tačiau norėdami išvengti galimų duplikacijų ir išlaikyti tam tikrą dovanojamo rinkinio vientisumą ir lygį, pageidaujame piniginės donacijos. Parenkant knygas bus kreiptasi į atitinkamos mokslo šakos specialistą ar specalistus. Šiuo metu jau yra sudaryta tokių specialistų grupė. Prieš kurį laiką privačiai pasiteispecialistą ar specialistus. Šiuo metu Vilniaus Universiteto Bibliotekai 400 metų sukakties proga yra priimtinas, ne seniai yra gautas teigiamas atsakymas iš Vilniaus universiteto.

Čekius ar pinigines perlaidas prašome siųsti G. Vėžio vardu šiuo antrašu (pažymint donacijos tikslą): 6349 So. Artesian, Chicago, Illinois 66029.

G. Procuta, R. Misiūnas, V. Bičiūnaitė R. Kviklytė, K. Girnius, G. Vėžys.

KANADOS VALSTYBINĖ BIBLIOTEKA

NAUJA LIETUVIŠKŲ KNYGŲ SAUGYKLA

Spalio 24 diena liks atmintina visiems Kanadoje gyvenantiems lietuviams ir svarbi lietuvių kultūrai. Tos dienos pavakaryje, Ottawoje, buvo iškilmingai atidarytas lietuviškų knygų skyrius Kanados Valstybinėje bibliotekoje ir archyve. Dar prieš iškilmių dieną Kanados sostinės televizija ir spauda davė kelis pasikalbėjimus su dr. Marija Ramūniene, kurios sumanymo ir vadovavimo pasėkoje lietuviškos knygos sutelktos ir skyrius įsteigtas.

Šis reikšmingas įvykis Ottawoje buvo sumaniai susietas su kita mūsų kultūrai svarbia sukaktimi Vilniuje. Kanados sostinės spaudoje, televizijoje, radijo žiniose ir pačioje knygų perdavimo ceremonijoje buvo užakcentuota, jog lietuviškų knygų rinkinys yra dovanojamas Kanados Valstybinei bibliotekai Vilniaus universiteto bibliotekos 400 metų sukakties proga. Nors Vilniaus universiteto bibliotekos sukaktis buvo plačiai paminėta Lietuvos spaudoje, o pati jubiliejaus programa bei iškilmės Vilniuje tęsėsi kelias dienas, tačiau ši sukaktis užsienyje, deja, nesusilaukė platesnio atgarsio. Kiek žinome, tik Jungtinių tautų organizacijoje, New Yorke, dr. L. Vladimirovo pastangomis buvo surengtas minėjimas. Todėl itin malonu, jog Ottawoje buvo sugebėta Vilniaus universiteto bibliotekos 400 metų sukakties faktą taip plačiai paminėti.

Knygų perdavimo ceremoniją bibliotekos rūmų auditorijoje pravedė projekto iniciatorė dr. M. Ramūnienė. Prof. Antanas Ramūnas pristatė garbės svečius ir pagrindinius kalbėtojus, senatorių dr. Paul Juzyk ir Kultūros reikalų viceministerį dr. Guy Sylvestre, kuris drauge yra Kanados Valstybinės bibliotekos generalinis direktorius.

Senatorius Juzyk kalbėjo apie istorinės Lietuvos valstybės religinę ir kultūrinę toleranciją tautoms, sudariusioms Didžiąją Lietuvos kunigaikštystę. Jis džiaugėsi, jog Kanadoje palaipsniui einama ir prie mažesnių tautinių grupių teisių pripažinimo. Senatorius Juzyk užtikrino, kad jis, būdamas vienas iš Kanados konstitucijos pertvarkymo komisijos narių, ir toliau sieks konstituciniai įteisinti ir pripažinti visų tautinių grupių kultūrines teises ir praktiškas pasireiškimo galimybes Kanadoje. Jis ragino jaunuosius lietuvius gerai išmokti savo tėvų kalbą, išlaikyti lietuvišką kultūrą Kanadoje.

„Mes tikimės, kad šios knygos padės ieškantiems išsamesnių žinių geriau pažinti Lietuvą, jos istoriją ir kultūrą“, — kalbėjo dr. S. Čepas, KLB pirmininkas, įteikdamas dovanojamų knygų sąrašą ir dedikaciją. Dr. Guy Sylvestre, dėkodamas lietuviams už padovanotą tūkstantį knygų, sakė, jog ir anksčiau Kanados Valstybinė biblioteka turėjo šiek tiek lietuviškų knygų, tačiau jų buvo per maža, bet kokiam rimtesniam darbui. Dabar padėtis pasikeitė. Lietuvių skyriaus knygos per tarpbibliotekinę knygų tarybą bus prieinamos betkam ir betkur Kanadoje, o pati biblioteka savo lėšomis stengsis papildyti lituanistinį rinkinį naujais leidiniais.

Čia norėtųsi momentui nukrypti ir pabrėžti, kad lietuviškų knygų leidyklos ir prekiautojai turėtų bibliotekas sistematingai informuoti apie naujai pasirodančias lietuviškas knygas. Nekartą bibliotekose esu girdėjęs iš atsakingų tarnautojų nusiskundimų, jog yra labai sunku sužinoti, kur ir kada pasirodo nauji lietuviški leidiniai.

Po oficialiosios dalies, susirinkusieji perėjo į gretimą salę, kurioje buvo išstatyta dalis dovanotų knygų ir drauge vyko Anastazijos Tamošaitienės apžvalginė kilimų paroda. Dalyviai galėjo gėrėtis darbais, kuriuose menininkės spalvingi tapybiniai elementai susilieja su gilia liaudies meno tradicijos įtaka. Nusižengsiu net ir *Akiračių* stiliui — neaprašinėti vakarienių ir vaišių, — pridėdamas, jog po parodos pateikta, labai skoningai Ottawos LB paruošta bufetinė vakarienė, o vėliau įvykęs svečių priėmimas A. ir M. Ramūnų namuose paliko visiems dalyviams nuo pradžios iki galo lietuviams labai pavykusios dienos prisiminimą.

Dovanotų knygų rinkinį sudarė daugiausia po II-jo Pasaulinio karo užsienyje išleista lietuvių grožinė literatūra, mokslinės ir meninės knygos bei žurnalai. Tačiau matėsi ir Lietuvoje išleistų knygų: Vilniaus miesto istorija, Vilniaus universitetas, lietuvių liaudies meno tomai ir kiti leidiniai. Be reikalo užsienio lietuvių kultūrinio gyvenimo komentatorius Lietuvoje (*Pergalė*, 1970, nr. 6) lyg ir skundėsi, jog Ottawoje dovanojamas knygas „sudarys tik prieškarinė ir buržuazinė literatūra“. Net jei taip ir būtų įvykę, nebūtų jokio pagrindo priekaištams, nes duodantysis gali duoti tik tai, ką turi. Be to, kaip šis atvejis ir kiti yra parodę, nemaža lietuvių užsienyje kultūriniuose reikaluose parodo daugiau „liberalizmo“ ir lankstumo negu Lietuvoje. Vietoj girdimų priekaištų ir išmetinėjimų, norėtųsi matyti daugiau konkrečių „gerų darbų“. Tik jie vieni patraukia, įtikina ir turi išliekančią vertę.

Čia gali pasireikšti ne tik išeivija, bet ir Lietuvos mokslinės įstaigos, bibliotekos bei kultūrinės organizacijos ar net privatūs asmenys, knygų dovanomis ir mokslinių veikalų pasikeitimu. Lituanistinių veikalų: „buržuazinių“ ar „tarybinių“, „feodalinių“ ar „post-moderniųjų“ naujai įsteigtame lituanistiniame skyriuje Kanados Valstybinėje bibliotekoje Ottawoje niekad nebus perdaug.

G. Procuta

atvirai kalbant

APIE MŪSIŠKĖS SPAUDOS ETIKĄ

Šių metų lapkričio 9 d. **Draugo** pirmajame puslapyje po viena nuotrauka buvo toks užrašas:

„Aktorė Jane Fonda **iki šiol pagarsėjusi ne kaip aktorė,** bet kaip radikaliųjų ir kitokių triukšmadarių kalbėtoja, dabar išgarsės ir kaip **narkotikų platintoja.** Po revoliucinės kalbos Clevelande, kur plūdo policiją kiaulėm ir kurstė mases, kai buvo suimta, netyčia pas ją rado **daugybę narkotikų piliulių.**“ (pabraukta cituojant).

Klaidingi užrašai po paveikslais, vaizduojančiais pasaulyje ar JAV plačiau nuskambėjusius įvykius ar minimas asmenybes mūsiškėje spaudoje yra gana dažnas reiškinys. Besistengiant lietuvių visuomenei „labiau suprantamai“ išaiškinti, nekartą sumaišomi vardai, užsiėmimai ar netiksliai pristatomi patys įvykiai. Kituose šaltiniuose apie tai jau pasiinformavusiam skaitytojui tokie netikslumai dažniausiai teiššaukia ironišką šypseną. Betgi ką tik cituotas pavyzdys jau kvepia visišku nesiskaitymu ar net šmeižtu.

Iš tikrųjų aktorė Jane Fonda daugelio žinomų filmo kritikų yra gana aukštai vertinama. Vienas veliausių filmų, „They shoot Horses, don't they?“, kuriame Jane Fonda turi pagrindinį vaidmenį neseniai buvo nominuotas kelioms aukščiausioms premijoms gauti. Apie Fondas (tėvą Henry, sūnų Peter ir dukterį Jane) ne kartą kalbėta, kaip apie šiandieninio Amerikos teatro „pirmąją šeimą“, kaip kadaise buvo vadinama garsiųjų aktorių Barrymore trijulė. Žymiai kitaip dalykai atrodo **Draugo** popaveikslinių parašų vertėjui (paveikslų klišės, kiek žinau, gaunamos iš amerikietiškų žinių agentūrų su deramais — tik jau ne tokiais, kaip viršuj cituota — parašais angliškai), savo išmoningą žodį drebiančiam be jokių įrodinėjimų.

Paveiksle vaizduojamo incidento metu kaip tik buvau Klivelande. Patį įvykį mačiau televizijoje ir jos aprašymus skaičiau tenykštėje spaudoje. Niekur negalėjau susidaryti vaizdo, kad įvykis būtų pasiekęs tokias proporcijas, kaip jos aprašytos **Drauge.** Studentų organizacijos pakviesta kalbėti kaipo žinoma antirasistė ir kovotoja už šio krašto indėnų teises, atskridusi iš Kanados, Jane Fonda Klivelando aerodrome pasipriešino ją tikrinusiems muitininkams ir įspyrė areštuojančiam policininkui, už ką vėliau atsiprašė. O rasta pas ją ne „daugybė narkotikų piliulių“, bet įvairių nervus raminančių vaistų, kuriuos šiandien plačiai vartoja nevien aktoriai, profesionalai sportininkai, bet ir daugelis paprastų žmonių. Gi apkaltinta ji buvo ne „narkotikų platinimu“, kaip implikuoja **Draugas** (o tai šiame krašte jau būtų labai rimtas kriminalinis nusikaltimas!), bet tų vaistų įvežimu iš Kanados nesumokėjus muito.

Nejaugi **Draugui** atrodo, kad apie nelietuvius, ypač pagarsėjusius ir pasižymėjusius radikalumu, tai jau galima rašinėti, kas tik į galvą atėjo?! Jie jau nebėra žmonės. Jie juk už kažkokių indėnų, o ne lietuvių teises kovoja...

Kažkurio laikraščio įvairenybių skyriuje skaičiau anekdotišką žinutę.

Vienose angliškose kapinėse esąs paminklas su maždaug sekančio turinio užrašu: „Čia palaidotas Džimis Šmitas, garbingas žmogus, pavyzdingas vyras ir tėvas. Jo atminimą geriausiai pagerbsite atsilankę apsipirkti į jo įsteigtą galanterijos krautuvę, esančią ant Didžiosios ir Plačiosios gatvių šiaurvakarinio kampo, dabar tvarkomą jo našlės, kuri jums sąžiningai patarnaus. Tik apsirikę nenueikite į galanterijos krautuvę ant pietrytinio tų pačių gatvių kampo, kurią tvarko Jonas Braunas, žinomas sukčius ir lupikas! — Nuliūdusi našlė ir vaikai.“

„Laiškai **Draugui**“ skyriuje šiomis dienomis užvesta labai panašaus stiliaus agitacija prieš **Naujienų** dienraštį. Čia ir tūlas Br. Macianskis (1970.XI.8) ir tūlas V. Kačinskas (1970.XI.24) rašo skirią po $20 ir $25 tam pačiam **Draugui** ir dar keliems kitiems laikraščiams. Jie taipgi abu įsakmiai pabrėžia **Naujienoms** aukų neskirią dėl nepatinkamos laikraščio linijos, netgi „kitus lietuvius įspėję atsiriboti nuo tokios spaudos...“

Valia, žinoma, savo aukas skirti kam norima, lygiai, kaip valia kiekvienam turėti savo nuomonę apie betkokį laikraštį. Tačiau, ar etiška rimtų laikraščių rimtiems redaktoriams tokius laiškus spausdinti? Nors ir $20 auką iš skaitytojo priėmus? Šiame reklamos krašte ir stambiais pinigais apmokėtuose skelbimuose, savo produktą perdėti giriant, konkurento produktas nėra taip aiškiai ir atvirai peikiamas...

Panašaus pobūdžio „žinutėmis“ mūsų laikraščiuose iki šiol tesireklamuodavo tik kiek ekshibicionistiški kultūros rėmėjai, skirią savo $5 aukas fondams bei institucijoms vietoje gėlių ant mirusio bičiulio kapo ar atviručių draugams švenčių proga...

Dirvoje yra toksai humoro skyrius, pavadintas „Pogrindžiai“. Kelintą kartą jis „traukia per dantį“ veik išimtinai AKIRAČIUS, rašytojus M. Katiliškį ir Br. Railą bei panašaus talento asmenis. Suvokiame, kas tą skyrių užpildo. Ir ką gi? Dieve, jam padėk! Prisimename tą „Pogrindžio“ laureatą Lietuvoje gyvenančio satyriko Vytauto Karaliaus žodžiais:

„Reikėtų gerbti ir už tai,
jeigu kas kvailas savitai“.

Algirdas T. Antanaitis

linkmė

KUR DĖSIME LIETUVIŠKAS KNYGAS?

Problema yra tokia. Daugelis vyresnio amžiaus ateivių turi jau susidarę nemažas privačias bibliotekas. Besiruošiant paskutinei emigracijai, šį kartą į Dausuvą, daug kam kyla klausimas, kur dėti lietuviškas privačias bibliotekas. Gerai, jei kas turi vaikų, vertinančių lietuviškas knygas. Bet ir tokiems bus problema, nes ką veiks, pavyzdžiui, inžinierius su lituanistikos knygomis? Šiuo metu iš tikrųjų nėra kur dėti privačios bibliotekos. Galima būtų atiduoti kurio nors Amerikos universiteto bibliotekai, kuri betgi gali priimti tik tokias knygas, kurių ji pati neturi, bet ir tai ne visas. Vienintelė ir geriausia išeitis būtų atiduoti tokias knygas centrinei lietuvių išeivių bibliotekai, bet tokios, deja, dar neturime.

Kadaise PLB Kultūros Taryba siūlė Čikagoje statyti lietuvių kultūros rūmus, kuriuose būtų vietos muziejams, bibliotekai ir kitiems lietuviškos kultūros dalykams. Tėvams jėzuitams plečiant savo Jaunimo Centrą, kultūros rūmų statybos sumanymas buvo užmirštas. Bet ar Jaunimo Centre bus vietos tokiai bibliotekai? O jei ir bus, ar ji bus tokia, kokia turėtų būti?

Keliame abejonę todėl, kad šią vasarą teko matyti dvi lietuvių bibliotekas — Putname Alkos muziejuje ir Marianapolyje tėvų marijonų lietuvišką biblioteką. Susidarė įspūdis, kad iš jų šiuo metu naudos nedaug pirmiausia dėl to, kad tose apylinkėse nėra lietuvių, kurie galėtų jomis naudotis. Antra, nėra kam jų sutvarkyti. Prelato Pr. Juro įsteigtas muziejus pilnas visokių dalykų — paveikslų, tautodailės dirbinių, senų dokumentų, knygų. Bet nedidelė nauda iš tų knygų, kol jos nesukataloguotos, o kataloguoti nėra kam. Ir jei atsirastų koks savanoris pensininkas, jis to nepadarytų, nes reikia nusimanančio katalogavimo darbe, ir tai nėra kelių savaičių ar kelių mėnesių darbas. Gal kiek geresnė padėtis Marianapolio bibliotekoje, bet ir čia, rodos, reikia gerokai padirbėti, kad ji būtų sutvarkyta kaip reikiant. Prelatas Juras kvietė rašyti spaudoje, prašant pagelbos muziejui sutvarkyti. Mums atrodo, kad čia turime rimtesnę problemą, nei prelatui gal atrodo.

Pirmiausia, kas yra Alkos muziejus? Biblioteka, paveikslų galerija, dokumentų archyvas ar tautodailės muziejus? Ten yra visko, bet tas viskas sukrauta viename dideliame kambary ir todėl atrodo daugiau panašu į sandėlį nei į kokį muziejų. Viskas tokio dydžio muziejuj tilpti negali, todėl reikia ir atsisakyti krauti ten viską. Pirmiausia gal reikėtų atsisakyti nuo paveikslų, kuriuos galbūt galima būtų atiduoti Čiurlionio paveikslų galerijai kaip prel. Juro paveikslų rinkinį. Archyvinę medžiagą galbūt sutiktų priglausti Pasaulio lietuvių archyvas Čikagoje. Liktų dar tautodailės rinkiniai ir biblioteka, kurią dar reikėtų sukataloguoti. Tai nemažas darbas, ir laisvalaikiu jo niekas neatliks. Tam reikia samdyto darbininko.

Bet ir viską kaip reikiant sutvarkius, naudos bus ne daug, nes, kaip minėta, Putnamas yra per daug nuošali vieta. Todėl toji bibliotekėlė ten gali būti laikinai, kol jai atsiras tinkamesnė vieta ir tinkamesnės patalpos. Dėl to ir privačias bibliotekas atiduoti tokioms institucijoms būtų netikslu. Mūsų nuomone, pagrindinės išeivių lietuviškos bibliotekos turėtų būti didžiuose išeivijos centruose — Čikagoje, Toronte. Kitose vietose tegalėtų būti vietinio pobūdžio mažesnės bibliotekos.

Šiaip ar taip, šiuo metu paliekamų privačių bibliotekų neturime kur dėti. Kadangi tai visuomeninis reikalas, juo turėtų rūpintis mūsų Bendruomenė. Reikalas turėtų būti sprendžiamas skubiai, jeigu norime, kad vertingas lituanistikos turtas nevirstų makulatūra, kaip tai atsitiko su daugelio bibliotekomis.

A. Daugvydas

atodairos

LAIMĖS NELAIMĖSE

Nutarimai ant nutarimų ir bandymai ant bandymų prasiveržti su Lietuvos reikalu į, taip sakant, didžiąją spaudą (įskaitant radiją ir ypač televiziją) kaupėsi mūsų komitetuose, tarybose, seimuose bei kongresuose metai iš metų, o ko nors pasiekti ta prasme menkai sekėsi; dažniausia visiškai nesisekė.

Staiga **Lithuanian** žodis matomas ir girdimas kone kasdien ar net po keletą kartų per dieną Amerikos ir daugelio kitų kraštų laikraščiuose, radijo ir TV žinių pranešimuose ištisą lapkričio mėnesį ir dar ilgiau. Tai ne mūsų nutarimai ar beldimaisi, o trijų vyrų „iš anapus“ desperatiški ir net visiškai tragiški šuoliai į laisvę praplėšė Lietuvos vardą supančią tylos uždangą.

VLIKO SEIMAS

PASIRODYMAS ČIKAGOJE

Penkiolikos partijų ir sąjūdžių atstovai („veikią tautos vardu", kaip tvirtino oficiali organizacinė schema, kurią „Patvirtino: J. Audėnas") susirinko Čikagon 1970 m. gruodžio 5-6 d.d. parodyti išeivijos sostinei VLIKo Seimą (kas, pagal Jurgį Valaitį, VLIKo pinigų tvarkytojas, pareikalavo virš 500 dol. kelionėms virš sąmatos, o sąmatoje buvo numatyta „Seimo sesijai ir nenumatytoms išlaidoms $4,855). Šis brangokas pasirodymas neplanuotai tapo Simo Kudirkos tragedijos ir prelato Krupavičiaus mirties nustumtas į antraeilę dėmesio plotmę. Bet, galų gale, tai ir nesvarbu, nes Seimo eiga vargu ar pateisintų didesnį juo susidomėjimą. Lietuvos „laisvinimas" vyko išeivijos tarpe ir vis toliau nuo Lietuvos — šį kartą Čikagoje.

Sekančiomis kritiškomis pastabomis nenorime paneigti to pozityvaus ir nemažo darbo, kurį VLIKas su labai ribotais ištekliais vis atlieka. Apie tai visi gerai žino *ir nėra reikalo tai vėl atkartoti. Retesni yra atviri kritiškesni pasisakymai, kaip ir šis. Bet todėl jie nėra mažiau svarbūs kaip liaupsinantieji, nes jokia organizacija negali tobulėti be realaus vaizdo apie save, kurį gali sudaryti tik visapusiškas veiklos įvertinimas.*

Pažvelgę į suvažiavimo eigą, dalyvius, diskusijų lygį, negalime nesutikti su visa eile kritiškų pastabų, kurias padarė Seime inž. A. Gečys, naujos JAV LB Centro Valdybos Vicepirmininkas (jo pranešimą atspaudžiame šiame numeryje). VLIKui kaip ir ALTai aiškiai trūksta visuomeninio užnugario, intelektualinio pajėgumo ir bendrai efektyvaus ir racionalaus politinio darbo plano. Šių veiksnių vaidmuo Simo Kudirkos tragedijos akcijoje tai vaizdžiai iliustravo. Iniciatyva ir vadovavimas protestams kilo pirmoje eilėje iš akademinės jaunuomenės, bendruomenės padalinių ir pavienių asmenų tarpo. *Ir tik iš paskos politiniai veiksniai įšoko į vežimą. Reakcijai užvirus, koordinacijos ar akcijos tikslu ryškinimo iš niekur nesusilaukta. Ir kaip buvęs JAV LB Centro Valdybos Pirmininkas Bronius Nainys nurodė (žr.* Draugą, *1970.XII.15), akcijos metu nebuvo suprasti ir išryškinti pagrindiniai Simo Kudirkos tragedijos politiniai elementai — jos metu buvo pastatytas klaustukas dėl Amerikos „nepripažinimo politikos" reikšmės ir neiškeltos Simo Kudirkos laisvės troškimo priežastys. Klausia Bronius Nainys „kas imsis" tuos klausimus kelti ir su jais susijusius uždavinius vykdyti. Tai nemaloniai sugestuoja, kad mūsų „vyriausi" politiniai veiksniai negali ar nesugeba būti „vyriausiais" reikalo atveju. Vietoj to praleidžiama nemažai energijos ir laiko varžantis tarp savęs kas gaus „kreditus". Gal dėl tų priežasčių ir šiame Seime nebuvo iš esmės iškeltas klausimas kaip save „vyriausiu" besivadinąs veiksnys savo pasiimtą vaidmenį atlieka. Tiesa, čia reiktų pagirti inž. Valaitį, kuris savo pranešime išskaičiavo atliktus ir* neatliktus *darbus. Tai rodo šiokį tokį realumo veikloje siekimą. Tačiau pasižiūrėję į neatliktų darbų sąrašą suprasime, kodėl VLIKas ir negalėjo pirmu smuiku groti kad ir Simo Kudirkos akcijoje.*

Dėl visuomeninio užnugario neturėjimo užuominos ir kilo defenzyvinė Seimo atstovų reakcija. Tačiau galima būtų priminti ir tokį frontininkų pasiūlymą Seimui (kuris buvo pasiūlymų lape įrašytas, bet ranka iškryžiuotas), kad kiekviena į VLIKą įeinanti grupė susimokėtų po $500 metinio mokesčio ir tokiu būdu sutelktų apie 25% VLIKo lėšų. Deja, turbūt nedaugiau kaip 3 ar 4 grupės — „partijos" tokią sumą sukelti pajėgtų. Tokie frontininkų siūlymai, be abejo neatsitiktiniai, lyg ir sugestionuoja esamos politinės struktūros nerealumą ir tuo pačiu jos impotentiškumą. O tai paliudija kad ir pateiktas 1971 m. veiklos planas. Iš tikrųjų, tai tik praėjusių metų planų kopija. Pristatytas veiklos planas jei pasižymi kuo — tai užsiangažavimu daryti tą patį kaip iki šiol ir toliau. Čia vėl inž. Gečys atrodo bus pataikęs!

Šiame Seime užkulisiuose buvo vis dar gyvas veiksnių santykių klausimas. VLIKas iki šiol rėmėsi ALTa (praeityje išėjęs net prieš LB vasario 16 aukų rinkimo klausime) nes vis gaudavo iš ALTos apie $10,000 metuose. Bet gyvenimas pradeda rodyti ką kitą. Dauguma VLIKo lėšų jau ir dabar ateina iš Bendruomeninių šaltinių (pagal Tautos Fondo pranešimą Seimui) ir politinė akcija įvairiose vietovėse vis daugiau ir daugiau pereina LB padaliniams (įskaitant ir Čikagą). A. Gečo užuomina remtis tais padaliniais abiem — VLIKui ir ALTai — buvo mandagus priminimas, kad arba Bendruomenei bus pripažinta lygi rolė ir lygi teisė politiniame veikime, taip pat ir lygi teisė su kitais į laisvės kovai skiriamas aukas, be kitų leidimo ar palaiminimo. Objektyviai jau ir dabar matosi, kad LB laisvinimo darbe yra įsivėlusi gana plačiai ir padaro nemažiau, jei ne daugiau, kaip politinės institucijos. Šiame Seime tos tikrovės nebuvo suprasta ir LB su jos vadovais Barzduku, Kamantu, ir Volertu priešakyje, kurie tuo metu buvo Čikagoje, buvo ne tik nemandagiai „padėti į savo vietą", bet tuo pačiu metu LB įnašas išeivijos ir Lietuvos reprezentavime ignoruotas, iškeliant ALTos kreditus. Nereikėtų niekam vieną dieną nustebti, kad LB pasidarys išvadas ir eis savo įsipareigojimų politinėje srityje vykdyti nekreipdama dėmesio į fantomines struktūras.

Galop reiktų paklausti ir kiek buvo to plačiai linksniuojamo Lietuvos laisvinimo šiame Seime. Dauguma sesijos laiko buvo skirta organizaciniams-išeiviniams reikalams. Nebuvo įsigilinta nei į padėtį krašte, nei į tarptautinę situaciją (kuri tikrai negerėja), nei į tiksliausią strategiją ir taktiką išeivijos veiklai, kuri yra nepaprastai turimų materialinių ir intelektualinių išteklių ribota. Klausimas, pvz., ar Filipinų radijo programa yra racionalus ribotų išteklių naudojimas ar ne? Klausimas: ar tikslu veikloje per daug užsiimti, neturint realių galimybių viską įvykdyti? Kokioje srityje ir kaip resursai efektyviausiai panaudotini? Vietoje tokių problemų kilo klausimas ar vienoje VLIKo išleistoje propagandinėje brošiūroje pateikta nuotrauka yra pro-komunistinė ar ne... Gal kas pasakys, kad čia VLIKo Valdybos ar Tarybos reikalas; bet vistik atrodytų, kad Seimas, kaipo aukščiausias legislatūrinis vienetas, turėtų turėti teisę (ir pajėgumą) bent esminiai į šiuos ir kitus klausimus pažvelgti. O gal klystame — gal to pajėgumo ir neturėtume jieškoti esamoje fiktyvioje partinėje struktūroje VLIKe. Jei taip, reikėtų pasidaryti atitinkamas išvadas ir jieškoti naujų būdų tą nepaprastai svarbų ir prasmingą darbą dėl Lietuvos pastatyti į atitinkamą efektyvumo plotmę. VLIKo Seimas kėlė rimtų abejonių ar galima tikėtis iš esamų institucijų reformų šia linkme...

Praplėšė taip, kad mes, stengdamies ją ta proga ko plačiau praskleisti, vos bespėjam vytis paskui atbrailas: reporteriai, augšti pareigūnai, net pats prezidentas tuo susirūpino greičiau, negu mes spėjom juos to paprašyti. Akivaizdus priminimas, kad Lietuvos laisvės bylai, kaip sakom, palaikyti gyvai esminės ir nepavaduojamos reikšmės turi iniciatyva iš tenai: jokiuose komitetuose neplanuota, nenutarta, privati, individuali, spontaniška, daugiau dramatiška, negu racionali, ar netgi nesėkminga, nelaimingai pasibaigusi iniciatyva. Tragiškiausiai nepasisekęs šuolis į laisvę bus kaip tik labiausiai praplėšęs tą tylos uždangą ir, galbūt, bus sudaręs progos nukrapštyti bent dalį rūdžių, kurių jau storokas sluogsnis per 30 metų yra susiklojęs ant Vakarų kraštų politikos, principe tebepalankios, o praktikoj nebepaslankios politikos Kremliaus varžtuose atsidūrusiųjų tautų laisvės siekimo atžvilgiu.

Vlikas šiemet suplanavo savo metinį seimą naujoj vietoj, bent tuo bandydamas įnešti kokios šviežienos į supilkėjusią metinių pranešimų ir rezoliucijų rašymo rutiną. Staiga — visiškai ne dėl seimo nukėlimo Čikagon — seimas tapo kupinas aktualumo. Ir ne vien Vliko seimas. Taryba, Bendruomenė, studentai, spontaniniai komitetai iškart užsiliepsnojo prasmingos ir pusėtinai sėkmingos darbymetės įkarštyje. Dalinė Brazinskų nesėkmė ir ypač tragiška Simo Kudirkos nelaimė nesunaikino jų ryžto reikšmės Lietuvos išsilaisvinimo viltims. Šalia jų asmeninių nelaimių, žymia dalim kaip tik dėl tų nelaimių, susidarė akstinas ir susikūrė palankesnių sąlygų vėl kaiką apčiuopiama daryti ir, galbūt, padaryti Lietuvos laisvės byloje.

Ryšium su tais įvykiais teko susidurti su dviem „provokuojančiais" klausimais:

1. Tai ką: sakei, kad niekas nebėga iš bolševikų pavergtos Lietuvos?
2. Ką toks žiaurus bėgančio grąžinimas sako „bendrautojams"?

Ar jie ir toliau nedrįs ištarti pasmerkimo Lietuvoj esamai padėčiai, vengdami „sugadinti atmosferą" tolesniam bičiuliavimuisi su prisitaikėliais prie nelaisvės sąlygų ir reikalavimų?

Nepanašu, kad tokiais klausimais siekiama sustiprinti argumentacija „kovai prieš Lietuvos pavergėjus". Abiem atvejais čia, greičiau, žvejojama argumentų vietinėms savitarpinėms imtynėms dėl „patriotinės ištikimybės" aureolės, dėl progos dar kartą tarti padėkos žodį Viešpačiui, kad „nesam toki paklydėliai ir nusidėjėliai, kaip anava koki akiratininkai"... Klausimai primena garsųjį fariziejų klausimą, ar reikia mokėti mokesčius cezariui...

Kadangi ir į aną garsųjį klausimą buvo atsakyta, gal nenutylėtini ir šie jo pamėgdžiojimai.

1. Trys, trisdešimt ar net trys šimtai pasiryžusių žūtbūtinai bėgti vistiek nepateisina naivaus, nepagrįsto ir, manau, politiškai žalingo plepalo, kad, girdi, „visi išbėgtų, jei galėtų". Daugiau kaip pustrečio miliono lietuvių dėl labai įvairių priežasčių ir labai įvairiais sumetimais vistiek nebėga. Nebėga ne tik tie, kuriems ten pusėtinai gera, bet ryžtasi tesėti ir daugybė tų, kuriems net labai sunku. Tame tesėjime glūdi kažin ar ne pati didžiausioji mūsų tautos išsilaisvinimo vilčių dalis. Juk ir tie trys pastarieji pasiryžėliai savo superdramatiškiems ir tragiškiems šuoliams nebūtų galėję padaryti to, ką padarė, jei nebūtų daugelį metų tesėję prisitaikyme prie tenai viešpataujančios priespaudos sąlygų ir nebūtų tenai užėmę pozicijų, kurios — taikant fariziejiškai formalistinio principingumo mastą — lietuviui patriotui būtų neleistinos ir smerktinos.

2. Nuomonė apie esamą padėtį Lietuvoj — vienas dalykas, o bandymai pagal galimybę sueiti į sąlytį su toje padėtyje esančiais lietuviais (tokiais, kokie jie faktiškai yra, o ne su kažkokiais vargu ar esamais abstrakčiais idealais) — visai kas kita. Ir kaukaziniame lėktuve, ir Amerikos pakrančių sargybos laive buvo dar kartą ryškiai pademonstruota, kokioj padėty yra Lietuva ir lietuviai. Bet tai **ne priežastis apkaltinti pačius toj padėty esančius lietuvius ir nutraukti su jais betkokius santykius**, arba, pasidavus pasipiktinimo jausmui ar patriotinės aureolės paskaistinimo pagundai, imti griauti ir taip dar menkas tų santykių galimybes.

Rusų bolševikinės valdžios pareigūnų elgesys su iš jų valdžios sprunkančiais lietuviais kelia rūsčiausį pasipiktinimą, bet mums tas elgesys ne staigmena. Tie pareigūnai dar kartą parodė tebesą **ištikimi savo brutalios prievartos principams**, parodė, kad iš jų nieko kita negali nė tikėtis. Staigmena yra Amerikos pareigūnų pasielgimas savam laive. Jie **sulaužė ir išdavė savo iškilmingai skelbiamą ir ligšiol išlaikytą žmogaus laisvės principą.** Štai kuo natūralu ir būtina piktintis ko triukšmingiausiai, nes čia buvo galima **realiai** (ne vien tik piktais žodžiais, ne popieriniais plakatais) pasipriešinti prievartai, tačiau nebuvo pasipriešinta.

Priešinimasis Lietuvą slegiančiai prievartai ir bandymai bendrauti su toje prievartoje gyvenančiais lietuviais yra ne tos pačios plotmės dalykai. Prievartos pavartojimas prieš lietuvį net Amerikos laive nesukūrė jokių naujų aplinkybių ir jokių naujų — nei teigiamų, nei neigiamų — motyvų lietuvių bendravimo bandymams.

V. Rastenis

IŠEIVIJOS POLITINĖ ORGANIZACIJA

KAS IŠGELBĖJO VEIKSNIUS

(Inž. Algimanto S. Gečio kalba tarta 1970 m. gruodžio 5 d., Chicagoje, VLIK'o metinėje sesijoje)

Pavergtiems lietuviams kovojant už išlikimą tauta, mums, išeiviams, yra skirta pareiga vesti kovą už mūsų tautos teisę savarankiškai tvarkytis savo valstybėje. Šis tautai valstybingumo siekimas ir yra priežastis šios VLIK'o sesijos, siekiančios nusmaigstyti gaires išeivijos politinei veiklai. Gvildendamas patiektą temą „Jėgų Telkimas Lietuvos Laisvinimui" tad ir bandysiu tas ateities gaires pasiūlyti.

TĘSTINUMO UŽTIKRINIMAS

Viena iš opiausių problemų mūsų laisvinimo veiksniams yra ir bus tęstinumo užtikrinimas. Diplomatų stokos krizę išgyvena mūsų Diplomatinė Tarnyba, graso ji tiek VLIK'ui, tiek ALT'ai, nors čia su teisiškomis kliūtimis kiek tai liečia narių papildymą nesusiduriama. Yra tačiau aišku, kad laikui bėgant vienintelis galimas sprendimas siekiant išlaikyti šių dviejų veiksnių tęstinumą ir užtikrinti jų darbingumą bus įtraukimas laisvinimo darban jau šioje šalyje subrendusios ir mokslus ėjusios jaunesniosios kartos. Šis jaunosios kartos įtraukimas būtų gal ir nepersunkiausiai įvykdomas — sąmoningo akademinio jaunimo turime apsčiai — jei VLIK'e ir ALT'oj nesusidurtume su srovinio pirklausomumo prievole. Nelaimingu sutapimu, dabarties srovinio priklausomumo privalumas dalyvavimui organizuotoj laisvinimo veikloj kertasi, veiksnių nenaudai, su jaunimo tarpe vyraujančiu priešsroviniu nusistatymu.

Neesant vilties jog jaunosios kartos nusistatymas šiame reikale keistųsi, belieka veiksniams reformos keliu ieškoti būdų sroviškumą mažinti apsijungiant į dvi ar tris ideologines pažiūras visuomenėje atstovaujančius sąjūdžius, ir *eventualiai* pereiti prie pasitelkimo laisvinimo darbui tinkančių dinamiškų visuomenininkų, nekreipiant dėmesio į srovinę reprezentaciją ar aritmetiką.

Sutinku, jog šis pasiūlymas yra drastiškas. Neesu pamiršęs, jog VLIK'o veikla remiasi tautos suteiktais įgaliojimais ir kad siūlymas atsisakyti organizacinėje struktūroje bazuotis 15-ka politinių sąjudžių yra radikalus ir užgaunantis. Teisingi būtumėt mane apkaltindami, jog savo siūlymu pažeidžiu tuos įgaliojimus ir teisiškai paverčiu VLIK'ą laisvojo pasaulio išeiviais bazuotu veiksniu. Esu tačiau įsitikinęs, kad šiuo metu, kada tuos tautos įgaliojimus nelabai turime progos ir reikalo rodyti, kenčianti tauta VLIK'ą įpareigoja ne po tradicijos šydu slėptis, bet siekti organizacinės struktūros ir veiklos formų, kurios jo veiklą sustiprintų ir padarytų jautresne tarptautiniams įvykiams. Dabartinė VLIK'o struktūros tragika glūdi ne tame, kad kai kurie sąjudžiai nario mokestį neužsimoka, bet tame, kad, su keliomis išimtimis, tie sąjudžiai neturi užnugario visuomenėje. To išdavoje, VLIK'ui tenka remtis daugiau deklaracine, reprezentacine veikla. Konkretūs darbai išplaukia tik iš VLIK'o valdybos, iš sąjudžių susilaukiant tik moralinės paramos.

UŽNUGARIO REIKALINGUMAS

Veiksmingo užnugario neturėjimas yra didžiausia VLIK'o ir ALT'os problema. Tiesa, šių veiksnių darbas remiamas mūsų spaudos, turimi kai kur įgaliotiniai, suėjus vietos organizacijų vadams surengiami Vasario 16 d. minėjimai. Negalime tačiau paneigti, jog dabartinė veikla tėra įtakojanti, proginė, neturinti platesnio išeivijos visuomenės užsiangažavimo. VLIK'e dalyvaujantieji sąjūdžiai, savo centriniu organu įpareigoti, vargu ar pajėgtų savo vietovėse atlikti didesnius pasireiškimus laisvinimo baruose. Jei tai ir bandytume vykdyti, susidurtume su keliom svarbiom kliūtim — sąjūdžių skyrių nebuvimu daugelyje lietuviškų kolonijų, stoka narių veikiančiuose skyriuose, neturėjimu savo eilėse jaunimo, kurio talka laisvinimo darbui darosi vis daugiau reikalinga. Svarbiausias klausimas tačiau yra ar politinių sąjūdžių vardu veikdami dabarties metu pajėgtume patraukti apolitiškai nusiteikusią visuomenę intensyvesniam laisvinimo darbui.

Paskutiniųjų kelių savaičių patirtis ypač parodė to užnugario stoką bei reikalingumą. Jūrininko Simo su Coast Guard įvykio klausime iš veiksnių nesusilaukėme ankstyvos informacijos, direktyvų, drausminančios koordinacijos. Ir vėl visa eilė organizacijų bandė kalbėti visų lietuvių vardu su Valstybės Departamento pareigūnais, vėl nekoordinavome audiencijos pas prezidentą Nixon'ą išgavimą, neformulavome konkrečių reikalavimų JAV valdžios organams, o jei tai ir vykdėme, negausesnėse kolonijose apie tai nežinojome. Išgelbėjo veiksnius tūkstančiai patriotiškai nusiteikusios visuomenės, telegramomis, vizitais laikraščių redakcijose, pokalbiais su kongresmanais ir piketo lentos šūkiais sugebėjusios atkreipti amerikiečių dėmesį.

Logiškiausias veiksmingo užnugario problemos išsprendimas būtų koordinuotas Lietuvių Bendruomenės apylinkių vienetų panaudojimas laisvinimo darbe. Negalime toliau nuošalyje palikti mūsų gausiausios, judriausios, geriausiai organizuotos organizacijos, apribojant ją kultūrinio darbo sritimi. Lietuvių Bendruomenė, kurios pastangomis susilaukėme JAV Kongreso Rezoliucijos, visos eilės veiklių Jubiliejinių Metų Komitetų, ar produktyvios LB informacijos Komisijos, laisvinimo darbe negali būti ignoruojama. Nedelsiant siūlau veiksniams ieškoti susitarimo su LB vadovybe, su tikslu prie apylinkės valdybų steigti LB žinioje veikaančius politinius vienetus. Šių vienetų tikslas ir būtų rūpintis politiniu darbu savo vietovėse ir turėtų pasireikšti amerikiečių politikų įtaigojimu imtis žygių Lietuvos reikalu, amerikiečių spaudos, radijo ir televizijos informavimu, protestų rengimu ir t. t. Turint šiuos lokalinius politinius vienetus, VLIK'o leidžiamas ELTOS biuletenis susilauktų tinkamesnio dėmėsio su juo asmeniškai supažindinus amerikietiškos spaudos redaktorius. Reikalui esant, su demonstracijomis galėtume išeiti 70-tyje vietovių. (Toks šiuo metu yra LB apylinkių skaičius). Jaunesniajai kartai vis aktyviau jaungiantis į LB gretas, su laiku iš šių lokalinių politinių vienetų VLIK'ui ir ALT'ai ateitų tiesioginiai darbininkai. Su jaunosios kartos įsijungimu užtikrintume ir šių dviejų didžiai nusipelnusių laisvinimo veiksnių veiklos tęstinumą.

PLANAVIMO REIKALINGUMAS

Iš šalies stebintieji mūsų veiksnių veiklą, atkreipia dėmėsį į defenzyvinį tos veiklos charakterį. Jėgų telkimas laisvinimo darbui būtų daug lengvesnis, jei iš anksto pramatytume okupanto galimus kėslus propagandos srityje ir ruoštumėms jiems atsispirti. Turime prisipažinti, jog okupantas netikėtai mus užklupo su kultūriniu „bendradarbiavimu", kelionėmis į pavergtą Lietuvą, jaunimo kvietimu atvykti studijoms į pavergtosios Lietuvos mokslo institucijas. Išeivijos spaudai esant daug paslankesnei negu veiksniams, klausimas pirma karštai išdiskutuojamas spaudoje, polarizuojama visuomenė į „už" ir „prieš" šalininkus, nepaliekant jokio vidurio kelio visus patenkinančiam problemos išsprendimui. Kai geram laiko tarpui praėjus prisirengiama visuomenei patiekti veiksnių nuomonę, daug kartelio ir pagiežos jau būna išlieta. Liūdniausia, kad ta pagieža dažniausia jau nesugrįžtamai iš visuomenės tarpo būna išjungus visą eilę veiklių asmenų.

Planingumo stoka pasireiškia ir tiesioginėje veiksnių veikloje. Vakarų Vokietijos - Sovietų Sąjungos sutartis užklupo mus esančius nepasiruošusiais, nespėjusiais išleisti net senai planuojamo leidinio liečiančio Molotovo - Ribbentrop'o Paktą. Nacių Vokietijos ir Sovietų S-gos įvykdyto lietuvių tautos genocido dokumentacija taip pat neparuošta. Mūsų mokslininkams beieškant Vatikano archyvuose medžiagos liečiančios Unijos ir Caro laikus, nepasirūpinama sukaupti dabartinę okupaciją liečiančios dokumentacijos, sukauptos Washington'e ar buvusių prezidentų vardo bibliotekose.

Į laisvinimo reikalu medžiagos sukaupimą VLIK'as turėtų įtraukti mūsų mokslininkus. Darbo sritimis paskirstymas turėtų būti koordinuojamas VLIK'o, siekiant išvengti duplikacijos temose. VLIK'ui susitarus su Lietuvių Fondu, turėtų būti skiriamos stipendijos mokslininkams ir dizertantams rašantiems Lietuvą liečiančiomis temomis. Neturime vengti ir svetimųjų talkos. Pavyzdžiui Philadelphijoje veikiąs Foreign Policy Institute galėtų būti šiam darbui užangažuotas. Tai institucija Valstybės Departamentui ruošianti studijas tarptautinių santykių srityje, neperseniausiai susilaukusi ypač aštrios sen. Fulbright'o kritikos už savo anti-komunistinį nusistatymą.

Santykių su kraštu reikalą reikėtų dar kartą peržiūrėti, siekiant perimti ofenzyvą iš okupanto. Neturime bijoti pakeisti nusistatymo, prisipažinti pasimokę iš patirties, ar derintis prie visuomenės pažiūrų. Dėl to VLIK'o autoritetas tikrai nesumažėtų. Kitaip galvojantieji, nuo veiksnių besiskirią laisvinimo metodikos klausimais, bet siekią nepriklausomos Lietuvos, neturi būti išstumiami iš laisvinimo darbo. Pačią visuomenę reikėtų įtaigoti daugiau minties plėtojimu, logiškų diskusijų skatinimu, o ne patiektu sprendimu „tą daryk!" ar „to nedaryk!". Neturime pagrindo nepasitikėti sveika lietuvių tautos galvosena. Tai patvirtina 30 okupacijos metų, kurių metu nesukūrėme SS dalinių ir vos išimtys nuėjo tarnauti raudonajam okupantui.

NAUJŲ METODŲ IEŠKOJIMAS

Gyvenimas verčia ieškoti naujų metodų laisvinimo darbe. Nauji metodai žadina visuomenę laisvinimo darban, patraukia naujų entuziastų. Memorandumų, rezoliucijų, kongreso nario pasikvietimo, ar retkartinių kelionių į Washingtoną nebeužtenka. Ypač reikia skatinti asmeninę iniciatyvą ar tai būtų rezoliucijos pravedimas ar Lapkričio 13 d. žygio organizavimas. Ar ne klaida buvo veiksniams sąlygoti pritarimą Lapkričio 13-tos žygiui, reikalavimu išsiformuoti jį suruošus? Tam tikslui įvairiose kolonijose suorganizuoti 67 vienetai būtų galėję patapti tuo veiksnių užnugariu apie kurį šiandien tenka kalbėti.

Laikas taip pat yra atėjęs nepasikliauti vien amerikiečių politikais ar Valstybės Departamento kasmetiniu užtikrinimu jog teisinis Lietuvos suverenitetas nėra pažeistas. Reikia ieškoti draugų intelektualų, visuomenininkų tarpe. Jiems kartu su politikais mus remiant, nebus drįstama Lietuvos pavergimą įteisint. Politiniai seminarai, Ekumeninės Maldos Dienos, „Grandinėlės" koncertai, asmenų pagerbimai yra tos priemonės draugų pasitelkimui Lietuvos reikalui.

Jėgų telkimui Lietuvos reikalui veiksniams turėti tiek politinį, tiek moralinį autoritetą. Politinis autoritetas jungia visuomenę tikslui, moralinis autoritetas palaiko lietuvio meilę lietuviui. Veiksnių pareiga yra prižiūrėti, kad nei spaudoje, nei visuomeninėje veikloje nei vienas lietuvis nebūtų apšaukiamas tėvynės išdaviku, kolaborantu, ar komunaru, nebent turėtume aiškių, neabejotinų įrodymų, jog asmuo yra susitepęs rankas mūsų brolių ir sesių krauju ir nebegyvena bei nedirba laisvos Lietuvos idėjai. Tai taikome lietuviui tremtiniui, lietuviui gyvenančiam pavergtoje tėvynėje, ar laisvame pasaulyje besisvečiuojančiam. Moralinio autoriteto vardan ateityje iš veiksnių laukiame oficialaus pasmerkimo asmenų, organizacijų, ar spaudos drįstančių emociško patriotizmo vardan mesti įrodymais nepagrįstus kaltinimus.

Algimantas S. Gečys

PADĖKA AKADEMINIAM JAUNIMUI

JAV Lietuvių Bendruomenė reiškia padėką Šiaurės Amerikos Lietuvių Studentų Sąjungai ir visam lietuvių jaunimui, kurie patys pirmieji suprato Simo Kudirkos tragedijos reikšmę ir savo entuziazmu, drąsa bei pasiryžimu ją atitinkamai pristatė šio krašto plačiajai visuomenei. Jie išnešė mūsų kovos bylą iš posėdžių ir susirinkimų salių į triukšmingas didmiesčių gatves, į televizijos ekranus ir spaudos puslapius, kad visam pasauliui dar kartą būtų priminta ir parodyta, jog lietuvis už laisvę ir šiandien tebemiršta. Kaip praeityje, taip ir dabar jaunimas parodė, kad jis yra jautrus savo tautos kančiai ir budriai stovi lietuviškos egzistencijos sargyboje. Visa lietuviškoji visuomenė turi didžiuotis ir džiaugtis tokiu sąmoningu ir gyvu savojo jaunimo pasireiškimu. Už tai mūsų jaunosioms sesėms ir broliams tariame ačiū.

JAV Lietuvių Bendruomenės
Centro Valdyba

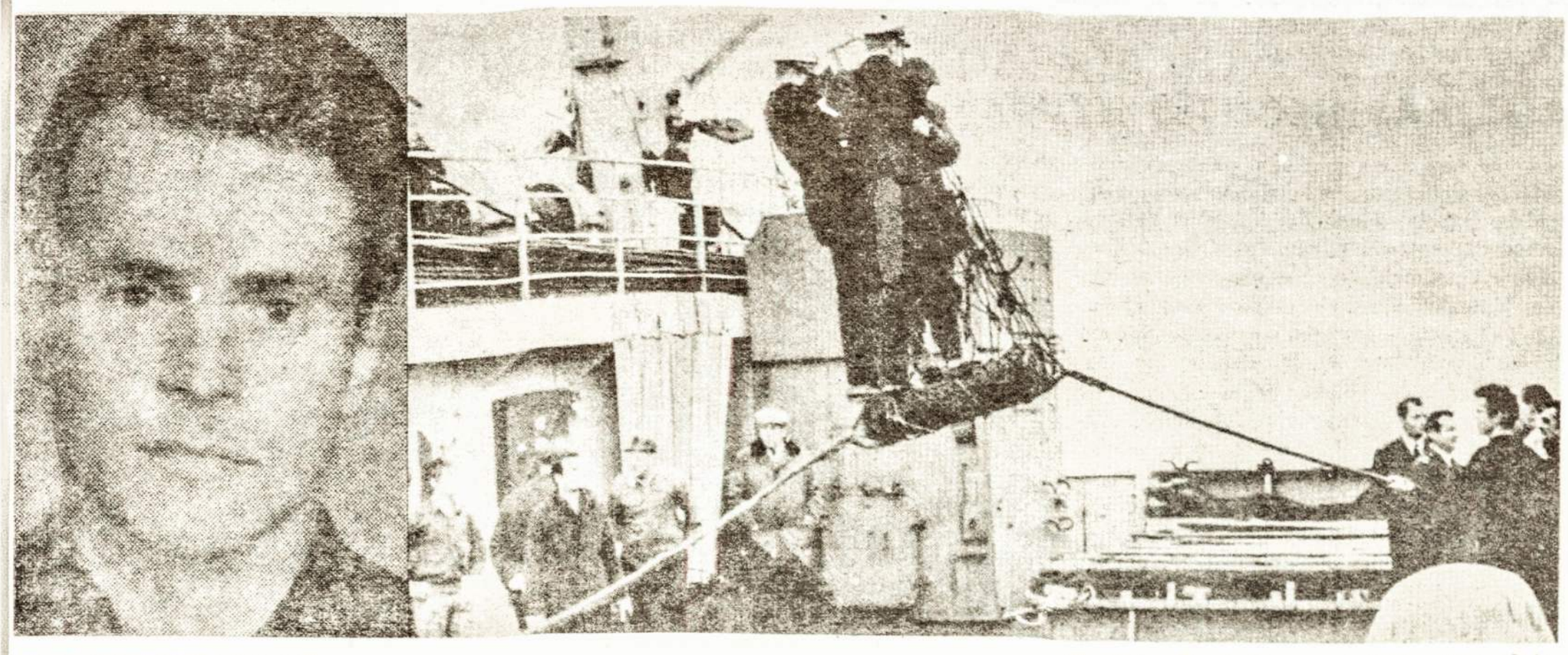

„Susisiekimas" tarp „Sovetskaja Litva" ir „Vigilant" žvejybos konferencijos metu, kada Simas Kudirka (dešinėje) padarė trumpą, bet nesėkmingą šuolį laisvėn.

SIMO KUDIRKOS NELAIMĖ

AMERIKOS SĄŽINĖS REIKALAS IR LIETUVIŠKOS PROBLEMOS

(atkelta iš 1 p.)

apeliacijas į JAV prezidentą ir Jungtinių tautų Pabėgėlių komitetą, prašant juos veikti Sovietų vyriausybę, kad nesunaikintų žmogaus, jei jis iš viso dar yra gyvas). Nepasibaigė, tačiau, šio nelaimingo atvejo iškeltos politinės ir moralinės implikacijos, prie kurių plačiau ir sustosime.

KELIAS I VIEŠUMĄ

Kudirkos atvejis rodo biurokratinį palinkimą padarytas klaidas „paskandinti jūroje". Po įvykio, „Vigilant" kapitonas Eustis pageidavo, kad liudininkai neneštų reikalo į viešumą. Tad net demokratinėje santvarkoje neužtenka turėti laisvės garantuojančią konstituciją. Reikia ir akylios visuomenės, ir agresyvios spaudos, ir sąmoningų piliečių, kad valdantieji būtų atsakingi valdomiesiems. Taip ir šį kartą Kudirkos tragedija nebūtų žinoma, jei ne sąmoningas pilietis — latvių kilmės žvejybos pramonės atstovas Robert Briezė — ir akyla visuomenė — Bostono akademinė jaunuomenė.

Abejotina, ar įvykis būtų iškilęs viešumon, jei ne Briezės apsisprendimas jį iškelti. Kažin, ar amerikietis (kaip kiti du Briezės kolegos, dalyvavę derybose dėl silkių žvejybos) būtų norėję drumsti vandenį, nes, pagal vieną iš jų, derybos su sovietais ėjo puikiai. Kaip vėlesniame viešame Valstybės departamento pasiteisinime buvo pasakyta, „Relative for permitting removal of man from Vigilant was progress of delicate international discussions being carried on regarding fishing problems and which could have been endangered by other course of action". Bet Briezė, pats išgyvenęs sovietinį „teisingumą", be abejo buvo paveiktas Pajūrio apsaugos karininkų nutarimą iškelti viešumon. Iš kitos pusės taip pat abejotina, ar jo viešas liūdijimas apie įvykius „Vigilant" laive būtų taip plačiai išgarsintas, jei nebūtų atsiradę energingų pagelbininkų iš Bostono apylinkės lietuvių, kurie pirmieji pradėjo žygius Briezės liudijimą visuotiniai paskleisti. Čia turime galvoje dr. Rimą Kontrimą, Romą ir Brutenį Veitus, Juozą Kapočių, Algį Makaitį, Romą Šliažą, Skirmą Kondrotienę, Ramūną Kondrotą, Česlovą Mickūną ir kitus, pradėję viešą, stiprią akciją.

Pirmosios viešos protesto demonstracijos, suorganizuotos lietuvių, įvyko Klivelande lapkričio 27 d. Jos buvo Šiaurės Amerikos lietuvių studentų sąjungos pastangų vaisius, išvedęs klausimą į visos Amerikos televiziją ir spaudą. Po to daugiau ar mažiau spontaniškai kilo lietuvių organizuotos demonstracijos didžiuosiuose Amerikos miestuose, kur ir toliau akademinė jaunuomenė, pavieniai asmenys, *ad hoc* grupės, Lietuvių Bendruomenės darbuotojai dominavo. Tokiu būdu, per viešus protestus, gausius demaršus valstybės įstaigose ir per spaudos bei televizijos dėmesį Simo Kudirkos nelaimė įgavo tautinės problemos svarbą ir iššaukė paties prezidento įsikišimą.

VIEŠOSIOS REAKCIJOS POBŪDIS

Nepaprastai plati spaudos ir televizijos reakcija į modernių priemonių protestus buvo nuostabi netiek savo apimtimi (nes Kudirkos išdavimu buvo paneigtos Amerikos vertybės), kiek savo kryptimi. Su mažomis išimtimis ji lietė lietuvius ir Lietuvą tik tiek, kad Simas Kudirka buvo lietuvis. *Žmogaus teisės Amerikoje* buvo pagrindinis klausimas („issue"). Nei Lietuvos okupacijos klausimas, nei Amerikos nepripažinimo politika, nei priežastys dėl Kudirkos užmojo patekti Amerikon nesusilaukė atitinkamo dėmesio. Visa tai gal būt ir nenuostabu, nes natūralu, kad užgauta sąžinė taip reaguotų. Netik spauda, bet ir pareigūnai Valstybės departamente, prezidento patarėjai Kissingerio įstaigoje ir pats prezidentas Nixonas labai atsargiai bandė Simo Kudirkos ir Lietuvos klausimus laikyti atskirais.

Klausimas lieka, ar buvo galima Simo Kudirkos bėgimo bylą pastatyti platesnėje perspektyvoje? Atsakymą turėtų duoti tie, kurie visuomenėje yra įsipareigoję kovoje dėl Lietuvos interesų. Iš šalies žiūrint, tačiau, net ir pripažįstant sunkumus Simo Kudirkos klausimą įstatyti į platesnį kontekstą, reikėtų pripažinti, kad nesimatė *sistematingų pastangų* iš vadovaujančių vienetų ta linkme dirbti. Buvo nemažas nesusigaudymas padėtyje, ir tik gerokai po fakto šie klausimai buvo pradėti kelti, ir tai iš pavienių asmenų (plg. B. Nainio str. *Drauge*, 1970.XII.15). Politinio vadovavimo trūkumai buvo puikiai iliustruoti kad ir kongreso apklausinėjimų istorijos.

KONGRESO APKLAUSINĖJIMŲ ISTORIJA

Prezidentui pareikalavus Simo Kudirkos išdavimą ištirti, visi Kongreso komitetai, kurie galėjo turėti apklausinėjimų teisę, savo tyrimo planus sustabdė. Atrodo buvo galvota, jog prezidento įsakyti tyrimai viską atsakys ir kongreso komitetams neliks nieko, kuo jie galėtų prie reikalo išaiškinimo prisidėti ir, be to, susilaukti visuomenės ir spaudos dėmesio (labai svarbus momentas tokiuose apklausinėjimuose).

Tokios padėties kongrese niekas iš mūsų vadovaujančių vienetų nepastebėjo, ir apklausinėjimų atgaivinimas atiteko Simo Kudirkos nelaimės liudininko latvio Briezės advokatui Povilui Žumbakiui. Kiek iš turimų žinių galime susidaryti objektyvų vaizdą, Povilo Žumbakio „lobbying" maždaug 30 lietuviams palankesnių atstovų istaigose privedė prie Atstovų rūmų Užsienio reikalų komiteto vieno iš pakomitečių (Valstybės departamento organizacijai ir užsienio operacijoms) tyrimų. Povilas Žumbakis sumaniai panaudojo įgytą informaciją Pajūrio apsaugos investigacijų metu, prižadėdamas kongresmanams pateikti naujos informacijos. Šis pakomitetis, vadovaujamas Ohio atstovo Wayne L. Hays, iki metų galo atliko pagrindinių įvykio dalyvių apklausinėjimą, išlaikė įvykį visuomenės dėmesy, ir reikėtų viltis, kad jo rekomendacijos pastatys Kudirkos atvejį platesnėje perspektyvoje.

Tos vilties gal daug ir nereikėtų turėti, nes šio pakomitečio darbas vyko *be sistematingos lietuvių veiksnių pagelbos* (išskyrus laiškų rašymo raginimo akciją). Vistik apklausinėjimai buvo gera proga reikalą pastatyti platesnėje perspektyvoje, pasiūlant liūdininkus, paruošiant atitinkamą medžiagą - memorandumus, pakreipiant liudininkų apklausinėjimą vienokia ar kitokia kryptimi. Kiek yra žinoma, tokių pastangų, be pradinės adv. Žumbakio intervencijos, vėliau nebūta. Yra kalbama, kad net Lietuvos atstovas Vašingtone atsisakęs prie apklausinėjimų prisidėti, nes „buvę nepatogu" prieš Valstybės departamentą... O bent šiuo klausimu kokį nors memorandumą ar „press release" iš Lietuvos atstovo buvo galima įvesti į apklausinėjimo rekordą. Simo Kudirkos įvykis labai konkrečiai iškėlė klausimą, ką gi praktiškai reiškia Amerikos nepripažinimo politika. Lietuvos atstovo ar veiksnių vengimas ieškoti atsakymo į šį klausimą lieka visiškai nesuprantamas.

75 VEIKSNIŲ VEIKSMAI

Amerikos lietuvių reakcija į Simo Kudirkos tragediją buvo vieninga ta prasme, kad nebuvo jokių abejonių dėl egzilo teisės pažeidimo. Visų pakraipų, išskyrus komunistinių, žmonės išėjo į gatves protestuoti. Masinė lietuvių išeivija, be abejo, atliko tai, ką ji galėjo atlikti kaip masė. Visoje šioje akcijoje vienas dalykas reikalauja dėmesio, t. y. vadovavimo ir organizacijos požiūriai. Be „didžiųjų" vienetų — ALBės, VLIKo, ALTos ir Diplomatinės tarnybos — protestus dar organizavo ar prie organizavimo prisidėjo apie 70 Lietuvių Bendruomenės padalinių bei paskirų grupių ar *ad hoc* komitetų. Ypatingai svarbi rolė priklausė akademiniam jaunimui, Šiaurės Amerikos Lietuvių Studentų Sąjungai, kuri suruošė ne tik pirmas demonstracijas Klivelande, bet ir toliau buvo protestų ir reprezentacijų avangarde: studentijos atstovai buvo pirmieji priimti Baltųjų rūmų pareigūnų gruodžio 6 d.

Galima net teigti, kad Simo Kudirkos tragedija atgaivino bent kuriam laikui merdėjančią studentų sąjungą. Bendrai paėmus visa protestų akcija buvo daugiau ar mažiau spontaniška, be ypatingos koordinacijos ir vykdoma kelių dešimčių „veiksnių". Todėl ypač iškyla klausimas, kokia buvo rolė tų veiksnių, kurie savo politinei veiklai skiria monopolį?

Vienas ryškiausių faktų šioje istorijoje yra ALTos vaidmens menkumas. Pagal pačios tarybos pretenzijas, ji natūraliai turėjo vadovauti visam Amerikos lietuvių politiniam veikimui. Tikrumoje ALTa įrodė tik, kad geriausiu atveju ji gali būti Čikagos lietuvių vienu iš komitetų, neturinti nei intelektualinio pajėgumo nei organizacinės sistemos vadovauti visiems Amerikos lietuviams. Didelę jos veiklos dalį sudarė įsakinėjimai kitiems nekalbėti kitų, o tik ALTos vardu. Šios organizacijos politinį naivumą rodo kad ir greita padėka prezidentui už padarytas pastangas egzilinei teisei garantuoti. Tai grigaitiška tendencija keliaklūpsčiauti prieš administraciją, reiškiant savo lojalumą ir paramą. Tokie ėjimai Amerikos politikoje nėra reikalingi, anaiptol agresyvi politika gali duoti geresnių rezultatų (plg. žydų ėjimus).

VLIKo vaidmuo taip pat nebuvo daug svarbesnis kaip ALTos. Be tradicinių laiškų ir telegramų VLIKas bent šiek tiek bandė koordinuoti demonstracijas rytiniame pakraštyje. Bet kaip iš ALTos taip ir iš VLIKo nesusilaukta efektyvių pastangų įvykio sudarytas galimybes panaudoti platesniems politiniams tikslams.

JAV Lietuvių Bendruomenė buvo persiorganizavimo stadijoje, bet nežiūrint to, jos vaidmuo buvo tik antras po studentų. Jos pareigūnai buvo pirmieji kontaktavę Transportacijos departamentą (lapkričio 25 d.) ir kitas valdžios įstaigas, jos padaliniai plačiai įsijungė į protestų organizavimą. Nors dar ir trūksta centrinės vadovaujančios rankos, LB ir jos padaliniai sudaro potencialiai patį stipriausią pagrindą politinei veiklai Amerikoje. Tai, galbūt, vienas iš ryškiausių įvykio pamokų.

VADOVAUJANČIO CENTRO REIKALINGUMAS

Tad bendras vadovavimo vaizdas — pluralistinis. Jame glūdi ir stiprybė ir silpnybė. Niekam nepajėgiant koordinuoti ir vadovauti, masinės demonstracijos įgavo gana spontanišką pobūdį, nebuvo joms suteikta atitinkama politinė kryptis ir daug galimybių nebuvo išnaudota. Labai ryškus negatyvus reiškinys visoje šioje situacijoje buvo užkulisiniai manevravimai tarp įvairių veiksnių dėl kredito. Prie nesėkmių reikėtų laikyti nepajėgumą daugiau ir stipriau sujungti Simo Kudirkos ir Lietuvos klausimus, nepasiaiškinimą apie praktišką nepripažinimo politikos reikšmę ir nepajėgumą išgauti pasimatymą su prezidentu. Atrodo, kad per daug veiksnių prezidentą pamatyti norėjo, nebuvo vieningos delegacijos ir pasimatymo tikslų formuliacijos ir Baltieji rūmai nerado reikalo prašymus rimtai svarstyti. Pasėkoje, net ALTos atstovai pasiekė tik Kissingerio padėjėjus... Ši istorija dar kartą patvirtina teigimą, kad Amerikoje jokia organizacija neturi politinio darbo monopolio, kad JAV Lietuvių Bendruomenė nori ar nenori turi dirbti politinėje srityje ir kad, to akivaizdoje, politiniam darbui skirtos aukos negali būti monopolizuojamos bet kurios organizacijos.

Pluralistinės santvarkos neišvengsime. Ir to nereikia, nes ji turi daug stiprybių. Jos silpnybės gi būtų dar labiau sumažintos, jei atsirastų toks centras, kuris intelektualinį ir finansinį pagrindą sugebėtų suteikti Amerikos lietuvių politiniam darbui nuoseklią kryptį. Peršasi vėl išvada, kad tas seniai svajotas profesinis ar pusiau profesinis informacijos, tyrimų ir politinio vadovavimo centras Amerikos lietuviams yra labai reikalingas. Nei ALTai nei VLIKui to nepajėgus įgyvendinti, ar neatėjo laikas apie tai pagalvoti Lietuvių Bendruomenei kaip pajėgiausiai organizacijai? Šiuo metu ji atrodo yra vienintelė pajėgi sutelkti tokiam darbui ir lėšas, ir „brain trust", ir masinės organizacijos užnugarį.

Tomas Remeikis

NAUJOJI VILTIS

VANAGIUKAS GEGUTĖS LIZDE?

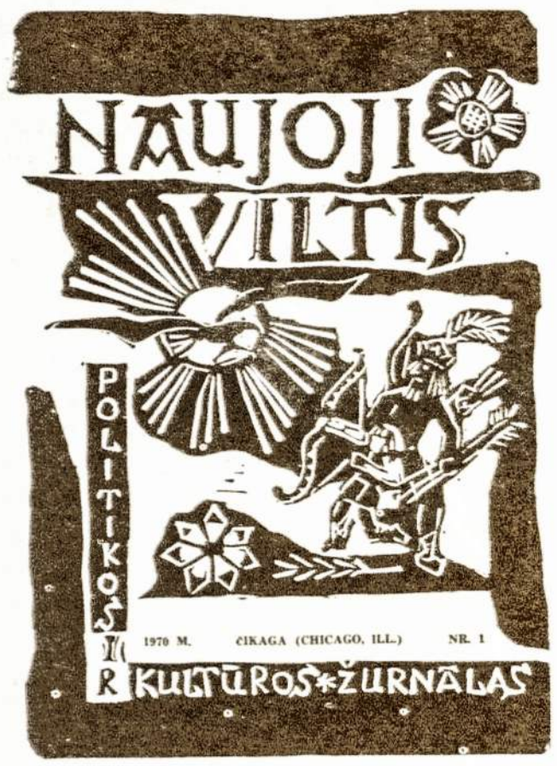

VIETOS PO SAULE SIEKIANT

Naujam kūdikiui gimus, paprastai džiaugiamasi ir rūkomi cigarai. Norėtųsi džiaugtis ir gimus *Naujajai vilčiai*, kuri neoficialiai turėtų būti tautininkų politikos ir kultūros žurnalas. Daug kas stebėjosi, kad ligi šiol tautininkai, viena stipresnių išeiviškų grupių, neturėjo savo žurnalo, nors kitos, iš paviršiaus daug silpnesnės, grupės turėjo ir tebeturi net po du žurnalu. Žurnalistinės tautininkų tradicijos atrodė stipresnės, negu jų politinis svoris. Antanas Smetona, be abejonės, buvo vienas stipriausių žurnalistų mūsų spaudos istorijoje. Tiesa, *Margutis*, ypač dr. Tomo Dirmeikio redaguojamas, galėjo būti laikomas neoficialiu tautininkų žurnalu. Algimantas Mackus pasuko truputį kita kryptimi, bet ir jo redaguojamą *Margutį* Smetona būtų mielai priėmęs po savo sparnu, kaip *Vilties* ir *Vairo* įpėdinį.

Užtat *Naujosios vilties* gimimas buvo natūralus ir daug kieno laukiamas. Jis nebuvo lengvas, nes, pagal spaudos pranešimus, ji turėjo pasirodyti birželio mėnesį, o pasirodė tik lapkričio pabaigoje. Nelengvas dienas gyvena ne tik naujagimiai, bet ir daugumas senesnių žurnalų. Tikėsimės, kad naujasis žurnalas sustiprės ir sugebės pasirodyti du kartu į metus kaip jis skelbiasi.

Pagrindinis klausimas, ar naujasis žurnalas sustiprins mūsų egzilinę visuomenę, ar jis sugebės pakelti mūsų politinį ir ypač kultūrinį gyvenimą? Būtų per drąsu spręsti, koks vyras iš šio kūdikio išaugs. Kartais iš labai biauraus kūdikio išauga visiškai doras ir gražus žmogus. Tikėkimės, kad tas pat atsitiks ir su *Naująja viltimi*. Tik to jai linkėdami, ir sutinkame jos pirmąjį numerį, ypač nujausdami, kad jis turi geras aukles, kurios stengsis pataisyti kai kuriuos jo negalavimus.

Sakoma, kad nėra didesnio diktatoriaus, kaip kūdikis. Toks kūdikis, atrodo, yra ir *Naujoji viltis*. Jis norėtų išversti iš kojų visus kitus žurnalus, kad jam pačiam atsirastų pakankamai vietos. *Akiračius* ir *Metmenis* jis verčia visais savo silpnučiais pečiais. Bet jam nepatinka nei *Aidai*, nei *Į laisvę*. Jis nori sau užsikariauti vietą po saule. Tai natūralus troškimas, tačiau nesinorėtų, kad naujagimis mūsų žurnalinėje šeimoje būtų lyg tas vanagiukas gegutės lizde, kuris, tik išspardęs kitus paukštukus iš lizdo, pasijustų labai gerai. Atrodo, vietos užtektų, ypač tautininkų žurnalui, kuriems visados rūpėjo vienybė.

B. JONAITIS — ISTORIKAS?

Manytume, būtų tuščia atsakinėti į kai kuriuos apžvalginius *Naujosios vilties* straipsnius, nes juos reikia laikyti tik ligotos fantazijos vaisiumi. Redakcijai truputį persitvarkius, šia liga *Naujoji viltis* galėtų lengvai persirgti. Sunkiau bus nugalėti kai kuriuos kitus negalavimus. Korpusinė žurnalo dalis, išskyrus reminescencinį Vytauto Alanto straipsnį apie J. Tumą,Vaižgantą, gerokai šlubuoja. Ypač keistą įspūdį daro dr. B. Jonaičio straipsnis, kuris užima beveik pusę žurnalo ir kuriam įvadą „imprimatur" kažkodėl parašė. A. Diržys. Straipsnis neva turėtų nagrinėti 1939-1940 metų įvykius Lietuvoje. Keletos dar nespausdintų dokumentų panaudojimas savotiškai net suintriguoja. Tačiau kai tik to straipsnio autorius pasineša truputį į apibendrinimus, gaunasi toks iškreiptas to meto Lietuvos vaizdas, kad tiesiog sunku įsivaizduoti, kaip jis galėjo tilpti tautininkų žurnale. Žiauresnio ir šlykštesnio to meto nepriklausomos Lietuvos atvaizdo nėra davę nei Lietuvos priešai. Dr. B. Jonaičio nuomone, Lietuvą tada valdė „bukapročiai biurokratai", kurie nemokėjo nei greitai apsispręsti, nei susiorientuoti padėtyje. Jie buvo kažkieno „užhipnotizuoti bailiai", kurie bijojo visko, tik ne „sovietinės vergijos". Kaip ten bebūtų, iš tautininkų žurnalo tokios nepriklausomos Lietuvos kritikos tikrai buvo sunku tikėtis ir laukti.

Aplamai, visas šis straipsnis yra kažkoks nesusipratimas. Pavyzdžiui, vienoje vietoje dr. B. Jonaitis rašo: „Turėjimas jau yra devyni dešimtadaliai teisės" (12 psl.). O kaip su dabartiniais Lietuvos turėtojais? Arba vėl — to laiko ministerio pirmininko pavaduotojo K. Bizausko adresu jis rašo, kad jis buvo „eilinis biurokratas, nebaigęs aukštojo mokslo, tačiau vienas pirmųjų ateitininkų" (19 psl.). Prie ko čia ateitininkas? Ar būtinai neolituanas būtų geresnis politikas? Dėstydamas nacinės Vokietijos politiką, kuriai dr. E. Jonaitis jaučia aiškiai simpatijos, Lietuvos atžvilgiu, jis net pakartotinai rašo, kad vokiečiai tuo metu galėjo ir taip pagalvoti: „jeigu lietuviai taip kratos mūsų globos, tai tegul juos pasiima rusai" (25 psl.). Lyg tarptautiniai ir tarpvalstybiniai santykiai būtų koks katės ir pelės žaidimas. Kodėl to meto Lietuvos vyriausybės ieškojimas atramos Prancūzijoje ir Anglijoje buvo tik „naivumėlis" ir kodėl mes joms „buvome ir liksime nesvarbūs" (27 psl.), dr. B. Jonaitis taip ir nepaaiškina. O kaip su demokratijos principais? O kažin, ar tas pat dr. B. Jonaitis nevalgė duonos iš prancūzų ir anglų malonės?

Tačiau juokingiausias dr. B. Jonaičio teiginys, tai kad „dėl Pabaltijo valstybių sulikvidavimo daugiausia kalta yra Lenkija" (40 psl.). Dievuliau tu mano! Kam klius, kam neklius, o striukiui beuodegiui visados klius. Dr. B. Jonaitis primena Vilniaus pagrobimą. Kodėl neiti toliau, ligi Liublino ir Krėvos unijų? Nemaža tenka skaityti spaudoje visokių kuriozų, tačiau tokio dar neteko užtikti.

Nežinau, kas tas dr. B. Jonaitis yra. Tas pat dr. B. Jonaitis davė bibliografines apžvalgas *Lituanistikos instituto darbuose*, kai juos redagavo dr. Jonas Balys. Tačiau, kad dr. B. Jonaitis nėra istorikas, beveik duočiau galvą kirsti.

(v. t.)

SAVOTIŠKA „PAGARBA KITOKIOMS NUOMONĖMS"

Tokiu pavadinimu pasirodė naujas žurnalas, kurio leidėjas pasirašo Liet. studentų tautininkų korp. Neo-Lithuania ir Amerikos liet. tautinė sąjunga.

Taigi, į mūsų įvairiaspalvę išeivijos spaudą įsijungė dar vienas žurnalas, kurį tautininkai jau nuo seniau nešiojosi savo ambicijų sąrašuose — jei kiti gali, o kaipgi mes? Ar mums trūksta akademinio pajėgumo? Po 20 metų atėjo atsakymas.

Įžanginiame žodyje taip nusakomos šio žurnalo atsiradimo priežastys:

Tautininkams dabar reikia pasisakyti daugeliu svarbių klausimų, reikia tarti tiesus ir tvirtas lietuviškas žodis. Mūsų aplinkoje ir lietuvių gyvenime dabartiniu metu apstu pasimetimo, nesusivokimo ir nukrypimo į klystkelius, mados vaikymosi, primenančio plačiai žinomą pasaką apie naujus karaliaus drabužius. Štai ir yra priežastys, verčiančios tautininkus tais klausimais aiškiai pasisakyti...

Iš pirmo numerio turinio dar negalima daryti galutinių išvadų, kaip žurnalas bandys mus visus grąžinti iš klystkelių ir pasimetimo, kurio, pagal įžanginius žodžius, taip apstu mūsų gyvenime. Tačiau reikia pabrėžti, kad toks sargybinio pareigų užsidėjimas ant savo pečių yra netik ambicingas, bet kartu ir pavojingas užmojis, nes nenoromis tos sargybinio pareigos gali savyje išugdyti neklaidingumo įsivaizdavimą bei kitų veiksmų ir nuomonių paneigimą. Tokių simptomų jau matosi ir pirmajame numeryje.

Be kontroversinio ir labai ginčytinų išvadų bei teigimų B. Jonaičio str. „Paskutinės nepriklausomos Lietuvos dienos", V. Alanto str. apie Vaižgantą, J. Gliaudos literatūrinių svarstymų, randame plačią buities apžvalgą, kurioje nemažai vietos skirta tautininkų organizacijų ir asmenų nuopelnams iškelti. Kitose apžvalgose apie Amerikos gyvenimo įvykius, lietuvių veiklą, spaudą — rašymo stilius ir išvados ne tokios, kokių mes lauktume iš politikos ir kultūros žurnalo.

Pagal tas Alfas, Omegas ir Deltas (tokios pasirinktos slapyvardės), jei kas išdrįsta tarti kritišką žodį prieš Vliko ar Altos veiklą arba, geriau pasakius, neveiklą, arba kas parašo kitais klausimais priešingą nuomonę, negu *Dirva* ar naujasis žurnalas galvoja — tas automatiškai tampa komunistu, arba geriausiu atveju — kolaborantu.

Štai kaip gražiai naujas žurnalas atestuoja *Akiračius*:

Dabar šalia seniai Amerikos lietuvių komunistų leidžiamo „Šviesos" žurnaliukščio, turime ir naują aiškiai prokumunistinį *(mūsų pabr.) leidinį, kuriame rašo jaunesnieji. Apie „Akiračius" susispietė įvairių mūsų politinių grupių nuobiros... Nėra davinių, kad „akiratininkams" pasisektų suvedžioti didesnį išeivijos intelektualinių pajėgų nuošimtį. Jie pirmiausia taiko į jaunuolius. Kad ir būdami demaskuoti, jie toliau tęsia savo griaunančią veiklą...*

Toliau, komentuojant *Aiduose* atspausdintą str. „1969 metai mūsų ir tarptautinėj politikoj", daromos tokios išvados — dėl pasiūlymo papildyti Vliko sudėtį išeivijos gyvųjų jėgų atstovais, rašoma:

Iš visko galima spėti, kad autorius turi galvoje kolaborantus su komunistais, visokius „akiratininkus" ir panašų neaiškų gaivalą.

O dėl pasiūlymo sujungti Altą, Vliką ir Laisvės komitetą — žurnalo išvada labai aiški:

Į vieną instituciją būtų lengviau infiltruoti kolaborantus ir visokį subversyvinį gaivalą. Tai aiškiai komunistų peršamas planas mūsų rezistencijos veiksniams sulikviduoti...

Tai štai kaip naujo žurnalo komentatoriai išsprendžia mūsų gyvenimo problemas, nors 101 psl. iškilmingai pareiškiama:

ALTS... reiškia deramą pagarbą kitokioms nuomonėms...

Deja, nėra tos pagarbos netik kitokioms nuomonėms, bet ir savos redakcinės kolegijos nariams, nes, kaip mus informuoja, vieno kolegijos nario str. buvo irgi „išcenzūruotas" ir tik maža dalis to str. pasirodė pirmajame numeryje.

Nors toje pačioje įžangoje redakcinė kolegija savanoriškai iš anksto sutinka, kad žurnalo leidėjai būtų pavadinti „šovinistai, konservatoriai, nacionalistai arba kaip tik nori kitaip", bet mes nemanome, kad tie gan taiklūs sau suteikti titulai išspręstų patį esminį klausimą — ar kas nors iš mūsų turi neklaidingumo monopolį? Ir ar įmanoma mūsų visuomenėje vesti rimtas diskusijas visiems rūpimais klausimais?

Jei visi argumentai yra suvedami į komunistų ar fašistų etiketes, tai mes turime labai rimto pagrindo įtarti, kad šitoks pasirinktas metodas siekia ne „klystančiųjų" atvertimo, nuoširdaus painių ir svarbių tautinių problemų sprendimų ieškojimo, bet yra tik paprasta demagogija ir nesupratimas pagrindinių laisvos spaudos uždavinių, jau nekalbant apie bet kokią teisę pretenduoti į akademinio žurnalo lygį.

Per 10 metų (tiek praėjo laiko nuo 1-jo išeivijoj *Vilties* numerio pasirodymo), atrodo, buvo pakankamai laiko pažinti demokratinio proceso principus bei iš perspektyvos analitiškai pažiūrėti į lietuviškų problemų visumą, kurios nėra išsprendžiamos vienu lazdos mostelėjimu, išrikiuojant tautiečius į išrinktuosius arba pasmerktuosius.

Tokia „demaskavimo ir subversyvinio gaivalo" ieškojimo taktika mums primena metodus tų sistemų, prieš kurias žurnalas yra lyg ir pasiryžęs šaudyti iš visų patrankų. Todėl ir neaišku darosi, kaip tas naujas politikos ir kultūros žurnalas galės suderinti tuos iš komunistų ir nacių sau atrinktus metodus su demokratinėje visuomenėje priimtais spaudos principais.

h. ž.

ALRK FEDERACIJA

BANKETAS SENUTEI PAGERBTI

Čikagoje gyvena susilenkus, sudžiuvus, menkai tepajudanti 79 metų senutė, vardu A. L. R. K. (Amerikos lietuvių Rymo Katalikų) Federacija. Lapkričio pabaigoje tame mieste susirinko apie 30 pagyvenusių tautiečių, tarp jų keli daktarai, pasitarti, kaip tą senutę jei ne atjauninti, tai bent sustiprinti. Trisdešimt kelių žmonių kongresas tarėsi kelias dienas. Vieni sakė, kad ir senam žmogui netinka linkėti greitai numirti, o juo labiau tą mirtį paspartinti, nes tai būtų nemoralu ir net nekrikščioniška — kažkas panašu į mercy killing. Kiti siūlė surasti tai senutei kokį nors darbą, kad jai nebūtų taip nuobodu ir kad raumenys bent kiek sustiprėtų. Bet kokį darbą ji galėtų dirbti? Kultūrinį? Tą vietą, sako, užimanti ponia Bendruomenė. Politinį? — Čia sėdi pagyvenusi poniutė Alta. Labdaros? — Čia dorojasi ponas Balfas ir Lietuvos dukterys. Kai kas siūlė padaryti ją parapijos špitolės prižiūrėtoja. Čia, sako, darbas nesunkus, o laikui atėjus, nebloga vieta ir numirti. Gal ir neblogas siūlymas. Bet kiti teigė, kad toks siūlymas senutei gali nepatikti, ir dėl to paliko jai, bent formaliai, senas pareigas — deleguoti atstovus į Altą.

Jubiliatės bankete dalyvavęs reporteris:

A. B.

laiškai

DAR SYKĮ APIE „DIRVOS" PORNOGRAFĄ

Šiais metais Klivelando *Dirvoje* kas numeris pradėjo rašyti tūlas J. Grauda. Daugiausia tokius neva feljetonus, arba „humoristiką". Humoro ten nedaug, dažniausia jokio. Rašinėlių kalba baisi. Tartum autorius tyčia tyčiotųsi iš lietuvių kalbos gramatikos ir sintaksės. Šiaipjau kažkoks žargonas, vis maišant lietuviškus žodžius su angliškais ar angliškais išsireiškimais.

Temos įvairios. Apie bolševizmą Lietuvoje arba apie kitokias lietuviškas ir amerikoniškas nesąmones. Labai mėgstama pornografijos tema. Tam jau buvo skirti trys ar keturi „feljetonai". Tik atrodo, kad autorius nelabai nusituokia, kas yra pornografija. Jam ir koks nors pavartotas nevalyvas žodelis, kaip „nusišlapinti", jau pornografija. Rašo jis ir apie mūsų literatus. Ypač apie jo susigalvotus „daunorininkus". Dar dažniau apie Amerikos lietuvių jaunimą, studentus, jaunuosius mokslininkus. Net apie intelektualus, iš kurių jis šaiposi. Vis jam vaidinasi išsigimėliai ir Maskvos talkininkai! Išdeda jis ten visas reakcionieriškiausias idėjas, tartum nusirašydamas iš Čikagos gaisrininkų organo — *Laisvosios Lietuvos*...

Kartą, rašydamas apie E. M. Remarque romano vertėją lietuvių kalbon ir, žinoma, apie pornografiją, tas Grauda prikalbėjo perdaug nesąmonių ir netiesos. Tada aš AKIRAČIAMS (Nr. 6, 1970.VI) parašiau laiškelį, pataisydamas jo klaidas. Ir matytumėt, kad šoko Grauda! Kelis kartus jau mane savo „kolumnoje" minėjo. Vis sugrįždamas, nors ir sunku kartais būdavo suprasti, ką jis savo žargonu nori pasakyti. Bet niekaip nesutiko ištaisyti savo klaidos ar ignorancijos, visaip maldamas ir sukdamas. Klysti būtų žmogiška, bet sąmoningai klaidos laikytis ir niekus taukšti yra nusikaltimas visų tikybų teologijos įstatymams.

Pagaliau tas „humoristas" dar kartą užsispyrė mane surasti ir atsiskaityti. *Dirvos* Nr. 86, š. m. lapkričio 18 d., jis vėl rašė, kad jo detektyvai ieškojo valstijos telefonyne Pr. Narušonio vardo ir neatrado". Mano telefono ir adreso jo detektyvams nesuradus, autorius mano, kad, aš, tur būt, per bobų vasarą tik sau asinėjęs ten Idaho bulves... Matot, koks narsus ir išpuikęs *Dirvos* kolumnistas. Jis dažnai kalbasi transatlantiniais kabeliais su Vilnium ir tenykščiais bolševikais. Dabar užsiundė savos detektyvus mane surasti, nors mano telefoną sužinoti. O ko čia būtų taip kištis jam ir jo detektyvams? Ir kaip jis mane suras, kad klaidingai ieškojo. Bulvių kasimo reikalais aš kurį laiką tebesu savo firmos komandiruotas į Twinn Falls, Idaho, o jo detektyvai manęs ieškojo, kaip Grauda rašo, Queen Falls telefonyne (tokio miesto iš viso negirdėjau Idaho valstybėje). Graudai čia, matyt, taip įvyko, kaip Gliaudai, kuris seniau toje pat *Dirvoje* savo nepalankų *Aidų* kritiką V. Kulboką būtinai vadino Muloku (!):

Kai Grauda vis teberašo apie pornografiją ir tebeieško manęs, nutariau ir aš bent kartą jo būdais ir metodais apie jį pasiteirauti. Nepastoviai gyvendamas, neturiu telefono, tai naudojuos telefono būdele (Graudai žodis būdelė, tur būt, irgi skamba pornografiškai?). Taip anąvakar transkontinentiniais kabeliais ir užklausiau savo detektyvus iš Klivelando ir Los Angeles. Pavedžiau jiems suieškoti Graudą ir išaiškinti, kas per vienas tas mano didysis gerbėjas.

Mano detektyvų gabumo dėka, žinios iš abiejų miestų atėjo gana greitai, labai savotiškos, beveik įdomios. Sako, nė viename anų miestų telefonyne J. Graudos visiškai nėra, bet tai nereiškia, kad niekas jo nežinotų ar kad jis tik varles po kiemą vaikytų. Ir bulvių jis nekasa. Jis esąs žinomas egotistas ir taip save įsimylėjęs, kad nė slapyvardžio negalįs pasirinkti, kuris per toli skirtųsi nuo pavardės (esą, irgi slapyvardžio, kuris mažai skiriasi nuo tikrosios pavardės). J. Grauda esąs tas pats J. Gliauda — rašytojas, laureatas, pensininkas, dabar turįs laiko prirašyti pusę *Dirvos* puslapių.

Nors man buvo ir liko sunku patikėti, bet mano detektyvai prisipyrę tvirtino, kad visa eilė kitų *Dirvos* straipsnių su kitokiais slapyvardžiais, o taip pat ir ne vienas vedamasis ar pirmojo puslapio „programiniai pasisakymai" be parašo irgi yra to paties genijaus plunksnos gaminiai. Tai rodo jų idėjos, stilius, ta gramėzdiška kalba ir t. t.

Ir kad namui nestigtų stogo, tie prakeiktai gabūs mano detektyvai iškasė, kad ir naujasis mėnesinis *Dirvos* humoro puslapis dabar yra prirašomas nebe senojo redaktoriaus, bet naujojo — to paties Graudos, kuris čia beveik tais pačiais žodžiais dar kartą kramto ir atrajoja visas savo idėjas, insinuacijas, jaunimo ir jam nepatikusių asmenų niekinimus, kas buvo išspiaudyta ankstyvesniuose jo „feljetonuose" ir straipsniuose. *Dirva* anksčiau yra turėjusi humoro puslapį, tiesa, retai pasirodantį, kur būta daug sąmojo, skonio, tikro satyrinio ir humoristinio talento. Veltui ko panašaus ieškotum naujajame, kur šalia vieno kito atsitiktinai nusisekusio sarkazmo, maišoma ta pati graudiška publicistika, pikti ir gaižūs keiksnojimai, aplamai degutas.

Naudodamasis tais mūsų detektyvų pranešimais, aš, bekasdamas Idaho bulves, ne kartą susimąstydavau. Kodėl *Dirvai* dabar prireikė Gliaudos-Graudos griaudėjimų? Su tautininkais ir tautine srove jis Amerikoje niekad nieko bendro neturėjo. Losangeliečiai ir klivelandiečiai (mano detektyvų tvirtinimu) žinojo jį, kaip daugiausia *Draugo* bendradarbį ir Lietuvių fronto bičiulių narį. Viename kitame pavarde nepasirašytame straipsnyje jis ir *Dirvoje* skleidė daugiau frontininkų ideologiją, pvz. dėl vad. „rezoliucijų komiteto". Ar *Dirvai* ir tautininkams jau būtinai prireikė frontininko talkos baigti išvaikyti kitiems tautinės spaudos bendradarbiams — vyresniems ir jaunesniems?

Pagaliau, nuo kurio laiko Graudos graudžiai prirašomas „humoro puslapis" jau yra būtinas vadinti „Pogrindžiu", dar uždedant pasmirdusį bolševikinio stiliaus šūkį: „Visų šalių pogrindininkai vienykitės!"? Tiek nacių, tiek bolševikų priespaudų laikais ne tik Lietuvoje, bet ir kituose Europos kraštuose žodis „pogrindis" yra įgijęs kitą reikšmę — rimtą, garbingą, didvyrišką ir kilnią, nes krauju ir kančiomis išlaistytą. Jis visai netinka humoro puslapių pavadinimui. Jis skamba labai nevykusiu pasityčiojimu to žodžio reikšmei ir tradicinei dvasiai. Ta dvasia, matyt, visai svetima paplavų autoriams. Ir rodo itin prastą redaktorių skonį. Lygiai tokį pat, kaip Graudos humoristika ir pornografija.

Pr. Narušonis, Twin Falls, Idaho

ŽALINGA NAUDA — AR NAUDINGA ŽALA?

(AKIRAČIAI, nr. 8/22, Kvietimu reikėtų pasinaudoti)

Perskaičiau Jūsų straipsnį „Kvietimu vertėtų pasinaudoti." Širdį suspaudė. Kaip žmogus, gerai nežinodamas padėties, neapgalvotai daug skriaudos ir blogio gali padaryti mūsų broliams ir sesėms Lietuvoje.

Aš gerai žinau — buvau Lietuvoje, ir iš giminaičių laiškų — kurie, baigę gimnazijas nori toliau siekti mokslo. Kiek rūpesčių, ruošimosi ir baimės, kad neišlaikys konkursų į universitetą. Žinokite kad Lietuvoje mūsų universiteto per maža! Gal ir užtektų, jei ne rusai ir lenkai į jį briautųsi. Taigi, kol patenka į universitetą, lietuvis daug prikenčia (ypač nebūdamas partietis) ir nedidelis nuošimtis pakliūva. Nors ir „excellent" yra — vietos pritrūksta, ir lieka nepriimtas, ir nežino nei ką daryti. Dabar kaip Jūs rašote — nuvažiuotų iš mūsų studentai ir užimtų taip brangias vietas, išstumtų nevieną mūsų lietuvį ar lietuvaitę, kai tuo tarpu čia gali lengvai įstoti į universitetą. Jeigu jums svarbu politika ar bendradarbiavimas, tai tegu važiuoja mūsų studentai vasarą, pabūna porą mėnesių: kalboj ir politikoj apsitrins. Tik tegu neatima aniems aukšto mokslo. Be to, kodėl nėra pasiulymo ir pageidavimo, kad rusai leistų iš Lietuvos atvažiuoti čia lietuviams studijuoti. Nevienas giminė mielai priimtų (aš iš tokių) — o studijuoti anglų kalbą čia net ir patartina. Jeigu jau mūsų važiuotų, tai tegu leidžia nors tiek pat studentų čia atvažiuoti. Taigi rašydami apgalvokite ir su savo įdėjomis nors nedarykite aniems užsklęstiems nuo laisvo pasaulio žalos.

Lemont, Ill. S. Valauskas

IRGI IŠDIDUS EGZILE

(Laiškų skyrius, AKIRAČIAI, nr. 9(23), 1970)

Antanas Kučys mūsų rašytojus ir kitus ragina būti ne smulkiais emigrantais, o išdidžiais savo egzile. Bravo! Tačiau jisai lyg ir pamiršta, kad šito išdidumo tikslingiausia išraiška gali laikui bėgant ir keistis. Kodėl egzilo rašytojo laikysena prieš dešimtmetį, kai iš tikrųjų jo knygos buvo uždraustos Lietuvoje, turi būti ta pati ir šiandien, mūsų broliams tėvynėje sunkiai išsikovojus bent šiokią tokią galimybę pasidžiaugti išeivių kūryba?

Ir antra, p. Kučys užmiršta, jog egzile išdidumo išraiškos formos varijuoja ir pagal tai, kokios rūšies nelaimė yra tą egzilę paskatinusi. Norėtų jisai, kad mūsų menininkai ir kūrėjai laikytųsi taip, kaip prieš diktatoirų Franco laikosi Casals ir kiti ispanai. Tačiau Franco aniems ispanams juk yra *savas despotas*, ir Casals pasirinko egzilę *ne* dėl svetimųjų okupacijos. Jei, iš kitos pusės, savoji šalis yra niokojama atėjūnų, jei jos kultūrą ir tautinę tapatybę slopina kita tauta, tai didybė egzilėje kaip syk turėtų reikštis ne šaltu atokumu, o visokeriopu bandymu skverbtis į savo šalį pro okupanto statomas užtvaras.

Sutinku tad su p. Kučio mintimi, kad reikia būti egzile išdidiems. Tik to išdidumo praktišką reiškimąsi suprantu beveik diametraliai priešingai.

Boston, Mass. Mykolas Drunga

KIAULĖS IR DOLERIAI

(Akiračiai, 1970, nr. 8-22)

Baigiantis šių metų Santaros - Šviesos suvažiavimui, *Akiračių* atstovo buvau paprašytas prisiųsti kelias nuotraukas iš suvažiavimo eigos. Grįžęs atrinkau įdomesniąsias nuotraukas, kelis vakarus praleidau jas apipavidalindamas, kad nebūtų vien reportažinio tipo, kad teigiamai atstovautų mene kaip fotografą ir kad *Akiračiams* nebūtų gėda jas išsispausdinti savo puslapiuose. Tačiau, gavęs š. m. rugsėjo mėnesio *Akiračių* numerį turėjau smarkiai nusivilti. Trys mano, galima sakyti, geriausios nuotraukos (išspausdintos antroje eilėje) tapo Jūsų išprievartautos. *Akiračių* „meno" redaktorius, jei tokį iš viso turite, manęs visai neatsiklausęs, tas mano nuotaikingiausias nuotraukas be atodairos apkarpė iš jų padarydamas eilines, laikraštines nuotraukėles. Ir dar drįstate rašyti, kad šios nuotraukos... „priklauso A. Grigaičio objektyvui ir talentui". Lai šiuomi būna žinoma *Akiračių* skaitytojams, kad tos trys nuotraukos priklauso ne mano, o *Akiračių* redaktorių „talentui". Nuotaikos išreiškimas nuotraukoje Jums dar yra nesuprantamas.

Bet juk kiaulės pietus prie žvakių nevalgo...jos taip pat nuotaikos nepripažįsta.

Des Plaines, Ill. Algirdas Grigaitis

SĄSKAITA

Akiračių Redakcijai už tris (3) išprievartautas nuotraukas po $5.00 už kiekvieną.

Bendra suma $15.00.

A. Grigaitis

Išprievartavote (mano nuotraukas) tai dabar prašau užsimokėti. Už „nuoširdžią meilę" pinigų neimu.

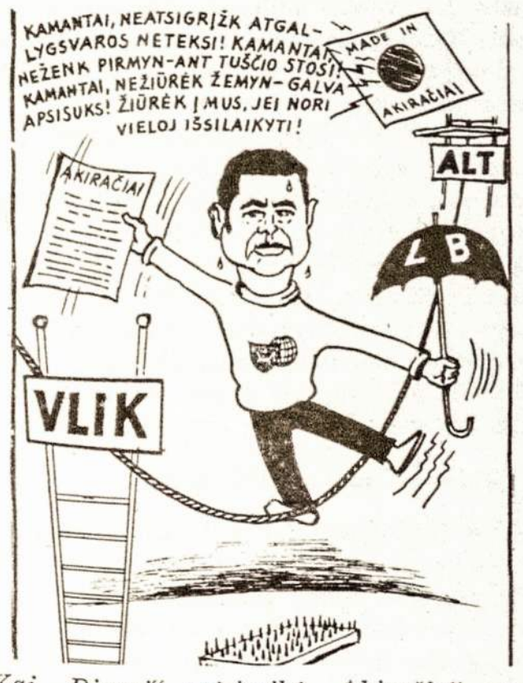

Kai „Dirvai" prisireikė „Akiračių" savo skiltims užpildyti...

AKIRAČIUS galima įsigyti šiose vietose:

PARAMA, 2534 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. VAZNELIO prekyba, 2624 W. 69 St., CHICAGO, Ill., 60629
J. KARVELIO prek. namai — Gifts International, 2501 W. 71 St., CHICAGO, Ill., 60629
V. PRIŽGINTAS, 1418 Coronado Terr., LOS ANGELES, Calif., 90026
ROMUVA, 84-20 Jamaica Ave., WOODHAVEN, N.Y., 11421
SPAUDA, 10 John St., WATERBURY, Conn., 06702
P. MISEVIČIUS, 32 Hendrick Ave., TORONTO 4, Ont., Canada
P. ALEKNA, 9 Hill St., CABRAMATTA, N.S.W., 2166, Australia

Prašau man siuntinėti AKIRAČIUS / pratęsti prenumeratą.

Vardas ir pavardė: .....

Gatvė: .....

Miestas: ..... Valstybė: ..... Zip: .....

Prenumerata kitur: $6.00
Prenumerata JAV: $6.00

AKIRAČIAI
6821 So. Maplewood Ave.
Chicago, Illinois 60629

Auka: $ .....

Pridedu čekį: $ .....

ALp 1752

METAI VASARIO 16 GIMNAZIJOJE

JAUČIAMĖS ĮSIGIJĘ EUROPIETIŠKOS KULTŪROS

Mindaugas Bielskus, 17 metų, šiemet baigia Šv. Ignaco gimnaziją Čikagoje. Vytautas Jurgaitis, 18 metų, pirmus metus studijuoja College of Du Page. Pernykščius mokslo metus jie abu praleido Vasario Šešioliktosios gimnazijoje, Vokietijoje. Toji reta lietuvių švietimo institucija šiandien, labiau negu kada nors, yra reikalinga mūsų visų paramos ir supratimo. Tąja proga jūsų bendradarbis ir persimetė keliais žodžiais su jos, kad ir trumpalaikiais vos vienų mokslo metų auklėtiniais, augusiais šioje balos pusėje.

— Į Vasario Šešioliktosios gimnaziją važiuoti, žinoma, jus vertė jūsų tėveliai...

Bielskus Jurgaitis

VYTAUTAS: Norėjau pamatyti daugiau pasaulio, susipažinti su Europa. Tėvelių pasiūlytas važiavau savo noru. Apie tą gimnaziją prieš tai nieko nežinojau.

MINDAUGAS: Žinojau, kad tokia gimnazija yra. Į ją buvau užsiregistravęs prieš metus laiko. Tėvai norėjo, bet ten važiavau daugiau savo noru. Kiekvienu atveju niekas nevertė.

— Papasakokite apie pernykščių mokslo metų mokinius ir mokytojus...

Mokinių buvo apie aštuoniasdešimt. Vienas iš Anglijos ir mes du iš Amerikos. Visi kiti — iš Vokietijos.

Mokytojų gal buvo (*skaičiuoja pirštais*) apie penkiolika. Kokie devyni lietuviai ir šeši vokiečiai. Bene keturi gyveno ten pat vietoje ir, šalia savo dalykų dėstymo, dar ėjo kitas kokias pareigas — bendrabučio vedėjo, buhalterio ar panašiai... Vieni, manau, gyveno netolimuose kaimeliuose, kiti — atvažinėdavo iš toliau.

— Kokia kalba yra daugiausia vartojama?

Lietuvių kalba yra pagrindinė, taigi oficialioji. Mokiniai su mokytojais kalba daugiausia lietuviškai. Daug mokinių yra kilę iš mišrių šeimų, kurių namuose, atrodo, nėra lietuviškai kalbama. Žemesnėse klasėse lietuvių kalbos dalykai dėstomi labai intensyviai. Maždaug penktoje klasėje jau visi gana gerai lietuviškai kalba...

Paskutinėse klasėse daug dalykų yra dėstoma vokiškai. Man, pavyzdžiui, matematiką vokietis mokytojas paaiškindavo angliškai. Chemijos negalėjau mokytis dėl to, kad permažai vokiškai supratau.

M.: Tu buvai septintoje klasėje, kur tebuvo trys mokiniai, taigi jam buvo nesunku tau angliškai paaiškinti. Šeštoje klasėje buvo dešimt mokinių, tai dviem kalbom dėstyt tik dėl vieno mokinio jau buvo sunkiau.

Kalbame apie mokslo lygį...

M.: šeštoji klasė ten atitinka antrąją šionykštės gimnazijos klasę. Bet, manau, kad jie yra kiek toliau pažengę...

V.: Septintoji, tai tikrai atitinka paskutiniąją čionykštės gimnazijos klasę... Tenai, matote, yra visai kitokia sistema. Čia — visas chemijos kursas išeinamas per vienus metus, o tenai — per keturis. Čia kai kurie dalykai yra dėstomi kiekvieną dieną ir todėl greičiau išeinami, o ten — porą kartų savaitėje ir todėl viskas ilgiau nusitęsia, bet taipgi giliau įstringa...

M. Man atrodo, kad veik visi dalykai ten dėstomi išsamiau...

Kalbame apie vadovėlius, mokslo priemones, etc...

V.: Vadovėliai vyresnėse klasėse yra daugiau vokiški. Turi ir lietuviškų. Filosofijai aukštesnėse klasėse, pavyzdžiui, yra naudojama dr. J. Girniaus knyga „Žmogus be Dievo".

— Kokia, konkrečiai, būdavo gimnazijos darbotvarkė?

V.: Be penkiolikos šeštą — atsikeliam, penkiolika po šeštos yra pusryčiai, paskui vyksta šešios pamokos po keturiasdešimt penkias minutes, su pertraukomis, žinoma... Maždaug pusę antros yra pietūs ir po to — laisvas laikas iki trijų. Tada, iki pusės šešių ruošiam pamokas, paskui — šeštą — vakarienė, vakarinės maldos, ir vėl pamokų ruoša iki dešimtos ar ilgiau... Taip šešias dienas savaitėje...

M.: Šeštadienio vakare kartais būna šokiai. Sekmadienį — nuo dvyliktos (po pietų) iki šeštos yra laisvas laikas. Galima važiuoti kur tik nori, bet aplinkui tėra tik kaimeliai arba maži miestukai. Didesni miestai, kaip Heidelbergas arba Mainheimas yra už dvidešimties ar daugiau kilometrų. Ten yra kinai, diskotekos...

V.: Kiti nuvažiuoja ir į artimus kalnus, arba — kalvas. Labai gražios apylinkės Reino slėnyje. Yra daug miškų. Aplink mokyklą tėra vien tik ūkiai. Jokios pramonės. Labai ramu.

M.: Prie gimnazijos yra krepšinio, futbolo, tinklinio aikštės... Gimnastikos salė turi visus reikalingiausius įrengimus... Jokio sporto vieneto gimnazija neturi. Geresni sportininkai jungiasi į kitas, vietines vokiečių komandas...

V.: Sportui negalima perdaug atsiduot ir dėl to, kad reikia tikrai daug mokintis...

M.: Ir berniukų ir mergaičių bendrabučiuose yra televizijos aparatai, kurių duodamas programas galima laisvalaikiais žiūrėt. Kartais, jeigu yra ypatingai gera programa, su mokytojų leidimu, žiūrima ir pamokų paruošimo metu.

V.: Kai kurie laisvalaikiais eina dirbti pas vietos ūkininkus. Galima pinigų užsidirbti. Man pačiam teko ir grūdus pilti ir iš viso apie ūkį ruoštis; mano draugui teko ir mėšlą mėžti... Oficialiai dirbti leidžiama tik su tėvų pritarimu... Beveik visi vaikai ten turi mažai pinigų. Aš uždirbdavau po dvi markes (apie šešiasdešimt centų) į valandą. Buvo įdomu. Dirbau pas labai tvarkingą ir kultūringą ūkininką... Už savo uždirbtus pinigus nusipirkdavau cigarečių... Ten rūkyti galima nuo šešiolikos metų (su tėvų leidimu) arba nuo aštuoniolikos metų (savo paties valia). Yra ir gimnazijos rūkomasis... Peršokusiems aštuonioliką metų laisvalaikio metu leidžiama eiti ir į apylinkės gasthausus ar diskotekas, kur galima susipažinti su vietiniais jaunuoliais... Iš tikrųjų ten ir baruose niekas amžiaus netikrina, kaip čia Čikagoje...

M.: Rūkančius ar geriančius alkoholinius gėrimus be leidimo gimnazijos vadovybė visada baudė... Reikėdavo sienas plaut ar takus šluot... Jeigu per daug nusikalsdavai, tai ir iš gimnazijos išmesdavo... Einant į gasthausą visada reikėjo gimnazijos bendrabučio vedėjo pasiklausti...

Kalbame apie susitikimus su jaunuoliais neseniai atvažiavusiais iš okupuotos Lietuvos...

M.: Nemažai atvažiavo prieš kelis metus, kada iš Lietuvos išleido vokiečių piliečius. Daugiausia iš Klaipėdos krašto... Su kai kuriais jų gimnazijoje susipažinome...

— Dauguma mokinių, manau, mieliau važiuotų į Lietuvą, negu į Ameriką... Jiems Amerika atrodo labai baugus kraštas...

V.: Mes patys Europoje jautėmės kažkaip daug saugesni ir laisvesni...

Kokia kalba praktiškai jaunimas daugiausiai kalba?

V.: Mes tai turėjom daugiausia kalbėt lietuviškai, nes angliškai jie mūsų nesupranta, o vokiškai — mes nesupratome jų...

M.: Tarpusavy jie daugiausiai kalba vokiškai... Lietuviškai kalbasi nuvažiavę į didesnį miestą, kada nenori, kad vietiniai suprastų apie ką eina kalba... O vistiek lietuviškai kalba dažniau, negu mūsų amžiaus žmonės čia Amerikoje...

V.: Skaito irgi daugiau vokiškas knygas ar laikraščius. Lietuviškai skaito tai, ko reikia lietuvių kalbos pamokoms...

M.: Vis dėl to, kada mokiausi Šv. Antano gimnazijoje niekada nesu iš draugų girdėjęs, kad kuri nors lietuviška knyga patiktų; o čia — girdėjau... Ir ne vieną kartą...

V. Yra biblioteka, yra skaitykla, kur laiks nuo laiko pasiskaitydavom lietuviškus laikraščius... Įdomesni straipsniai iš lietuviškų laikraščių būdavo iškabinami ant skelbimų lentos...

— Su amerikiečiais, kareiviais ar civiliais, — susitikti ten yra labai sunku. Jie gyvena tartum getuose. Bet pažinau keletą draugų, kurie su amerikiečiais kareiviais darė biznį: jiems plaukus nukirpdavo, ar kitaip iš jų užsidirbdavo pinigų...

— Būdavo oficialių išvažiavimų gimnazijos autobusiuku. Į teatrą, kiną, operą ir kitus mieste vykstančius dalykus... Tereikėdavo tik bendrabučio vedėjo pasiklaust... Ir mokytojai važiuodavo kartu... Ten mokytojai yra atviri, nuoširdūs, draugiški... Mes visą laiką jautėmės, lyg būtume vienos šeimos nariai...

— Kokie yra įstojimo reikalavimai ir procedūros?

M.: Reikia tik paduoti išeito mokslo pažymėjimą ir prašymą. Adresas: 684 Lampertheim — Huettenfeld, Romuva, West Germany. Taip ta vietovė ir vadinasi: Romuva...

— Kokie yra vokiečių santykiai su svetimšaliais? Ar neteko patirti diskriminacijos, rasinės ar tautinės neapykantos?

M.: Santykiai nekokie... Ten atvažiuoja iš kitų kraštų proginių darbininkų, po kelis milijonus į metus. Vokiečiai į juos žiūri iš aukšto... Teko važiuoti pirmos klasės vagone ir kalbėtis su vokiečių poniutėm arba jų klausytis. Jos apie užsieniečius labai nepalankiai šnekėjo...

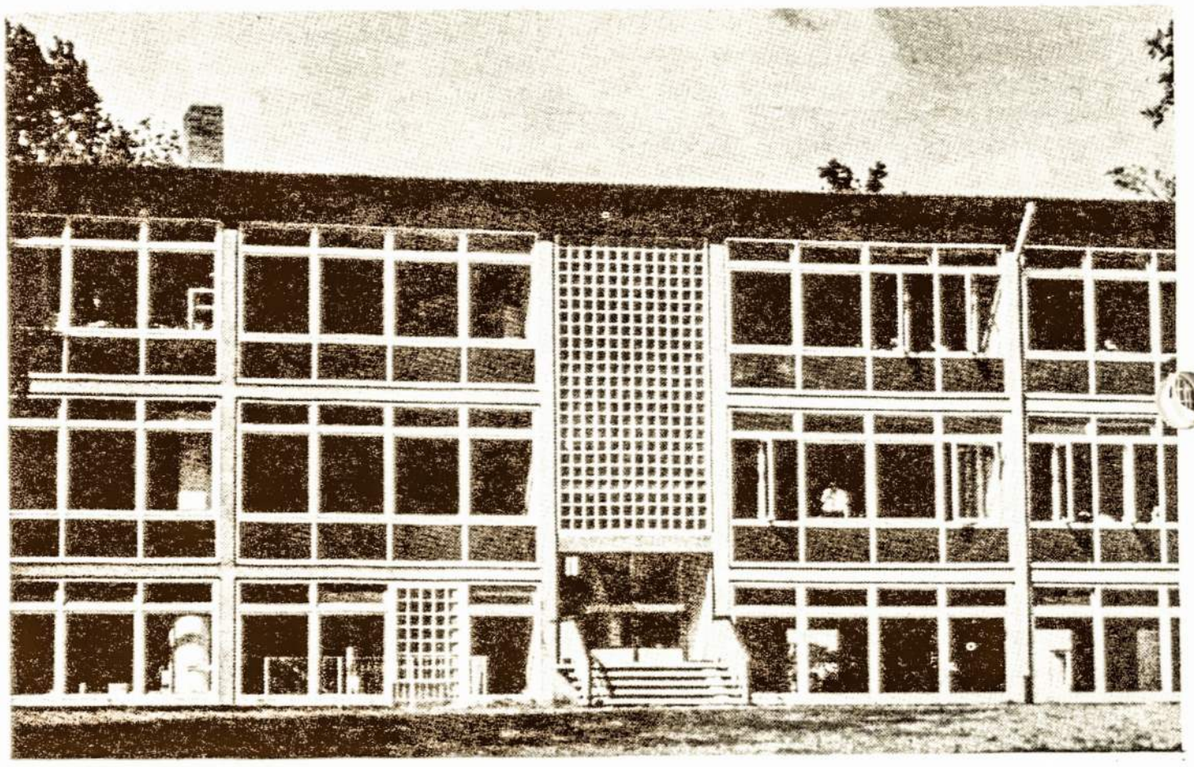

„Saugesni ir laisvesni negu Amerikoje".

Kalbamės apie įspūdžius, nuotaikas bendrai, apie galimybę išlikti lietuviais...

V.: Teko pavažinėti po Ispaniją, Šveicariją, Austriją, Prancūziją, Belgiją, Olandiją, Italiją... Daug įspūdžių, daug patyrimų...

M.: Man teko vasaros atostogų metu dar ir Graikijoj ir Jugoslavijoj pabuvoti. Pamatėme tikrai labai daug...

— Gimnazijoje yra choras ir tautinių šokių grupė. Jie dažnai važinėja po lietuviškas kolonijas koncertuodami ir turi progos tikrai gerai Vokietiją pažinti... Ir į gimnaziją atvažiuoja svečių menininkų, vokiečių valdžios atstovų, lietuvių, užimančių aukštesnes pozicijas politiniame ar kultūriniame darbe...

V.: Lietuviais ten esant lengviau išlikt dėl to, kad beveik visi nori tokiais išlikt... Lietuvių kalba ten labai stipriai dėstoma. Norint-nenorint reikėjo daug ką perskaityti...

M.: Lituanistinių žinių gavimo atžvilgiu čionykščių lituanistinių mokyklų su Vasario Šešioliktos gimnazija negali nė lyginti. Žinoma, mes visi daug ką pasisavinam iš gyvenamo krašto, bet ten yra daug geresnės sąlygos tai nusverti lietuvišku pažinimu...

— Arčiau ir giliau susipažinome su lietuvių literatūra... Vienas mokytojas gaudavo knygų iš okupuotos Lietuvos ir mums jas pristatydavo... Svarbiausia — *pajutom pačią Lietuvą arti...* beveik savo pašonėje, kaip egzistuojantį, realų dalyką. Tai sukėlė daug didesnį susidomėjimą...

V.: Per knygas ir diskusijas susipažinom su lietuviška kultūra, jos europietiška kilme... Lietuviškos tradicijos, vėliava, himnai — visi tie daykai ten daug natūraliau atrodo...

M.: Susipažinau su keliais savo amžiaus berniukais iš Lietuvos. Kalbėjome, kaip vienmečiai... Kažkaip daug stipriau veikia negu tai, ką tėvai pasakoja... Mokslo metų gale buvo susidaręs toks būrelis, kuris su mokytoju diskutuodavo politines, visuomenines ir kultūrines problemas. Buvo tikrai įdomu...

— Ar daug ką praradot mokyklinių užskaitų atžvilgiu? Ar jaučiatės ką nors išmokę, ko čia nebūtumėt?

V.: Man patiko ten. Man patiko Europa. Žmonės kažkaip natūraliai draugiški.. Norėjau ten ir baigti, bet gal nebūtų iš ėję dėl vokiečių kalbos permažo žinojimo. Grįžus čia beveik viską užskaitė... Pora dalykų turėjau imti per vasarą, kad pasivyčiau... bet tai daugiau dėl to, kad turėjau išvažiuoti gegužės mėnesį...

M.: Man viską užskaitė... Labai pertrumpas laikas giliau su viskuo susipažinti... Bet jaučiuosi įsigijęs europietiškos kultūros, kurios čia nebūčiau gavęs...

V.: Jaučiuosi daug ką pasiekęs subrendimo atžvilgiu... Kažkaip interesai pasikeitė... Prarasti, tai tikrai nieko nepraradau, bet laimėjau daug ką...

Dabar dar sumetam žodį su Donatu Bielskum, Mindaugo tėvu. Kalbame apie finansinę pusę...

DONATAS BIELSKUS: Iš tikrųjų, tie metai man kainavo mažiau negu sūnaus mokymasis Šv. Antano gimnazijoje, Kennebunk Port, kol ji ten dar veikė. Visas mokslas ir pragyvenimas kainavo po $20 į mėnesį. Paskui reikėjo dar pridėti apskalbimui ir smulkioms išlaidoms. Vistiek, net ir su kelione neišėjo daugiau negu tūkstantis... O rezultatai, bent lietuviško sąmoningumo atžvilgiu, visuomeninio nusiteikimo požiūriu, yra tikrai labai geri... Atrodo, kad ir mokytojai yra gerokai aukščiau vidurkio, nes sūnui pasidarė aiškūs ir tie dalykai, kurių jis čia nesuprasdavo...

88.314.176